www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سەددی ئىسكەندەرلى *

مولا سەدىق يەركەندى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

ئەردەشىر ناھايىتى. ئۇ كۈچلۈك دۈشمەننى قىلىچ بىلەن يوقىتىشقا ئاجىز كەلدى. لېكىن پەم - پاراسەت ۋە تىل قورالىنى ئىشقا سېلىپ، بۇ مۇشكۈلاتنى ھەل قىلدى.

پۈتكۈل شاھلار تائىپىسى ئىچىدە ئەردەشىر ناھايىتى ئەقىللىك ۋە دانىش مەن پادىشاھ ئىدى. ھەم سۆزمەن، ھەم شىجائەتلىك ئىدى. ئۇ پادىشاھ ئەردەۋان بىلەن دۈشمەنلىشىپ قالدى. ئىككى تەرەپ لەشكىرى جەڭ قىلىشقا تەييار بولدى. لېكىن ئەردەۋان قوشۇنى كۆچلۈك، ئەردەشىرنىڭ قوشۇنى بولسا ئاجىز ئىدى. ئەردەشىرنىڭ غەيرەت - شىجائىتى سەۋەبىدىن قوشۇنلىرى چېكىنمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەردەۋان قوشۇنىنى يېڭىپ، ئالغا ئىلگىرىلەپمۇ كېتەلمىدى. ئەردەشىر كۆڭۈلىدە: «بىرەر سۈلھ يولىنى تېپىپ، خەلقىم ۋە يۇرتۇمنى بۇ ئۇرۇشنىڭ خانىۋەيرانچىلىقىدىن قۇتقۇزاي» دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئەردەۋانغا كۆڭۈل قويۇپ ئەلچى ئەۋەتتى. ئەردەشىر قوشۇنىنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئەردەۋان ئەردەشىرنىڭ ئۆزىنىڭ ھېلىقىنى ۋە ياردىمىش تەكلىپىنى قوبۇل قىلمىدى.

ئەلقىسسە، ئەردەشىرنىڭ لەشكىرى ئىچىدە بىر ئادەم بار ئىدى. ئۇ ھەممە شە ئەردەشىرنىڭ ئوردىسى ۋە قوشۇنى ئىچىدىكى مەخپىي ئەھۋاللارنى ئەردەۋانغا يەتكۈزۈپ تۇراتتى، ئەردەشىرنىڭ قىلغان ۋە قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنىڭ ھەممە

* بەشى ئۆتكەن سانىدا.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سىنى خەت ئارقىلىق ئەردەۋانغا توختاۋ-
سىز هالدا يوللاپ تۇراتتى. كىشىلەر بۇ
ئادەمنىڭ ئىشلىرى توغرۇلۇق ئەردەشىرگە
بىرقانچە قېتىم مەلۇمات بەرگەن بولسە-
مۇ، لېكىن ئەردەشىر ئۇنىڭغا چېقىلمىدى،
هېچ نەرسىمۇ دېمىدى. ئەردەۋان قوشۇنى
بىر كۈنلۈك يەرگىچە يېقىنلاپ كەلدى.
لېكىن ئەردەشىر قىلچە پەرۋا قىلمىدى.
ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئاجايىپ بىر مەسلىھەت
كەلگەنىدى. ئۇ بارلىق دۆلەت كاتتىلە-
رىنى چاقىرىپ مەخپىي يىغىن ئاچتى.
ئەردەشىر بارلىق ۋەزىر ۋە ئەمىرلىرىگە
مۇنداق خىتاب قىلدى:

— سىلەر ئەردەۋاننىڭ شان - شە-
كىتى ۋە هەيۋەت - هەشمىتىدىن ئانچە
قورقۇپ كەتمەڭلار. قادىر تەڭرى ماڭا
ناهايىتى كۆپ ئىلتىپات كۆرسىتىدىغان
بولدى. بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇشالمەن. بۇ
ئەھۋالنى سىلەرگە ئېيتىپ بېرەي، ئەمما،
هېچكىمگە ئېيتماڭلار. بۇ سىرنى مۇتلەق
مەخپىي تۇتۇڭلار.

مەجلىس ئەھلىنىڭ هەممىسى بۇ
ئىشنى هېچ كىشىگە ئاشكارىلىماسلىق هەق-
قىدە ۋەدە بېرىشتى. ئەردەشىر سۆزىنى
خۇشال هالدا داۋاملاشتۇردى:

— ماڭا ئەردەۋانىڭ مەخسۇس
پالۋانلىرى ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرىدىن
بىر نەچچىسى خەت يېزىپ ئەۋەتتى. ئۇلار
خەتتىدە: «بىزگە ئەردەۋاندىن ناهايىتى
كۆپ زۇلۇم يەتتى. ئۇ بىزگە بەكمۇ ئۇۋال
قىلدى. ئۇنىڭدىن قاتتىق رەنجىدۇق. بۇ
ئەھۋالنى سىلەرمۇ ئاڭلىغانسىلەر. شۇڭا
بىز بىرنەچچە پالۋان ۋە ساراي ئۇلۇغ-
لىرى بىر بولۇپ بۇ خەتنى يازدۇق، مەق-
سىتىمىز شۇكى، تەڭرى خالىسا، ئەتە لەش-
كەرلەر يۈزمۇ يۈز بولۇپ سەپ تۈزگەندە،
بىز بىر نەچچەيلەن ئەردەۋان قەيەردە
بولسا شۇ يەردە بېشىنى كېسىپ جازاسىنى
بېرىمىز. ئۇنىڭ بېشىنى ساڭا تەقدىم قى-
لىمىز» دەپ يېزىپتۇ.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئەردەشىرنىڭ
سېپاه ۋە بەگلىرى ناهايىتى خۇشال بولدى.
ئەردەشىرنىڭ لەشكەرلىرىمۇ بىردىنلا
روهلۇق ۋە جەڭگىۋار بولۇپ كەتتى.
ئەردەۋانغا خەت - خەۋەر يوللاپ تۇرىدە-
غان هېلىقى كىشى بۇ خەتنىڭ مەزمۇنىنى
ئاڭلاپ، يەنە خەت يېزىپ ئەردەۋانغا
ئەۋەتتى. بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان ئەر-
دەۋاننىڭ ئىچىگە ۋەهىمە چۈشتى. يا جەڭ
قىلىشقا، ياكى ئۆزىگە قەست قىلماقچى
بولغانلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا پېتىنالماي،
ئىككىلىنىپ قالدى. ئاخىر ئۇنىڭ جاسا-
رىتى سۆسلىشىپ، ئەردەشىر بىلەن سۆلە
تۈزۈشكە ئادەم ئەۋەتتى. ئەردەشىر
ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى بىلەن ئارزۇ-
سىغا يەتتى.

هېكمەت: ئىسكەندەرنىڭ ئەرەستۇدىن: «ياخشى تەدبىر ۋە مەسلىھەتكە
ئېرىشمىنىڭ يولى قايسى، خاتالىققا ئېلىپ بارىدىغان سەۋەبچۇ؟»
دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى ۋە جاۋاب ئاڭلىغانلىقى.

دانىشمەن ئىسكەندەر ئەرەستۇ هېچ — ئىنسانلار يارىتىلىشتا ئوخشاش
تۇرسا، نېمە ئۈچۈن بەزىسىنىڭ رايى
كىمدىن مۇنداق سورىدى:

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

ياخشى تەرەپكە مايىل، يەنە بەزىسىدە رەنجىك رايى خاتا تەرەپكە ئېغىپ تۇرىدۇ؟ يەنە بەزى ئادەملەرنىڭ نىيىتى ياخشى تەرەپكە مايىل بولۇپ، شۇبھىسىز پاك بولسىمۇ، لېكىن بەزىدە خاتالىققا دۇچار بولۇپ قالىدۇ، ئەسلىدە ھەق ئىش بولغان يەردە ھەم ئىش بولماسلىقى، خاتا ئىش بولغان يەردە ھەق ئىش بولماسلىقى كېرەك ئىدىغۇ؟

— ئادەملەر يارىلىشتا ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن دانىشمەنلىك ۋە ئۆتكۈرلىكتە ئوخشاش ئەمەس، — دېدى ئەرەستۇ ھېكىم جاۋاب بېرىپ، — تەكرىنىڭ سۈپەتلىرى ھەددى ـ ھېسابسىزدۇر. ئادەملەرنىڭ ھەر بىرىدە بىرخىل سۈپەت نامايان‌دۇر. ئادەملەردە بۇ سۈپەتلەر ئايرىم ـ ئايرىم ھالەتتە ئىپادىلىنىدۇ. ئىككى سۈپەت بىر سۈپەتكە قارىغاندا كۆپتۇر. شۇڭا بەندىلەرنىڭ بىرى ئەقىللىك، يەنە بىرى ئەقىلسىز بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. ئەقىللىق ئادەمنىڭ پەم ـ پاراسىتى كۆپ ھاللاردا توغرا تەرەپكە مايىل بولسىمۇ، لېكىن بەزى ھاللاردا خاتا تەرەپكىمۇ ئېغىپ كېتىدۇ. چۈنكى ئادەمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ھەمىشە بىرخىل ئەھۋالدا تۇرماي‌دۇ. ھەر دائىم باشقا ـ باشقا ھالەتلەر بولىدۇ. كىشىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ھەرقانچە مول بولسىمۇ، لېكىن ئۇ غايىب ئىلىملەرنى بىلەلمەيدۇ. ئەتە يۈز بېرىدىغان ئىشنى بۈگۈن بىلىپ كېتەلمەيدۇ. غايىب ئىلىملەر ئەقىل ـ پاراسەتتىن يىراق بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى بىلىش ۋە پەملەش تەك ئەقىل ئىگىلىرى نادانلارغا قارىغاندا ياخشىراقتۇر. بىراۋنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى بېتەرلىك بولسا، ئۇنىڭدىن ئاجايىپ ياخشى ئىشلار يۈزەگە چىقىدۇ. ئۇنداق ئادەم تەكرىنىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ، يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىدۇ. كامالەتكە يەتكەن ئەقىل ئىگىلىرىنىڭمۇ خاتالىشىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇ تەكرى تائالانىڭ كامالىتىگە دەلىلدۇر. چۈنكى ھەقىقىي كامالەت ئىگىسى ۋە ئەبەدىي خاتالاشمايدىغان پاراسەت ئىگىسى پەقەت تەكرىنىڭ ئۆزىدۇر.

خاقاننىڭ ئىسكەندەر ئۈچۈن زىياپەتكە تەييارلىق كۆرگەنلىكى ۋە ئىسكەندەرنى چىن شەھىرىگە كىرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقى.

ۋە ئادەتلەرنى سۈپەتلەپ، تەكىداشسىز تاسۋىر ئۇستىسى بولغان قەلەمنىڭ جاۋاھىرلارنى چاچقانلىقى، ئۇ نادىر تۆھپىلەرنىڭ خاسىيەتلىرىنى تەرىپلەپ، يەتتۈك تالانتنىڭ گۆھەرلەرنى تۆككەنلىكى. ئۇ پىشكەشلەرنىڭ سان ۋە ھېسابىنى يېزىش ئۈچۈن، بۇ تونۇش پەلەك ۋاراقلىرىنىڭ قەلەمگە سەھىپە قىلىنغانلىقى، بۇ كۆڭۈلنى شادلاندۇرغۇچى بەزمىنى شەرھلەش ئۈچۈن، سەككىز جەننەت بېغىنىڭ ئەقىل كۆزىگە يۇزلەندۇرۇلگەنلىكى.

پ، چىن ۋەسسامى بۇ نەپىس سەھىپە ... ۋاقتىكى، خاقان ئاداۋەتنى ھۇھە ...
گە ھۇنداق گۈزەل ... سىملەرنى ... سىزدى، ... بىر تەكە ئۆزگەرتكەندىن كېيىن، چىن شەھ ...

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

رنگه قايتىپ كەلدى، ئەلنىڭ كۆڭلىدىن غەم ـ غۇسسىنى چىقىرىۋېتىپ، شادلىق بەزمىسىگە تۇتۇش قىلدى. ئۇ ئوردىسىغا كىرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن بارلىق دۆلەت ئەركانلىرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ئۇلارنى ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇشقا پەرمان قىلدى. ئۇلارغا كۆپ ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتى. ئاندىن بۇ ۋەزىر ـ ۋۇزرا ۋە ئەمىر ـ ئۇمرالارغا مۇنداق سۆز باشلىدى:

ــ ئىسكەندەر بولسا پەلەكتەك ھەيۋەت ـ ھەشمەتلىك پادىشاھتۇر. ئۇ يەر يۈزىنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ، جاھان پادىشاھلىرىنى ئۆزىگە قارام قىلدى. كۈچلۈكلەرنى باش ئەگدۈردى. پەلەكنىڭ بېشىغا سىرتماق سېلىپ، ئۇنىسى ئۆزىگە بېقىندۇرغان كىشىلەرنىمۇ ئۆزىنىڭ سىرتىمقى ئىچىگە كىرگۈزدى، ئۇلارنى ئۆزىگە ئەسىر قىلدى. ئىسكەندەرنىڭ بۇقەدەر ھەشمەت بىلەن كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە بولغان تۇرۇقلۇق، يەنە بىزگە بۇنچىۋالا مېھرىبانلىق ۋە ئىلتىپاتلارنى كۆرسىتىدۇ دەپ گۇمان قىلمىغانسىدۇق. ئۇ كەلگەندىن كېيىن دۇشمەنلىشىشنى تاشلاپ، كۆڭلىنى پاك تۇتتى. ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مېنىڭ ھۆرمىتىمنى ساقلاپ، ماڭا ئۆزىنىڭ تەختى ئۈستىدىن ئورۇن بەردى. مېنى ئۆزىگە ئاتا بولۇشقا قوبۇل كۆرۈپ، ئۆزى ماڭا شەپقەتلىك ئوغۇل بولدى. شۇنى بىلەمسىزلەركىن، ئەگەر ئۇ جەڭ قىلغان بولسا، لەشكەرلىرىم بىلەن خەلقىمنى ھېسابسىز زىيان ـ زەخمەتلەرگە ئۇچراتقان بولاتتى. ئۇ مەرھەمەت يولىنى تۇتۇپ، ياخشىلىق ۋە ساۋابلىق ئىشلارنى قىلدى. بۇ يەرگە يىغىلغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ياخشىلىقى ۋە ئىلتىپاتىدىن بەھرىمەن بولدۇق. مەن ئۇنىڭ قىلغان بۇنداق كاتتا ئىلتىپاتلىرىدىن خىجىل بولماقتىمەن. ئۇ كەرچە مېنى ئاتا دېسىمۇ، لېكىن مەن ئۇنىڭ خىزمەتكارىمەن. شۇڭا بىز ئۇنىڭغا ئوبدان خىزمەت قىلىشىمىز كېرەك. ھەممىلار بۇ ئىش ھەققىدە ئۆزئارا كېلىشىۋالسۇن.

خاقان بۇ سۆزلەرنى دېگەندىن كېيىن، يىغىن ئەھلىنىڭ ھەممىسى دۇئاغا قول ئاچتى. ئۇلار مۇنداق دېيىشتى:

ــ سېنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىڭگە ھەممىز لەشكەرلىرىمىز بىلەن بىردەك ئەمەل قىلىمىز. بارچىمىز سېنىڭ پەرمانىڭغا قاراشلىقىمىز. بۇ كەلگەن مېھمان جاھان خەلقىنىڭ پادىشاھىدۇر. ئۇنىڭ ئالدىدا ھەممىمىزنىڭ جانلىرى پىدا بولسۇن. ئۇنىڭغا ھەرقانچە ئىززەت ـ ئىكرام قىلساقمۇ ئازلىق قىلىدۇ. ئۆزۈڭ چىن مەملىكىتىدىكى لەشكەر ۋە سىپاھلارغا ھەر نېمە دېسەڭ سېنىڭدىن مىننەتدار بولىدۇ. بارچىمىز سېنىڭ پەرمانىڭنى غەنىيمەت بىلىپ ئىجرا قىلىمىز. ھەممىز تاپقان خەزىنە ـ دەپنىلىرىمىزنى ساڭا ھەدىيە قىلىمىز. سېنىڭ بۇ ئىشىڭدىن ھېچ نەرسىمىزنى ئايىمايمىز. سەن ھىممىتىڭنى قانچە يۇقىرى قىلساڭ، بىزنىڭ ھىممىتىمىزمۇ شۇنچە يۇقىرى بولغۇسى. قاچانكى ئىككى پادىشاھ مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن بىر ـ بىرىگە قۇياش ھەم ئايدەك يېقىنلاشسا، بىزگە ئوخشاش زەررىچىلەرمۇ ئەڭ تەگ جىم ياتماىمىز. سەن ۋە بارلىق يەرلىك خانلار ئۆزلىرىنىڭ يۇزلىگەن خەزىنىلىرىنى سەرپ قىلساقمۇ، ئۇنىڭ زىيادە خەرج قىلدى دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى ساڭا ئىسكەنـ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

دەردەك كىشى مېھمان بولسا، ئۇنىڭ ئۈچۈن يۇزلىگەن خەزىنە ۋە دەپنىلەرمۇ ئازلىق قىلىدۇ.

يىغىن ئەھلىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن سۆيۈنگەن خاقان مۇنداق پەرمان قىلدى:

— ئىسكەندەرنىڭ شان - شەۋكىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، خەلقىمىز ئۇنىڭ لەشكەرلىرىگە بىر يىللىق زۆرۈر خىراجەتنى بەرسۇن. مەنمۇ ئىسكەندەرگە بىر يىللىق خىراجەتنى ئۆز خەزىنەمدىن بېرىمەن.

بۇ سۆزگە هەممەيلەن جان - دىلىدىن رازىلىق بىلدۈرۈشتى. پۈتكۈل يەرلىك خانلار، ۋەزىر، ئەمىرلەر، لەشكەر، سىپاهلار ۋە ئاۋام پۇقرالار بىر - بىرىگە ماسلىشىپ، ئۆزئارا يارەم قىلىشىپ، هەممە تىرىشچانلىقلارنى ئىشقا سېلىپ، نەچچە كۈن ئىچىدىلا بارلىق خىراجەتنى تەييار قىلىپ بولدى. مال - دۇنيا ۋە خەزىنىلەر گويا دەريادەك ئاقتى. شۇ قەدەر بىھىساب ۋە بىباھا سوۋغات - پىشكەشلەرنى تەييار قىلدىكى، بۇنى كۆرۈپ دەۋرانىنىڭ، ئىسكەندەرنىڭ ئاسمانىنىڭ كۆزلىرىمۇ هەيران قالدى. بۇ سوۋغاتلار ئىچىدە مىڭ ئاتنى تەييار قىلدى. ئۇلارنىڭ هەربىرى يۈگۈرۈشتە گويا كى بۇلۇتتەك ئىدى. كېيىك ۋە قۇلانلارمۇ ئۇنىڭغا يېتىشەلمەيتتى. بەلكى تاغ شامىلىمۇ ئۇ ئاتلارنىڭ چاڭ - توزانلىرىغا يېتىشەلمەيتتى. ئۇ ئاتلارنىڭ سەكرەپ - چاپچىشلىرى گويا چاقماقتەك ئىدى. بۇ ئاتلار هەممىسى ئالتۇنغا چۆمۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ئىگەر - توقۇملىرى، پۈتكۈل جابدۇقلىرىدىن باشلاپ هەتتا تاقىلىرىغىچە پۈتۈنلەي ئالتۇندىن ئىدى. ئۇلارنىڭ يوپۇقلىرىمۇ پۈتۈنلەي ياقۇت ۋە مەرۋايىتلاردىن كۆز قويۇپ توقۇلغان تەتىللا رەختلەردىن ئىدى. يەنە مىڭ تۆگە تەييار قىلدى. ئۇلارنىڭ هەربىر قېتىمدا بىر خىل ئاجايىپ جانىۋارلار بىلەن زىننەتلەنگەن چىن ماتالىرىدىن تەييار قىلىنغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەۋرىشىمدىن پۈپۈكلەرنى باغلاپ، ئۇنچە، ياقۇت، هېقىق - ۋە فىرۇزلاردىن مونچاق ئېسىلغانىدى. يەنە بۇ پىرقىراۋاتقان پەلەكتەك چاققان ۋە تېز يۈرۈشلۈك قېچىرلاردىن مىڭنى تاللاپ زىننەتلىدى. ئۇلارنىڭ ئىگەر - توقۇملىرىمۇ ئالتۇندىن، يوپۇقلىرى چىننىڭ ئېسىل ماتالىرىدىن ئىدى. ئۇلار تەرتىپ بويىچە قاتار تىزىلىپ تۇراتتى، هەربىر ئات، تۆگە ۋە قېچىرغا بىرىدىن كىشىنى مەسئۇل قىلىپ تەيىنلىدى. يەنە توققۇز مىڭ قۇر كىيىم تەييار قىلدى. ئۇلارنىڭ هەممىسى قىممەت باهالىق ماتالاردىن پۈتكەن بولۇپ، گۈزەللىكتە هەر بىرى گويا كى بىر گۈلشەندەك، بەلكى بىر جەننەت گۈلزارىدەك ئىدى. قاشتېشىدىن مىڭ تاۋاقچە بار ئىدى. ئۇلارنىڭ هەر بىرى گۈزەللىك ۋە قىممەت باهالىقتا تەڭداشسىز ئىدى. يەنە چىن مەملىكىتىنىڭ چىنە - قاچىلىرىدىن مىڭ دانە تەييار قىلدى، ئۇلارنىڭ هەربىرى بىر تۈۋۈن ئايدەك گۈزەل ئىدى. يەنە مىڭ نەپەر ئاي يۈزلۈك كېنىزەكنى تەييار قىلدى. ئۇلارنىڭ هەربىرى سۇمبۇل چاچلىق، گۈل يۈزلۈك ئىدى، ئېغىزلىرى پىستەدەك، كۆزلىرى نەرگىس گۈلىدەك، كىرپىكلىرى خەنجەردەك ئىدى. ئۇلار ئېسىل لىباسلار

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بىلەن قىممەت باھالىق جاۋاھىرلاردىن زىننەتلەنگەن بولۇپ، ناز ـ كەرەشمىلەر بىلەن ئەلنىڭ كۆڭلىنى مەھلىيا قىلاتتى.

ئەمما، يۇقىرىقى پىشكەشلەر ۋە سوۋغا ـ سالاملار ئىچىدە ئىككىسى خىل ئاجايىپ تۆھپە بار ئىدىكى، ئۇنىڭ بىرىنچىسى ئادەمنى ياداتەكدىشى يوق ئىدى. ئۇنىڭ بىرى جەمشىد جامىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئەينەك ئىدى. ئۇ پاكلىققا گويياكى قۇياش ئەينىكىدەك تاۋلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا «فەلەكى مېھرى ئايايىن» (پەلەكنىڭ قۇياش ئەينىكى) دەپ ئات قويۇلغانىدى. لېكىن خەلق ئىچىدە «ئايىنەئى چىنى» (چىننىڭ ئەينىكى) دېگەن نام بىلەن مەشھۇر ئىدى. ئۇ ئەينەكنىڭ بىر يۈزى ئايدەك، يەنە بىر يۈزى كۈندەك روشەن ئىدى. ھەرگىز قارايمايتتى ۋە كىرلەشمەيتتى. ھۆكۈمالار ئۇنى ياسىغاندا ئۇنىڭ ھەربىر يۈزىنى بىرخىل خاسىيەتكە ئىگە قىلىپ تۈزگەنىدى. ئۇنىڭ بىرىنچى يۈزىنىڭ خاسىيىتى مۇنداق ئىدى: قاچانكى پادىشاھ كېشىلەردىن سوراق ـ سوئال سوراشقاندا ياكى ئىككى دەۋاگەر بىر ـ بىرىگە دەۋا قىلغاندا گۇۋاھچىغا ئېھتىياج چۈشمەيتتى. ئۇلارنىڭ ئىككىلىسىنى ئاشۇ ئەينەكنىڭ ئالدىدا تۇرغۇزۇپ، ئەينەككە قاراتقۇزاتتى، ئاندىن پادىشاھ ئۇ ئەينەكـكە كە قارىسا، ئۇنىڭدا راست سۆزلىگەن كىشىنىڭ يۈزى كۆرۈنەتتى. يالغان سۆزلىگۈچىنىڭ يۈزى كۆرۈنمەيتتى. بۇ ئەينەكنىڭ ئىككىنچى يۈزىنىڭ خاسىيىتى مۇنداق ئىدى: پادىشاھ بەزمە تۈزۈپ، شاراب ئىچىشنى ئۇيۇشتۇرغاندا، بەزمە ئەھلى تاماشا قىلىش ئۈچۈن ئۇ ئەينەكنىڭ ئىككىنچى يۈزىگە قارىسا، ئەدەب بىلەن تىنچ تۇلتۇرۇپ شاراب ئىچكەنلىكى يۈزى ئەينەكتە ئىنتايىن چىرايلىق ۋە نۇرانە كۆرۈنەتتى. ئۇسال مەست بولۇپ، ئەدەبسىزلىك ۋە بەتخۇيلۇق قىلغانلارنىڭ يۈزى ناھايىتى سەت ۋە بەتبەشىرە بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۆزىنى بۇ خىل ھالەتتە كۆرگۈچىلەر ئۆزىنىڭ ئەپت ۋە بەشىرىسىنى، قىلىق ۋە ھەرىكەتلىرىنى توغرىلىۋالاتتى.

ئاجايىپ تۆھپىنىڭ يەنە بىرى بىر گۈزەل كېنىزەك ئىدىكى، ئۇنىڭ زىبا ۋە چىرايلىقلىقى يۈتكۈل جاھانغا ئوت سېلىپ، جانلارنى كۆيدۈرەتتى. ئۇ گۈزەلنىڭ سۈپەتلىرى مۇنۇ بەيىتلاردا سۆزلىنىدۇ. بەيىت:

يەنە لۇئبەتى بەل جەھان ئافەتى،
جەھان ئافەتى يوقكى، جان ئافەتى.
خىتايى ھەسەب، بەلكى چىنىي نەژاد،
جەمالىغە ھۇرۇ پەرى خانەزاد.
ئىكى پەندە ھۇسنىغە ھۇرۇ پەرى،
ۋە لېكىن قاچىپ ھەربىرى بىر سەرى.
خىتا مۇلكىدە زۇلفى غەۋغا سالىپ،
كۆزى چىندە ھەردەم ئەلالا سالىپ.
ئىكى چىنى زۇلفى نە مۇشكىن تەناپ،
ئاڭا چىن ئىچىدە سەبەب مۇشكى ناب.
قارا قاشى مۇشكىن ھىلالى كېبىپ،
ھىلال ئاندىن ئاشۇفتە ھالى كېبىپ.
ئانى چەرخ ئەيلەردە مۇشكىن ھىلال،
تامىپ نۇقتەئىكىم، بولۇپ ئاتى خال.
ئۇزارى ئۇزە ئىككى قىيغاچ كۆز،
ئۇلۇس قانىنى ئىچكەلى ئاچ كۆز.
كىم ئول ئاچلىغ ئەيلەپ ئانى زەئىف،
ئۇزالىپ ياتىپ خەستەلەردەك نەھىف.
قۇياشىدەك ئاڭا دەۋرى رۇخسار ئولۇپ،
ئاغىز نۇقتەسىدىن نەمۇدار ئولۇپ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

.چۇ پەركار ئۇچى دەۋردىن ئەيلەپ كەشان،
پەددىد ئۇلغۇچە نۇقتە تاپماي نىشان.
زەنەخ تەۋقى لېكىن يانا نىم دەۋر،
كى ئاندىن بارى دەۋر ئەھلىغە جەۋر.
زەقەن چاھى ئول دەۋرنىڭ نۇقتەسى،
تۇشۇپ چاھ ئارا ئەھلى دەۋران بەسى.
قەدى ئىشۋە بىرلە خىرامىدە سەۋر،
خىرامىدە سەرۋى خىرامان تەزەرۇ.
چۇنان ئول تەزەرۇ ئاشكار ئەيلەبان،
بەسى بازۇ شاھىن شىكار ئەيلەبان.
باشىدىن ئاياغ ئىشۋەۋۇ خۇبلۇق،
ئاياقدىن باشى نازۇ مەھبۇبلۇق.
كېلىپ بارچەدىن تۇرفە بۇ ماجەرا،
كى ھەم بەزم ئارا چۇشتۇ ھەم رەزم ئارا.

ۋاقتىكى، بەزمە ـ مەشرەپ تۇزۇلگەندە ئۇ كىنىزەكنىڭ ئاشقلارنى ئۆرتىگۈچى ھۇڭلۇق ناخشىلىرى جاھاننى كۆيدۈرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ خۇش ناۋالىرى بىلەن خالايىقنى بىھوش قىلاتتى. ھۇزىكسى بىلەن ئەقىل ـ ئىدراكنى لال قىلاتتى. ئۇ ساز چېلىشقا باشلىسا، ناتىۋان ئاشىقلارنىڭ جان رىشتىلىرى ئۇزۇلۇشكە باشلايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ناخشا ئاۋازى بىلەن، بەربەت ئاۋازىنى بىرلەشتۈرۈپ سايرىتىشقا باشلىغاندا، بۇ ئىككى ئاۋازنىڭ بىرى كىشىنىڭ جىسمىدىن جان ئالاتتى، يەنە بىرى جان بەخش ئېتەتتى. ئۇ كىنىزەك يەنە شۇ قەدەر قەھرىمان ئىدىكى، جەڭ مەيدانىغا كىرگەن باھادىر پالۋانلارنىڭ جېنىغا قەست قىلىپ، ئۇنى ھەر تەرەپكە سۈرەتتى. ئۇنىڭ مەيدانىدا ئات چاپتۇرۇشلىرى زامان ئەھلىنىڭ جېنىنى ئېلىپ، جاڭگالغا تاشلايتتى. ئەگەر ئۇنىڭ دۇشمىنى بۇ پەلەكتەك يولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ بويىنىغا پەم بىلەن سىرتماق سالاتقۇدەك ئەنبەرلەرلا

تى. ئۇ قىلىچىنى ئۆيۈل تاشقا چاپسا، ئۇ تاش كېسىلىپ، ئۇ قىلىچنىڭ غىلىپىغا ئايلىنىپ قالاتتى. ئۇنىڭ ئاتقان ئوقنىرى يۇزلىگەن دۇبۇلغا ۋە ساۋۇتلارنىمۇ تېشىپ ئۆتەتتى. ھەتتا قاتتىق تاشنىمۇ تېشىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئەگەر ئۇ نەيزىسىنى قولغا ئالسا، زور ئەجدىھالارمۇ، خەۋپسىرەپ ئىزتىراپ بىلەن پۇكۈلۈپ قالاتتى.

ئەلقىسسە، خاقان بۇ تۆھپىلەرنى ئىسكەندەر ئۇچۇن تەييار قىلىپ، بىر ئاجايىپ ئالىي بەزمىگە تۇتۇش قىلدى. بەزمە ـ مەجلىس ئەسلىھەلىرىنى شۇ قەدەر ئەلا دەرىجىدە تەييار قىلدىكى، ئۇنى ئەقىل ـ ئىدراك قىياس قىلىپ بولالمايتتى. بۇ ئىشلار ئورۇندىلىپ بولغاندىن كېيىن، خاقان بىرنەچچە ئۇلۇغ ۋەزىرىنى چاقىرتىپ:

— سىلەر ئىسكەندەر ھۇزۇرىغا بېرىپ، ئۇنى بۇ يەرگە تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ پەرمان قىلدى.

ئۇلار ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ، يەر ئۆپۈپ تەزىم بەجا كەلتۇرگەندىن كېيىن، خاقانىنىڭ ئىلتىماسىنى بايان قىلدى. ئىسكەندەر بۇ ئىلتىماسنى قوبۇل قىلىپ، دەرھال ئاتلىنىپ، شەھەر تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى.

خاقان ئۆز ئوردىسىدىن بىر ياغاچ مۇساپە يىراقتىچە يوللارغا ۋە سەھرالارغا چىن ماتالىرىدىن پايانداز سالدى. ھەر ئون قەدەمدە بىر قېتىمدىن ياقۇت ۋە جاۋاھىراتلارنى ئىسكەندەرنىڭ بېشىدىن ئۆرۈپ ئەل ئارىسىغا چاچتى. يوللاردا تالايلىغان ئىپارلارنى تۆكتى. خالايىقنىڭ دىماغلىرى ئۇ ئىپارلاردىن خۇش پۇراق لارغا تولدى. ئۇ قاپقارا ئىپار ـ ئەنبەرلەر

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دىن پەلەكنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كەتكەندەك بولدى. ئىسكەندەر ھەيۋەتىدىن ھەشىمەت بىلەن چىن شەھىرىگە كىردى. بۇ قېرى پەلەكمۇ بۇ شەھەرنى كۆرۈپ «لەم يەكۈن»① ئايىتىنى ئوقۇيتتى. بۇ شەھەرنىڭ جەننەت كەبى باغ ۋە ھويلىلىرى ئىسكەندەرنىڭ نەزەردىن ئۆتتى. ئۇنىڭ چەك - چېگرىسى كۆرۈنمەيتتى. شەھەرنىڭ بارلىق تام، ئىشىك، دەرۋازا ۋە ئۈي تورۇسلىرىنى چىننىڭ رەسىملىك سايىدىلىرىنى يېپىپ بېزىگەن بولۇپ، بۇنداق گۈزەل ۋە نازۇك رەسىملەر ۋە زىننەتلەرنى كىشىنىڭ كۆزى كۆرۈپ باقمىغان، ئەقلى خىيال قىلىپ باقمىغانىدى. ئىسكەندەر بۇلارنى كۆرۈپ، شادلانغان ھالدا خاقانىنىڭ دەرگاھىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ دەرگاھتىن ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىۋېتىپ، ھەر تەرەپتە ئۆزگىچە بىر ئالەمنى كۆرۈپ، تاماشا قىلىپ ماڭدى. ئىسكەندەر مېڭىپ بىر جايغا كەلگەندە ئالدىدا بۇ يېشىل پەلەكتەك خۇش ھاۋالىق بىر باغ نامايان بولدى. بۇ باغنىڭ ھەربىر تال گۈلى گويا كى بىر يورۇق يۇلتۇزدەك پارلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تاملىرى ئۇستى - ئۇستىگە سەككىز قات قىلىپ قوپۇرۇلغانىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە دەل - دەرەخلەر سان - ساناقتىن زىيادە ئىدى. دەرەخلەرنىڭ غولىغا ئالتۇندا ھەل بېرىلگەن، ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرى زۇمرەتتىن ئىدى. دەرەخ شاخلىرى تۆت تامدىن ئېشىپ پەلەككە تاقاشقانىدى. ئۇنىڭ مېۋە ۋىلىرى كۆھەر ۋە ياقۇتتەك پارلاپ تۇراتتى. دەرەخلەرنىڭ تۈۋىدە سەۋسەن ۋە ياسمەن گۈللىرى چىمەن - چىمەنلەرنى ھاسىل قىلغانىدى. بىنەپشىلەرىگە يېقىملىق يېتىپ كەتكەن، ئۇنىڭ قېلىنلىقى شۇ دەرىجىدە ئىدىكى، پۇتكۈل زېمىنغا يېشىل چايشاپ سېلىنغاندەك ئىدى. باشقا خۇش پۇراق گۈللەرنىڭ خىللىرى ۋە ھېسابىنى ئېلىشقا سان ۋە ساناق يېتىشمەيتتى. ھەممە ياق شادلىق بېغىشلىغۇچى خۇش پۇراقلار بىلەن تولغانىدى. كۆكلەمزار ۋە لالىزارلار كىشىگە خۇددى پۈتكۈل يەر يۈزىگە گۈلگۈك يېشىل گىلەملەر سېلىنغان ۋە ئۇ گىلەملەرنىڭ ئۈستىگە چېچەكلەر دىن كۈمۈش تەڭگىلەر تۆكۈلگەندەك تۇيغۇ بېرەتتى. بۇ گۈلزارلىق باغ ئىچىدە بىر ئالىي ئىمارەت بار ئىدى. ئۇ ئىمارەت يۈكسەكلىكى پەلەك قەسىرىدىنمۇ ئېگىز ئىدى. ئۇنىڭ راۋاقلىرىغا بۇلۇت سايىسى چۈشمەيتتى، تاملىرى قار - يامغۇردىن نەم كۆرۈپ باقمىغان، گۈمبەزلىرىگە چاقماق شولىسى چۈشۈپ باقمىغانىدى، بۇ بىنانىڭ باغلىرى، تاملىرى، راۋاقلىرىدىن باشلاپ ھەممە جايلىرى ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنگەن ۋە ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەنىدى. بىنانىڭ تېگىگە چىنە نىڭ چىنە خىشلىرى بىر - بىرىگە جىپسلاشتۇرۇپ، گۈل چىقىرىپ تىزىلغانىدى، بۇ چاقچۇق خىشلار بىنانىڭ تېگىدە ئاجايىپ گۈزەل نەقىش سەھىپىسى ۋە ھاشىيەسىنى ھاسىل قىلغانىدى. بۇ خىشلار بىلەن بېزەلگەن بىنانىڭ ئىچى خۇددى

① «لەم يەكۈن» — بۇ «يوق»، «بولمىغان» دېگەن سۆز بولۇپ، بۇ يەردە تەڭدىشى يوق، بۇنىڭدەك كۈزەل شەھەردىن دۇنيادا ئىككىنچى بىرى يوق دېگەن مەنىدە كەلگەن. بۇ سۆز يەنە قۇرئان ئايىتىنىڭ ئىشارە قىلىپ ئېيتىلغان. «قۇرئان كەرىم» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986-يىل نەشرى، 605 - بەت، 98 - سۈرە، 1 - ئايەتكە قارالسۇن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

«چىن ئەينىكى» دەك كىرسىز، پاك ئىدى. بۇ بىنانىڭ ئىچىمۇ پۈتۈنلەي ئالتۇنلىدىن بېزەلگەن، ئىشىك ۋە پەنجىرىلىرى گۆھەر بىلەن كۆز قويۇپ زىننەتلەنگەنىدى. بۇ بىنانىڭ بارلىق تاملىرىغا ماھىر رەسسام ۋە نەققاشلار سۈرەت ۋە نەقىش سىزغان. بولۇپمۇ مانىي رەسسام بۇ رەسىم لەرنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۆزىنىڭ چەكسىز تالانتىنى ئىشقا سېلىپ سىزىپ چىققانىدى. شۇڭا بۇ يەر ئىسمى-جىسمىغا لايىق گۈزەل ۋە نەپىس چىن سۈرەتخانىسىغا ئايلانغان، ياق، بەلكى گۈزەللىكتە ۋە زىبالىقتا ئاجايىپ جەننەت قەسرىنىڭ ئۆزگىگە ئايلانغانىدى. بۇ قەسىر ئىچىدە ئالىي تەخت ياسالغان بولۇپ، خاقان ئىسكەنىدەرنى ئاشۇ تەختكە تەكلىپ قىلىدى. ئىسكەندەرمۇ ئۇ تەخت ئۈستىدە خاقان بىلەن بىللە خۇددى ئاتا بىلەن ئوغۇل دەك ئولتۇردى. شادلىق بەزمىسى باشلاندى. خاقان هەممەيلەننى ئۆز ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشقا پەرمان قىلدى. تاجدارلار ئورۇن ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ۋەزىر-ئەمىرلەر ۋە سىپاھىلار ئورۇن ئېلىشتى. ھېكمەت ئىگىلىرى ۋە دانىشمەنلەر شاھلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇشتى. ئەفلاتۇن، ئەرەستۇ، فەرفۇرىئوس قاتارلىق ئۇچ ئالىم خاقان بىلەن ئىسكەندەرنىڭ يېنىغا ئورۇنلاشتى.

خاقان بۇ جەننەت كەبى قەسىرنىڭ ئەنە شۇنداق قۇسۇرسىز ياساپ، كەم-كۈتىسىز ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن، شارابلارنى، نازۇ نېمەتلەرنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇلار چىن قەدەھلىرى بىلەن مۇ-بىرنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلماقچى بولۇشتى. ئاردىدىن دەرھال بىر شوخ چىن گۈزەل دەرھال ئورنىدىن ئۇرۇپ، قەدەھ-نى قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە ھۇرلەرمۇ قىزغىنىپ قارىشاتتى. ئۇ ياقۇت سۇيىدەك قىپقىزىل شارابنى ئالدى بىلەن ئۆزى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، يەنە بىر قەدەھ قۇيۇپ، ئۇنى ئىسكەندەرگە كەۋسەر سۇيىنى تۇتقانىدەك ئۇزاتتى. ئىسكەندەر ئۇنى خاقان بىلەن تەكلىپ قىلىشىپ ئىچىشتى. شادلىق قەدەھلىرى ئۇچ-تۆت نۆۋەت ئايلانغاندىن كېيىن، ئەلنىڭ كۆڭلىگە ئۆزگىچە بىر ئەھۋال يۈزلەندى. شاراب دوستلارنىڭ نېرۋىلىرىنى قىزىتتى. ئاردىدىن ئەدەب-ھايا كۆتۈرۈلۈپ، ھەممىسى بىرەرۋا بولۇپ كەتتى. سازەندىلەر ناخشا-مۇزىكىلىرىنى سازلاپ، نەغمە-ناۋاغا چۈشتى. ئاي يۈزلۈك ساقىيلار مەجلىس ئارىلاپ يۈرۈپ، ئۆزىنىڭ سۈمبۈل چاچلىرىدىن ئىپار ھىدلىرىنى تارىتىپ قەدەھ تۇتاتتى. بۇ-لارنى كۆرگەن هوشيار ئادەملەر ھەرخىل پاراكىلارنى قىلاتتى. مەستلەر بولسا، هاي-هۇي دېيىشىپ، سۈرەن سالاتتى. ئىككى بۇيۇك پادىشاھ بىر-بىرىگە ئىلتىجا بىلەن سۆزلىشىپ، بىر-بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئالماقتا ئىدى. بىرى يەنە بىرى-نىڭ ئېغىزىغا قۇلىقىنى يېقىپ سۆز ئاڭلىسا، يەنە بىرى بىرىنىڭ ئايىغىنى تاۋاب قىلاتتى. بۇ بىرى چىن مەملىكىتىنى ئۇنىڭغا سوۋغات قىلسا، ئۇ بىرى پۈتكۈل يەر يۈزىنى بۇنىڭغا ھەدىيە قىلاتتى. ئىككى پادىشاھنىڭ بۇنداق ئىجىل ۋە يېقىن سۆھبىتىنى مۇشۇ دەمگىچە ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغانىدى. خالايىقلار مەي ئىچىپ، كەيپى كۆتۈرۈلۈپ، ھەربىرى ھېنا خانىدەك بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ھەربىرىنىڭ ئالدىغا پەلەك داستىخىنىدەك داستىخانلار يېيىلدى. ئۇلارنىڭ ئۈستىدە تاۋاق ـ تاۋاقلاردا قەنت ـ گېزەكلەر تىزىلدى. ھەممەيلەن بۇ تاتلىق ـ تۇرۇمـلاردىن يەپ قانغاندىن كېيىن، ھەممەيلەن تائام يېيىشكە مايىل بولۇشتى. قەنت ـ گېزەكلەر ئېلىپ كېلىنىپ، ئاش تارتىلدى. پۈتكۈل يەر يۈزى بۇ نازۇ نېمەتلەرگە داستىخان بولدى. يۇز رەڭ، يۇز قىسما تائاملار ئۈستى ـ ئۈستىلەپ تىزىلدى. توقۇز مىڭ ئات ئۇچىسى پۈتۈن پېتىچە پىشۇرۇپ ئېلىپ چىقىلىدى. پۈتۈن پېتى پىشۇرۇلغان قوي ئۇچىسىنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق بولۇپ، يۇز مىڭدىنمۇ زىيادە ئىدى. شۇنىڭغا لايىق ئۈششاق ئاشلارمۇ شۇ قەدەر كۆپ تارتىلدىكى، بۇ پەلەك يەر يۈزىدە مۇنداق ئىشنى ئەسلا كۆرۈپ باقمىغانىدى. بۇ قەدەر نۇرغۇن تائاملاردىن پۈتكۈل خالايىق قانغۇدەك بەھرىمەن بولدى. ئاندىن چىن خاقانى تەختتىن چۈشۈپ، ئېھتىرام بىلەن ئۆرە تۇردى. ئىسكەندەر ـ مۇ تەختتىن چۈشۈپ، خاقان بىلەن ئۆزىنخاھلىق ئېيتىشىپ تۇرغىنىدا، دۆلەت ئۇلۇغلىرى ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا تۆھپە ۋە پىشكەشلەرنى ئېلىپ كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار بۇ سوۋغا ـ سالاملارنى بايان قىلىشقا باشلىدى، خاقان يۈكۈنۈپ ئولتۇردى، پادىشاھ ئىسكەندەرمۇ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگەن تۆھپىلەر توققۇز ـ توققۇزدىن قىلىپ ئېلىپ كىرىلىدى. ئىسكەندەر بۇ سوۋغاتلارنى كۆرۈپ خانغا ھەددى ـ ھېسابسىز ئاپىرىن، ھەشقالا ئېيتتى. ھەممە تۆھپىلەر خىل ـ خىلى بىلەن ئۆتكۈزۈلدى. ئىسكەندەر بۇلار ئىچىدىن ئىككى سوۋغاتنى ئىنتايىن ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇلاردىن بىرى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن خوتەن گۈزىلى مەھرۇ ئىدى، يەنە بىرى چىن ئەينىكى ئىدى. خاقان بىر قولىدا چىن گۈزىلىنى، يەنە بىر قولىدا چىن ئەينىكىنى تۇتۇپ ئۇنى ئىسكەندەرگە ھەدىيە قىلدى. سوۋغاتلار تەقدىم قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن خاقان ئىسكەندەر بىلەن قايتىدىن تەخت ئۇستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ، چىن ئەينىكىنىڭ خاسىيەتلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇزۇن پاراڭلاشتى. ئىسكەندەر بۇ ئەينەكنى بىر پەس كۆرۈپ، ناھايىتى زوقلاندى، كۆپ خۇرسەن بولدى. ئاندىن ئۇنى ھېكمەت ئەھلىگە كۆرسىتىپ، بۇ ھەقتە ناھايىتى كۆپ نەرسىلەرنى سورىدى. ئۇنى قولىدىن چۈشۈرمەي، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈپ كۆردى. بۇ ئىش بىلەن بولۇپ، ئاي يۈزلۈك گۈزەل مەھرۇنى يادىغا كەلتۈرمىدى. ئىسكەندەر ھېكمەت ئەھلى بىلەن گاھ بۇ ئەينەكنىڭ نەچچە تۈرلۈك خاسىيىتى ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزسە، گاھى ئۇنىڭ تىلسىمى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزەتتى.

ۋاقتىكى، كەچ كىرىپ، قۇياش ئەيىنىكى ئالەم كۆزىدىن پىنھان بولدى، جاھان خەلقى قاراڭغۇلۇققا دۇچار بولدى. ئىسكەندەرمۇ مەي ئىچىشنى توختاتتى. چۈنكى شاھلارنىڭ مەست بولۇپ قېلىشى ئىنتايىن يامان ئەھۋالدۇر. ئىسكەندەر ئەھۋالىنى پەملەپ، ئۆز ئوردىسىغا قايتىش قارارىغا كەلدى، ئۇلار زىياپەتنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، قايتىشقا ئاتلاندى. خاقانمۇ ئىسكەندەرگە ھەمراھ بولۇپ، ئۇنى ئاتا ئۆز ئوغلىنى مۇھاپىزەت قىلغاندەك

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قورۇقداپ، ئۆز لەشكەرلىرى جايلاشقان ئورۇنغا يەتكۈزۈپ قويدى. ئاندىن تاۋازۇ بىلەن خوشلىشىپ، قايتىپ كەلمەكچى بولدى. ئەمما ئىسكەندەر خاقانغا تەھسىن ۋە تەشەككۈر بىلدۈرۈش ئۈچۈن، يەنە بىر سائەت سۆھبەت ئۇيۇشتۇردى. بۇ سۆھبەتتە كاتتا زىياپەت بېرىپ، خاقانىنىڭ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ـ ھەشقاللا ئېيتتى. تۆۋەندىكىلەر ئاشۇ زىياپەت بېغىنىڭ ساقىينامىسىدۇر. ساقىينامە:

كە تۇر، ساقى، ئول كۆزگۈنى رو بەروي،
كى كافۇر تەبۇ ئولغايۇ مۇشك بۇي.
دىماغىمدە چىن مۇلكى سەۋداسىدۇر،
بۇ يەڭلىغ مەي ئانىڭ مۇداۋاسىدۇر.
مۇغەننىي، ئۇلۇغ يەر ھەۋاسىنى تۇز،
نەيۇ چەڭگۇ بەربەت نەۋاسىنى تۇز.
مېنى بىر نەۋا بىرلە خۇشھال قىل،
جەھان فىكرىدىن فارىغۇل بال قىل.
نەۋائى ئىچىپ مەي، ئىشىتكىل سۇرۇد،
كى بەس بۇۋەفادۇر سىپىھرى كەبۇد.
كى خاقانغە گەر جۇز جەفا قىلمادى،
سىكەندەرغە داغى ۋەفا قىلمادى.

بۇ سىددىققە ھەم تۇت ئانىكدىن نەۋا،
بۇ ئالەم ئىشىدۇر ھەمە بۇۋەفا.
جەھان شاھلارىغە ۋەفا قىلمادى،
سىكەندەرغە، خاقانغە ھەم قىلمادى.
كېتۇرگىل پەياپەيكى بىخۇد ئولاي،
كى بىخۇدلۇقدىن سىكەندەر بولاي.
مۇغەننىي، نەۋا چەك چۇ خاقانى چىن،
نە رۇمى قالۇر ھىندۇ ماچىنۇ چىن.

زىياپەت بېغىنىڭ سەرۋىدەك ئازاد كىشىلىرى ھەققىدە. ئۇلار خىزمەت كەسىرىنى غۇنچىدەك چىك باغلاپ، گۈلدەك ئوچۇق يۈزلىرى بىلەن سىيخىلىق داستىخانلىرىنى دائىم ئېچىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ مېھمانلىرى مەيلى قاغا بولسۇن ياكى پاختەك بولسۇن ۋە ياكى بۇلبۇل بولسۇن، ھەممىسى ئۆز ھالىغا يارىشا شادلىق ۋە ناۋا تاپالايدۇ. بۇ خىل كىشىلەر ئارتۇقچە توقلۇقتىن پاك ۋە زىيادە ئىشتىھادىن يىراقتۇر.

نېمىدېگەن ياخشى كىشىلەر ـ ھە؟ ئۇلار ھەمىشە ساخاۋەتتىن باشقا ئىش قىلمايدۇ. ئالەمنىڭ يورۇق چىھرىنى پەرۋايىغا ئالمايدۇ. ئۇلار ئۆزىنى بۇ زامانىنىڭ مېھمىنى دەپ بىلىدۇ. شۇنداقلا بارلىق زامان ئەھلىنى ئۆزىنىڭ مېھمىنى دەپ قارايدۇ. ئۇلارنىڭ كۆلىمىگە ھەرقانداق ئىنسان مېھمان بولۇپ كەلسە، جان ۋە دىلى بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلىپ، قورسىقىنى تويغۇزمىغۇچە ئۆزىنىڭ روزىسىنى سۇندۇرمايدۇ. بەلكى تەكرىنىڭ دوستى ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام دەك ساخاۋەت داستىخانلىرىنى ئېچىپ، مېھمانىنىڭ ئالدىدا ئايدەك نانلارنى سۇنۇپ تۇرىدۇ. ئۇلارغا مېھمانسىز يېگەن ھەرقانچە لەززەتلىك تائاملارمۇ زەھەردەك بىلىنىدۇ. مېھمان بىلەن يېگەن قۇرۇق نان جەننەت نېمىتىدىن زىيادىرەك كۆرۈنىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئۇلار مېھمانىنى كۆركەن هامان ئىنتايىن خۇش مۇئامىله ۋه ئوچۇق چىراي بىلەن مەرھەمەت ۋه ياخشىلىق ئادەتلىرىنى بەجا كەلتۈرىدۇ. قىزىلگۈلدەك ئېچىلىپ، گۈلدەك داستىخانلارنى يايىدۇ. مېھمان داستىخانغا قول سۇنسا، جان - دىلى بىلەن مىننەتدار بولۇپ تۇرىدۇ، تاكى مېھمانىنى تويغۇزمىغۇچە ئۆزىنى تويغۇزۇشنى ئويلىمايدۇ. مېھمان قول ئۇزارتمىغىچە ئۆزى قول سالمايدۇ. ئۇلارنىڭ مېھمىنى پادىشاھ بولسۇن ياكى گادای بولسۇن، هەممىگە ئۆزىنىڭ هالىغا يارىشا مېھماندارچىلىق قائىدىسىنى ئادا قىلىدۇ. پادىشاهقا شەھرىن تاتاملارنى قويۇپ، گادای كەلسە قۇرۇق نان قويىدىغان ئىشنى قىلمايدۇ. چۈنكى بۇ بىرى پادىشاه، ئۇ بىرى گادای بولسىمۇ، لېكىن هەر ئىككىسى تەڭرىنىڭ بەندىسىدۇر. تەڭرى ئالدىدا ئىككىسى باراۋەردۇر. ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى قارىماقتا پاراكەندە هالەتتە كۆرۈنىدۇ. كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ ئارتۇقچە بىزەپ كەتمەيدۇ. ئۇلار كۆڭۈل مەملىكىتىنىڭ پادىشاهلىرىدۇر. يوشۇرۇن سىرلاردىن خەۋەردارىدۇر. ئۇلارنىڭ هىممىتى ئالدىدا بۇ يۇكسەك ئاسمانمۇ پەستۇر. ئۇنداق كىشىلەر سېزىلمىسە شاهلارمۇ ئۇلارنىڭ ئايىغىغا باش قويىدۇ. تەڭرى ئۇلارنى شۇ قەدەر ئەزىز قىلغان تۇرسا، پاراكەندە ئەهۋالىغا قاراپلا خار كۆرۈشكە بولامدۇ؟ ئاقىل كىشىلەر ئەگەر مېھماندوست بولىدىغان بولسا، ئۇلارنى هەرگىز پەس كۆرمەيدۇ. كىشىلەرنىڭ هەقىقىي ماهىيىتى پىنهاندۇر. ئۇلارنىڭ قانداق كىشى، ئىككىلىكى كۆزدىن يىراق، ئەقىلمۇ بۇنى بىلىشكە ئاجىزدۇر. ساخاۋەت ئىگىلىرى ئۆتكۈر كۆزلىرىنى هەر تەرەپكە كەڭ ئېچىپ، هەممىنى تەڭ - باراۋەر كۆرۈشى كېرەك. قۇياشتەك هەممىگە كىشىگە ئوخشاش چىراي ئېچىشى، نۇرلىرىنى جاهانىنىڭ هەممىگە يېتىشىگە تەڭ ۋە بىر تەكشى چېچىشى لازىم. قۇياش مەيلى ئالتۇن قەسىر بولسۇن ياكى ۋەيرانە خارابە بولسۇن هەممىگە ئوخشاشلا نۇر چاچىدۇ.

هەممەيلەنگە ئايانكى، مېھماندارچىلىقتا نەچچە خىل ئالەمەت بار، ئۇلاردىن بىرى شۇكى، ئەگەر بەرەر باي ۋە ئىمتىيازلىق كىشى سېنىڭ ئۆيۈڭگە مېھمان بولۇپ كېلىپ قالغۇدەك بولسا، ئۇلارغا هەددىدىن زىيادە ئىسراپچىلىق قىلمەسەن. مېھماندارچىلىق بىلەن ئۆزۈڭنى كۆرسىتىش ۋە نام - شۆهرەت قازىنىشنى كۆزلەپ بىر مېھمانغا ئون قويىنىڭ ئۆلتۈرۈپ، قەنت - گېزەك ۋە نازۇ نېمەتلەر بىلەن قوشۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا تىزمەسەن. ئۇ كىشى بۇلارنى بەربىر يەپ بولالمايدۇ. سەن بۇلارنىڭ هەممىسىنى ئاشۇ يالغۇز كىشىگە يېدۇرمەكچى بولۇپ، سۆزۈڭ، كۆزۈڭ ۋە قوللىرىڭ بىلەن هەدەپ تەكلىپ قىلىسەن، زورلايسەن. تاماقنىڭ تەرتىپلىرىنى قىلىپ، ئالدىغا قويىۋېرىسەن. ئىنسان بىلەن ئوپلاپ باق، بۇنداق قىلساڭ قانداق بولغىنى. بۇنچىۋالا كۆپ يېمەكلىكنى بىلەن داستىخان هازىرلايدىغانغا سېنىڭ ئۆيۈڭ شەيخ ئوقمانىڭ هازىرى ئەمەس، سەنمۇ ئۇ مازارنىڭ شەيخى ئەمەسقۇ. نېمە ئۈچۈن تەڭرىنىڭ بەرگەن مېلىنى ئورۇنسىز ئىسراپ قىلىپ، سارىڭلاردەك بۇزۇپ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توري

چاچىسەن؟! گەرچە تەڭرى: «كۆلۈڭ ۋە ئەشرەبۇ» (يەڭلار، ئىچىڭلار)① دېگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنە: «ۋەلا تەسرىپۇ» (ئىسراپ قىلماڭلار)② دەپ ئاگاھلاندۇرغان ئەھمەسمۇ. ئۇ مېھمانغا يالۇۋۇرۇپ زەھەر بېگۈزدىنغانغا، ئۇ ساڭا نېمە يامانلىق قىلغان. سېنىڭ ئۇ مېھمانغا بېگۈزگەن ھەربىر لوقما تامىقىڭ ئۇنىڭغا بىر لوقما زەھەرگە ئايلىنىدۇ. بۇنداق زەھەردىن ئۇ مېھمان ھېچقاچان ياخشىلىق كۆرمەيدۇ. بۇنداق زىياپەت بىر خىل شۇملۇق، بەلكى ئىنتايىن زور ئاپەتتۇر. ئەقىل ئىگىسىنى بۇنداق مېھماندارچىلىقنى تولىمۇ يامان كۆرىدۇ. يەنە بىر ئىلەت شۇكى، ئۆيۈڭگە قاچانكى بىرەر ئاجىز ۋە زەئىپ مېھمان كەلسە، ئۇنىڭغا بىر لوقما تاماق بېرىشنىمۇ راۋا كۆرمەيسەن. ئۇ مۇساپىر ئاچلىقى ۋە ئىشتىهاسى ئۇنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا مېھماندارچىلىق يوسۇنىنى بەجا كەلتۈرۈشكە رايىڭ بارمايدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىرەر ۋاخ تاماق بىلەن خۇش قىلىشنى خالىمايسەن. ھەتتا سېنىڭ بېخىللىقىڭ شۇقەدەر چەكسىزكى، كەلگەن مۇساپىرنى قۇچاقلاپ ياندۇرۇشتىنمۇ ئار - نومۇس قىلمايسەن. سېنىڭ بۇنداق بېخىللىقىڭ ئورۇنسىز بۇزۇپ - چاچقانلىقىڭ ئۈچۈن يامانراق قەبىھلىكتۇر.

مېھماندارچىلىقنىڭ قائىدىسى شۇكى، كەلگەن مېھمان مەيلى ياخشى بولسۇن ياكى يامان بولسۇن، شاھ بولسۇن ياكى گادای بولسۇن ھەممىسگە بىرخىل خۇش مۇئامىلە قىلىش، ئىللىق چىراي بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىلىش كېرەك. ئاندىن ئۇلارنى مېھمان قىلغاندا بەك ئىسراپخورلۇقمۇ قىلمىغىن. مېھمانغا بەك قاتتىقالىقمۇ قىلمىغىن. مېھمانغا لايىق كەلگۈدەك ھەرقانداق نېمەك بولسا ئۇنى ئۆز ھالىغا يارىشا سەرپ قىلغىن. تاپقىنىڭنى مېھمانىنىڭ ئالدىغا ئوچۇق چىراي بىلەن كەلتۈرگىن. لېكىن مېھماندىن ھېچ نەرسە تەمە قىلمىغىن. ئىللىق، ئوچۇق چىرايىڭ بىلەن مېھمانىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلغىن. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇرغۇن ھەدىسلەرنى ئېيتقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەكرەمۇز - زەيغە ۋەئىن كانە كافىرەن» (سىلەرگە مېھمان بولغۇچى كىشى كاپىر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا ئىززەت - ئىكرام قىلىڭلار) دېگەن. ھەممە مېھمانغا ئوتتۇرىچە ھالەتتە داستىخان سېلىنغىنى ئەلادۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «خەيرۇل ئۇمۇرى ئەۋسە تۇھا» (ھەرقانداق ئىشنىڭ ئوتتۇراھال بولغىنى ياخشى) دېگەن. مېھماندارچىلىقنى مۇشۇ قائىدە بويىچە تۇرسە ئۇنىڭدەك كىشىگە ئاپىرىن ئېيتسا بولىدۇ. بۇنداق كىشى ئالەمدە كەم تېپىلىدۇ. ئەگەر تېپىلغان تەقدىردە، ئۇنى جاھانىنىڭ دانىشمىنى، تەڭرىنىڭ يېقىن بەندىسى دېيىشكە بولىدۇ.

---

①② «قۇرئان كەرىم» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986 - يىل نەشرى، 155 - بەت 7 - سۈرە ئەئرافى، 31 - ئايەتكە قارالسۇن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بەھرام گورنىك ھېكايىتى. بەھرامنىڭ چېدىرىدا ئولتۇرىدىغان كىشىلەردىن ئۇچ ئادەمنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كىرگەنلىكى. ئۇي ئىگىلىرىدىن بىرى ئىسراپخور، يەنە بىرى پىخسىق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى تاپا - تەنە ۋە يامان كۆڭگە قالغانلىقى، يەنە بىرەيلەن ئۆز ھالىغا يارىشا نورمال مېھماندارچىلىق قىلغانلىقىدىن بەھرام گورنىڭ ئادالىتىدىن قارۇندەك باي بولغانلىقى.

نەقىل كەلتۈرۈلۈشىچە، پادىشاھ بەھرام گور بىر كۈنى ئوۋ ئوۋلاشقا چىقتى. ئۇ بىر قۇلۇننى قوغلايمەن دەپ ئۆز لەشكەرلىرىدىن يىراقلىشىپ كەتتى. ئۇ قوغلا - قوغلا ئاخىر بىر مەھەللىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە بىرقانچە چېدىر ئۆيلۈك كىشى بار ئىدى. ئۇ چېدىرلارنىڭ قېشىدا بىر دەرەخ بار ئىدى، بەھرام گور ئاشۇ دەرەخنىڭ سايىسىگە كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئاندىن چېدىر ئىگىلىرىدىن ئۆچ كىشىنى تېپىپ:

— مەن ھازىر سىلەرنىڭ مەھەللىگە مېھمانمەن. مەزە بولسا ئاچتىم، مېنى مېھمان قىلىڭلار. مەن سىلەرنىڭ ياردەمچىلار بىلەن قورسىقىمنى ئازراق توقلىۋالاي، — دېدى.

ئۇ چېدىر ئىگىلىرىدىن بىرى ھەددىدىن ئارتۇق بېخىل ۋە ھېممىتى پەس كىشى ئىدى. شۇڭا شاھنىڭ ئېھتىياجى ۋە ئىلتىماسىغا قىمىچە پىسەنت قىلمىدى. يەنە بىرى ھەددىدىن زىيادە ئىسراپخور كىشى ئىدى. ئۇ بۇزۇپ - چاچىدىغان كىشى ئىدى. شۇڭا ئۇ كىشى شاھ بەھرامنى مېھمان قىلىش ئۈچۈن بىرقانچە قوينى ئۆلتۈرۈپ كاتتا زىياپەتكە تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. بىراق ئۇ كىشىنىڭ ئېيسىل، تائام-لىرى تەييار بولۇپ بولغۇچە، ئاچلىق ئازابى شاھ بەھرامنىڭ مېڭىسىدىن ئۆتۈن چىقىرىۋەتتى. ئۇ كىشىنىڭ كاتتا نازۇ نېمەتلىرى بۇگۈن پىشىدىغانىدەك ئەمەس ئىدى. بىراق يەنەبىر كىشى ناھايىتى ئەقىللىك، دانىشمەن ئادەم ئىدى. ئۇنىڭغا ئەقىل - پاراسىتى يولباشچى بولدى - دە، شاھ بەھرامنى ئۆز چېدىرىغا باشلاپ، ئۇنىڭ ئالدىغا دەرھال بىرنەچچە نان بىلەن بىر ئاياق قېتىقنى ئەكەلدى. ئۇ كىشى شاھنى مەزەگە تەكلىپ قىلدى. شاھ بەھرام بۇ مەزەدىن قانغۇدەك يەپ، بىتاقەتلىك ۋە ئاچلىق ئازابىدىن قۇتۇلدى. راھەتلىنىپ ئارام ئالدى. بەھرام گور بىر پەستىن كېيىن مەزە قويغان كىشىگە ناھايىتى كۆپ ئالتۇن، كۈمۈش ۋە خەزىنە-دەپىنىنى بېرىپ، ئۇنى ئەزىز ۋە مۆھتىرەم قىلدى. كۆڭلى پەس بېخىل كىشىنىڭ قاتتىق دەككىسىنى بېرىپ، ئۇنى سەگىتىپ قويدى. ئورۇنسىز بۇزۇپ - چاچىدىغان ئىسراپخور كىشىگە ھەددى - ھېسابسىز تەنە ۋە كىنايىلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ بۇزۇپ - چاچقان مۇلكىنى تۆلەپ بېرىپ، قايىتىپ كەتتى. سەن بۇ ئۆچ كىشىنىڭ ئەھۋالىنى سېلىشتۇرۇپ كاتتا زىياپەتكە تەييارلىق قىلىشقا باشلىدىڭ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانچىلىك پەرق بار؟ بەھرام گورنىڭ بۇ قىلغىنى ئىنتايىن توغرا ۋە ئادىل بولغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

هېكمەت. ئىسكەندەرنىڭ ئەردىۋىدىن: «زىياپەت داستىخىنىنى قانداق ئاچقان ياخشى، هۆرمەت سۆپرىسىنى قانداق يايغان ئەلا؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى. دانىشمەن هېكىمنىڭ بۇ هەقتە توختىلىپ، هېكمەت يېمەكلىكلىرىدىن ئىسكەندەرنى بەھرىمەن قىلغانلىقى.

ئىسكەندەر ئەرەستۇدىن مۇنداق كېيىن مۇنداق هېكمەتنى بايان قىلدى: سوئال سورىدى:

— ئەي دانىشمەنلەرنىڭ پېشىۋاسى، زىياپەت ئۈتكۈزۈشنىڭ توغرا ئۇسۇلىنى سۆزلەپ بەرسەڭ. بۇ هەقتە كۆپ كىشىلەر، نۇرغۇن مەزهەپ ۋە مىللەتلەر ناهايىتى نۇرغۇن تەرىشچانلىقلارنى ۋە تالاش - تارتىشلارنى قىلغان بولسىمۇ، ئاخىر هەممە مەزهەپ ۋە مىللەتتە مېهمانىنى هۆرمەتلەش بىر خىل ئورتاق ئادەت بولۇپ قالغان. قارىشىچە قانداق زىياپەت هېكمەت قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن ۋە كەم - زىيادىلىكتىن خالىي بولغان بولىدۇ؟

ئەرەستۇ شاهقا دۇنيا قىلغان هالدا مۇنداق جاۋاب بەردى:

— مېهمانىنىڭ مەيلى يېمەكلىك بولسۇن ياكى باشقا نەرسىگە ئېهتىياجى بولسا، ئۇنى دەرهال ئۆز هالىدىسىدە تەييارلاپ، خونغا ئېلىپ، مېهمان ئالدىغا هازىر قىلىش شەرت. ئېلىپ كەلگەن ئۇ نەرسە بەك ئاز بولۇپمۇ قالمىسۇن، كۆپ بولۇپمۇ كەتمىسۇن.

— بۇ ئىش ناهايىتى ئاسان، — دېدى ئىسكەندەر، — بىراق بۇنداق ئادەتنى قانۇنغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىلسە، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئۆلۇغلۇق ۋە كاتتالىقىنى كۆز - كۆز قىلماقچى بولسا، بۇمۇ ياخشى خىيال ئەمەس. مەسىلەن بىر كىشى ئۆزىنىڭ بايلىقىنى يەرگە ئىككى مىڭ دىرهم پۇل خەجلەپ، ئۆزىنىڭ هۆرمىتىنى ئاشۇرماقچى بولغانلىقى، ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ ئىززەت-ئابرويىنى يەرگە ئۇرغانلىقتۇر. شاهلار ئۆزلىرىنىڭ شان - شەۋكىتىنى ئاشۇرىمەن دېسە، پۇقرالارغا ياخشىلىق قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئورتاق مەنپەئەتلىرىنى ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى، خەلقىگە زۇلۇم

— ئەي دانىشمەنلەرنىڭ پېشىۋاسى، زىياپەت ئۈتكۈزۈشنىڭ توغرا ئۇسۇلىنى سۆزلەپ بەرسەڭ. بۇ هەقتە كۆپ كىشىلەر، نۇرغۇن مەزهەپ ۋە مىللەتلەر ناهايىتى نۇرغۇن تەرىشچانلىقلارنى ۋە تالاش - تارتىشلارنى قىلغان بولسىمۇ، ئاخىر هەممە مەزهەپ ۋە مىللەتتە مېهمانىنى هۆرمەتلەش بىر خىل ئورتاق ئادەت بولۇپ قالغان. قارىشىچە قانداق زىياپەت هېكمەت قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن ۋە كەم - زىيادىلىكتىن خالىي بولغان بولىدۇ؟

ئەرەستۇ شاهقا دۇنيا قىلغان هالدا مۇنداق جاۋاب بەردى:

— مېهمانىنىڭ مەيلى يېمەكلىك بولسۇن ياكى باشقا نەرسىگە ئېهتىياجى بولسا، ئۇنى دەرهال ئۆز هالىدىسىدە تەييارلاپ، خونغا ئېلىپ، مېهمان ئالدىغا هازىر قىلىش شەرت. ئېلىپ كەلگەن ئۇ نەرسە بەك ئاز بولۇپمۇ قالمىسۇن، كۆپ بولۇپمۇ كەتمىسۇن.

— بۇ ئىش ناهايىتى ئاسان، — دېدى ئىسكەندەر، — بىراق بۇنداق ئادەتنى قانۇنغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىلسە، ئۇلار ئۆزىنىڭ بايلىقىنى يەرگە ئۇرغانلىقتۇر. شاهلار ئۆزلىرىنىڭ شان - شەۋكىتىنى ئاشۇرىمەن دېسە، پۇقرالارغا ياخشىلىق قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئورتاق مەنپەئەتلىرىنى ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى، خەلقىگە زۇلۇم

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

قىلماي، ئادىللىق بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىشى كېرەك. پۇقرالارنىڭ رىزقىمۇ مۇشۇنداق قىلغاندا كۆپىيىدۇ. زىيا- پەتنىڭ توغرا يولى ئەنە شۇ. كىمكى ئەقىل - پاراسەتكە ئىگە بولغان بولسا، ئىسكەندەرنىڭ ھۆكۈمالار بىلەن بىرلىشىپ، پەلەكنىڭ يوشۇرۇن سىرلىرى ۋە ئالەمنىڭ پىنھان خۇسۇسىيەتلىرىنى ئاشكارا ۋە روشەن قىلىش ئۈچۈن، كۈندەك يارقىن ئۇستۇرلاب ① ۋە قۇياشتەك پارقىراق ئەينەك ياساپ چىققانلىقى. ئۇنىڭ بۇ ئىككى قۇياش مەسىل تۆھپىدىن مەھرۇم بولۇپ، يەنە ئىككى نەپەر قۇياش يۈزلۈك گۈزەلنىڭ ۋىسالىغا مايىل بولغانلىقى. بۇ جەھەتتە توي تەييارلىقى ۋە ۋىسال تەنتەنىسىگە تۈتۈش قىلغانلىقى، ئۆزىنىڭ يۈكسەك ئاسمان دەك بارگاھىنى رەۋشەنەكنىڭ نۇرى بىلەن يورۇتۇپ، مېھرىنازنىڭ شولىسى بىلەن پارلاتقانلىقى.

چىن سۈرەتلىرىنىڭ مۇئەللىپى بۇ سەھىپىگە مۇنداق سۈرەتلەرنى سىزدى:

ئەلقىسسە، خاقان ئىسكەندەرگە مايىل بولۇپ قالدى. ئۇنى چىن شەھىرىگە ئورۇنلىشىپ، بۇ قىشنى مۇشۇ يەردە ئارام ئېلىش ۋە مەي - شاراب ئىچىپ خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە تەكلىپ قىلدى. ئىسكەندەرمۇ خاقانىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلدى. كۆڭلىنى خۇشال تۇتۇپ، چىن مەملىكىتىدە قىش لاش ئۈچۈن قېپقالدى. ئۇ گاھى خاقان بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ ئوردىدا بولسا، گاھى شىكارغا چىقىپ، چىن كېيىكلىرىنى ئوۋلايتتى. بەزى نەغمە - ناۋا بىلەن شاراب بەزمىسى تۈزۈپ، مەي ئىچىپ شادلانسا، يەنە بەزىدە ھېكمەت ئەھلى بىلەن بىللە كىتاب كۆرۈپ، تۈرلۈك ئىلىملەرنىڭ ئۇستازلىرى بىلەن ئىلىم - ھېكمەتلەرنى مۇلاھىزە قىلاتتى. يەنە بەزى چاغلاردا خاقان سوۋغات قىلغان چىن ئەينىكىنى تاماشا قىلىپ كۆڭۈل ئاچاتتى. ئۇنى ئۆزىدىن يىراق قىلماستىن، تەخت ئۇستىدە تۈتۈپ ئولتۇراتتى. دەۋا - دەستەكلەرنى سورايدىغان چاغدا چىن ئەينىكىنى دەۋاگەرلەرگە ئۇتتۇر قىلىپ تۇتاتتى. بۇ ئەينەكتە راست سۆزلىگۈچىنىڭ يۈزى ئېنىق چىقاتتى. يالغان ئېيتقان كىشىنىڭ يۈزى كۆرۈنمەيتتى. ئەگەر كۆرۈنگەن تەقدىردىمۇ ئىنتايىن غۇۋا ياكى قاپقارا كۆرۈنەتتى. ئىسكەندەر بۇ خىل ئەھۋالدىن ھەيران ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا

① ئۇستۇرلاب - قۇياش ۋە يۇلتۇزلارنىڭ ئورنى ۋە ئېگىزلىكىنى ئۆلچەيدىغان ئەسۋاب.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

لىرسىمۇ بۇ ئەينەكىكە ھەيران ئىدى، يەنە شاھانە بەزمە تۈزۈلگەندە يەنە شۇ ئەينەكنى ئوتتۇرىدا قويۇپ، ئۇنىڭ تاماشىسىنى كۆرەتتى. ياخشى نىيەتلىك ۋە ئەدەبلىك كىشىلەر مەي ئىچسە، ئۇ ئەينەكتە ئۇلارنىڭ چىرايى يۇز ھەسسە چىرايلىق بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئەگەر بەتنىيەت ۋە ئەدەبسىز كىشىلەر مەي ئىچىپ مەست بولسا، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى ئەينەكتە بەتبەشىرە بولۇپ، ياكى سوغ زۇنچاق، ياكى يايپاق، ياكى چوڭ، ياكى كىچىك بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۇنداق كىشىلەر بەزمىدە شەرمەندە بولۇپ قالاتتى. ئىسكەندەر بۇ خىل خاسىيەتلەرنى كۆرۈپ، بۇ چىن ئەينىكىگە شۇ قەدەر مەھلىيا بولۇپ كەتتىكى، ئۇنى تىل بىلەن تەرىپلەش قىيىن ئىدى. ئۇ ھەيرانلىق بىلەن بۇ ئەينەكنىڭ خاسىيەتلىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزەتتى. قانچە پىكىر - قىياس يۈرگۈزگەنسىرى، ئۇنىڭ ھەيرانلىقى شۇنچە ئارتاتتى. بۇ ئەينەكنى چىننىڭ ھېكمەت ئىگىلىرى بىلىپ يېتىپ، ئەنە شۇنداق تىلسىملىق قىلىپ ياساپ چىقىپانىدى. بىراق ئىسكەندەر ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمالىرى بۇنىڭ سىرىنى بىلەلمىدى.

بۇ ئىشلاردىن كېيىن، ئىسكەندەر ئۆز كۆڭلىدە: «مېنى بۇيۇك تەڭرى شۇنچە كۆپ ئىلىم - ھېكمەتكە ئىگە قىلدى. يەنە يۈزلىگەن ھۆكۈمالار خىزمەتتىمدە بولۇۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى كامالەتكە يەتكەن ئالىم، ھەممىسى ۋايىغا يەتكەن دانا كىشىلەر. ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەلەك سىرلىرىنىڭ مۇشكۈللىرىمۇ ئاسان دۇر. شۇنداق تۇرۇقلۇق، مەنمۇ نېمىشقا ھېكمەت ئەھلى بىلەن بىرلىكتە بىرەر ئىش قىلمايمەن. مەنمۇ پىكىر يۈرگۈزۈپ، بۇ چىن ئەينىكىنى بېسىپ چۈشكۈدەك بىرەر تىلسىمنى پەيدا قىلاي» دەپ خىيال قىلدى. ئۇ ھېكمەت ئەھلىنى چاقىرتىپ بۇ ئىش ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى. ھۆكۈمالار دۇئاغا قول كۆتۈرگەن ھالدا مۇنداق دېدى:

— ئەي پەلەكتەك ھەشمەتلىك پادىشاھ، سەن بۇ ئىشقا قاچان ئەمىر قىلساڭ، بىز شۇ ھامان تۇتۇش قىلىپ ئىلىم - ھېكمەت بىلەن تىلسىم ئىشلەپ چىقىمىز. بىزنىڭ ياسىغانلىرىمىز بۇ چىن ئەينىكىدىن ياخشىراق بولىدۇ.

شۇندىن كېيىن ھېكمەت ئىگىلىرى ئىككى جامائەت بولۇپ بۆلۈنۈپ، ئىككى ئىشقا تۇتۇش قىلدى. ئەفلاتۇن، سوقرات، ھۇرمۇس، بەلىناس باشچىلىقىدا ئىككى يۈز ھۆكۈما بىر تەرەپ، ئەرەستۇ، بۇقرات، ئەرشەمەند باشچىلىقىدا ئىككى يۈز ئۆلىما يەنە بىر تەرەپ بولدى. جەمئىي تۆت يۈز ئالىم كېچە - كۈندۈز تىنىم تاپماستىن كېڭەش - مەسلىھەت قىلىپ، بۇ ئىشقا تۇتۇشتى. ئىسكەندەرمۇ ئۇ ئىككى ئارىدا ئارام تاپماستىن ئالىملارغا مەدەت بەرمەكتە ئىدى. ئۇ ئىككى جامائەتتىن بىرى ئاسمان سىرلىرىنى بىلىدىغان ئالىملار ئىدى. يەنە بىرلىرى يەر يۈزىنىڭ ھەقىقەتلىرىنى ئېگىلىگەن دانىشمەنلەر ئىدى. شۇ بۇ ئىككى جامائەتتىن بىرى ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ، پولاتتىن بىر يۇمىلاق ئەينەكنى ياساپ چىقتى. يەنە بىر جامائەت ئاسمان ھەقىقەتلىرى ۋە سىرلىرىغا تەتبىقلاپ، پۈتۈن ئىستېداتىنى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئىشلەتتىپ، مەستىن بىر- دۈگىلەك ئۇسۇ- تۇرلابنى قۇراشتۇرۇپ چىقتى. ئىسكەندەر ھەر ئىككىلا تەرەپكە يارەم بەردى. ئۇ ئالىملارنىڭ بەزى تەكلىپلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يەنە بەزى لايىھە رەد قىلىپ، بەزى ئىشلار ھەققىدە ھەممە ئالىملار- نىڭ پىكرىنى ئېلىپ، بەزىلىرىگە ئۆزى يەكلىمەت بېرىپ، ئاخىر بۇ ئىشنى ماملىدى.

ئەلقىسسە، ھۆكۈمالار ئىسكەندەر ۋۇزۇرىدا بۇ ئاجايىپ ئىككى نەرسىنى تەييار قىلدى. ئۇنىڭ بىرى ئۇستۇرلاب، يەنە بىرى ئەينەك ئىدى. ئۇلار بۇ ئىككى مۆجىزىدىن ئالەم خەلقىنى ياخشى تەرەپكە يېتەكلىدى. ئۇستۇرلابتىن پەلەك ئىشلىرىنىڭ ئاسان بولىدىغان قائىدە- قانۇنلار نامايان بولاتتى. پەلەك- نىڭ ئۇزۇنلۇقى، كەڭلىكى ۋە باشقا نۇرغۇن ئەھۋاللار بۇ ئۇستۇرلابنى كۆر- گەن كىشىگە ئېنىق مەلۇم بولاتتى. بۇنىڭغا «ئۇستۇرلابى مەخفى نەما» (يو- شۇرۇن سىرلارنى نامايان قىلغۇچى ئۇستۇرلاب) دەپ ئات قويدى. ئەينەكتە بول- سا، يەر يۈزىنىڭ ئەھۋالاتلىرى ۋە جاھان مەملىكەتلىرىنىڭ ھەقىقەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا نەزەر سالغان كىشىگە پۈتكۈل جاھاندىكى ھەممە ئىشلار ئايان بولاتتى. بۇنىڭغا «ئايىنە نەئى گىتتىنەما» (جاھاننى كۆرسەتكۈچى ئەينەك) دەپ ئات قويدى.

ۋاقتىكى، قۇياش ھەمەل بۇرجىغا كىردى. قىش كۈنلىرى ئاخىرلاشتى. ئىسكەندەر تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپ، خاقان بىلەن بەزمە تۈزدى. بارگاھ ئىچىگە ئازۇ- نىمەتلەر تولدۇرۇپ، شاھانە سورۇن ھازىرلىدى. بۇ ۋاقىتتا ئىسكەندەرنىڭ تەڭداشسىز دانا ئالىملىرى ئىككى توپ بولۇپ كىردى. ئىسكەندەر ئۇلارغا ئىززەت- ئىكرام قىلىپ، تەخت ئالدىدا ئورۇن بەردى. ھەممەيلەن ئورۇن ئېلىشتى. بۇ بەزمە ئالىملار بىلەن تېخىمۇ زىننەت تاپتى. پۈتكۈل خالا- يىق شاد- خۇراملىققا چۆمدى. ھەممەي- لەن ئولتۇرۇپ بىر پەس ئۆتكەندە، مۇلازىملار ئۇستۇرلاب بىلەن ئەينەكنى ئېلىپ كىردى. ئالىملارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى بايان قىلىشتى. بۇ ئىككى جامائە ھۆكۈمانىڭ بىرىدىن پەلەك ئىشلىرى ئايان بولۇپ، توققۇز پەلەكنىڭ ھەقىقەتلىرى ئاشكارا بولدى. يەنە بىر جامائە ئالىملاردىن يەر يۈزىنىڭ ئىشلىرى، يەتتە ئىقلىمنىڭ ھەقىقەتلىرى نامايان بولدى. خاقان بۇ ئىككى ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەيرانلىق ئىلكىدە قېتىپ قالدى. بىر پەستىن كېيىن ئۆزىگە كېلىپ، ئىس- كەندەرگە ئاپىرىن ئېيتقان ھالدا مۇ- داق دېدى.

— ئەي شەۋكەتلىك پادىشاھ، سەن- دەك ھۆكۈمراننى بۇ پىرقىراۋاتقان پە- لەكمۇ كۆرۈپ باقمىغان بولغىيتتى. بۇ جاھاندا سەنسىز تاج- تەختنىڭ كىرىكى يوقتۇر. سېنىڭ مۇلازىملىرىڭمۇ تەڭداش سىز ئالىملاردىن ئىسكەن. ئۇلار ئۇلۇغ ئىشلاردا ساڭا يارەمچى ئىكەن. ئالەمدە ھېچكىم سېنىڭدەك قابىل ئەمەس. سېنىڭ نامىڭ بۇ جاھاندىن ئەبەدىي ئۆچمىگەي.

ئۇ ئالىملار بۇ ئىشتا ناھايىتى كۆپ رەنج- مۇشەققەتلەرنى تارتتى. شۇڭا ئىسكەندەر ئۇلارنىڭ نۇرغۇن مال

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

ۋە خەزىنىلەر بىلەن تارتۇقلىدى. ئاندىن ئۇلارغا خاقانىي چىنمۇ ھېسابسىز ئالتۇن ـ كۈمۈش، لەئل ـ جاۋاھىرلارنى ئىنئام قىلدى. ئالىملار ھەددى ـ ھېسابسىز كۆپ بايلىققا ئىگە بولدى.

ۋاقتىكى، ئىسكەندەر بۇ ئىشلارنى ئوڭۇشلۇق ئورۇندىدى. ئاندىن شادخۇراملىق ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە مايىل بولدى. نىكاھلىنىش قارارىغا كەلدى. ئۇ سوقراتقا پەرمان قىلىپ:

— ئۇستۇرلابتىن مېنىڭ نىكاھ ئەھۋالىمنى كۆرۈپباققىن، — دېدى.

سوقرات ئۇستۇرلابنى قولىغا ئېلىپ، ياخشى نەزەر سالغاندىدى. پەلەكنىڭ گەردىشىدىن مۇنداق ئەھۋال ئايان بولدى: ئىككى ئاي كۆتۈرۈلۈپ، ئاسمان يۈكسەكلىكىدىن ئورۇن ئالدى. ئىسكەندەر دەرىنىڭ ئىقبال قۇياشى بۇ ئىككى ئايغا نۇر چاچتى. بۇ ئىككى ئاينىڭ بىرى دارانىڭ قىزى رەۋشەنەك بولۇپ، دارا ئۇنى ئىسكەندەرگە جۇپ بولسۇن دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى. يەنە بىرى شاھ مەللۇنىڭ قىزى مېھرىسانار ئىدى. ئىسكەندەر ئۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇستۇرلابتىن بۇ ئىككى گۈزەلنىڭ نىكاھى ئىسكەندەر بىلەن بولىدىغانلىقى ئايان بولدى. ھۆكۈمالار ئىسكەندەرگە مۇبارەكلىك كۆرسەتتىپ:

— مەرىكە تۇزۇپ، خالايىقا نازۇ نېمەتلەرنى تارتايلى. ?سەن رەۋشەنەك ئىنىڭ جامالىدىن كېچىلىرىڭنى نۇرلاندۇرغىن، مېھرىسانارنىڭ ۋىسالىدىن كۆڭلۈڭنى تارام تاپقۇزغىن. چۈنكى بۇ جاھاندا ئەختۇ تاجقا ئىگە بولغان ھەرقانداق كىشىنىڭ بەرەر پەرزەنتى بولمىسا بولماي

ھايدۇ. پەرزەنت بولسا شاھنىڭ بۇ ئالەمدىن كېتەر ۋاقتىدا قالدۇرۇپ كېتىدىغان ئىز باساردۇر. قۇياشمۇ غەربكە غايىب بولىدىغان چاغدا، ئۆز ئورنىدا ئاينى ئورۇن باسار قىلىپ قويۇپ كېتىدۇ. ئەگەر باغدىن قەرى دەرەخ يوقالسىمۇ، ئېكىن ئۇنىڭ ئورنىدا ياش كۆچەتلەر قېپقالسا، ئۇ باغنىڭ زىنىتىگە ئۇقسان يەتمەيدۇ. كۆچەت دەرەخنىڭ ئورنىنى بېسىپ، خالايىقا سايە ۋە مېۋە بېرىدۇ، — دېيىشتى. داسنىمەنلەرنىڭ بۇ نەسىھەت ۋە مەسلىھەتلىرى ئىسكەندەرگە ماقۇل كەلدى. ئۇ دۆلەت كاتتىلىرىغا پەرمان قىلىپ:

— بۇ ئىشنىڭ تەييارلىقلىرىغا تۇتۇش قىلىڭلار، — دېدى.

ئىسكەندەرنىڭ ئەمرىگە بىنائەن پۈتكۈل دۆلەت ئۇلۇغلىرى توي تەييارلىقىغا مەشغۇل بولدى. نەچچە كۈن جىددىي تۇتۇش قىلىپ بارلىق تەييارلىقلارنى پۈتكۈزدى. چىن مەملىكىتىنىڭ شۇ قەدەر زىننەتلىدىكى، گويا جەننەتنىڭ ئۆزى بولدى. بۇ توي ئەسلىمەلىرىنى بۇ پىرقىراۋاتقان پەلەك يۈز يىل ھېسابلىغان تەقدىردىمۇ يۇزدىن بىرىنى بەلكىمۇ ئالالماس ۋە ھېچكىم بىرىنى بايان قىلالماس ئىدى. پۈتكۈل ئەيش ـ ئىشرەت ۋە راھەت ـ پاراغەت ئەسۋابلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەق قىلىپ، توي ئىشلىرىنىڭ چوڭ ـ كىچىك لاۋازىمەتلىرىنى ھازىرلىدى. شادلىق ۋە خۇشاللىق بەزمىلىرىنى باشلىدى. بۇ ئىشلار باھار پەسلىگە توغرا كەنگە ئىندى. گۈل كېلىنچەكلىرى زىننەتلىنىپ، بۇلبۇللار سايراشقا باشلىغانىدى. مەيدە شۇنداق گۈل

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

پەسلىدە توي بولدى. بۇ چاغدا شەھەر-سەھرالار، يېزا-بازارلارنىڭ ھەممىسى گۈلشەنگە ئايلانغاندى. ساقىينامە:

ئاياقچى، كېتۈر جامنى لەب-بەلەب،
كى توي ئۈل دەم ئەييامى ئەيشۇ تەرەب.
كى بۇ سۆز ئېرۇر ئالەم ئەفرۇز ھەم،
خۇسۇسەن ئېرۇر فەسلى نەۋرۇز ھەم.

مۇغەننىي چېكىپ جەڭگى ئورنىدا چەك،
نەۋا چەڭگى ھەي-ھاي، ئۆلەك ھاي ئۆلەك.
دېسەك سەنكى جان قولداشىم يار-يار،
مەن ئايتايكى مۇڭلۇق باشىم، يار-يار.
نەۋائىكى سەر مەنزىلىك چىڭگەدۇر،
سۇرۇدۇك داغى سۆز ئارا چەڭگەدۇر.
ئايالغۇك نېچە يار-يار ئولغۇسى،
مېنىڭ يىغلارىم زار-زار ئولغۇسى.

بۇلبۇلنىڭ ھېكايىتى. قاغا بۇلبۇلنىڭ خۇش ناۋاسىدىن زېرىكىپ، خۇددى بالاغەت ئەھلىگە كېچە ھىندىسى بىھەنە سۆزلىگەندەك تاپا-تەنە قىلدى. ئەمما ئۇ بۇلبۇلنىڭ پاساھەتلىك جاۋابىدىن ئۆزگىچە ئەھۋالنى بىلدى.

مۇنداق بىر ھېكايىنى ئاڭلىغانىدىم:
باھار كېلىپ، گۈل ئېچىلىغاندا بىر باغنىڭ ئىچىدە بۇلبۇلنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقتى. بۇ باغدا دائىم تۇرۇشلۇق بىر قاغا بۇلبۇلنى ئەيىبلەپ، تاپا-تەنە قىلغىلى تۇردى:

— ھەي بىھۇدە سۆزلەيدىغان سارىك، — دېدى ئۇ بۇلبۇلغا, — سېنىڭ ھەر يىلى بۇ يەرگە كېلىپ، بىر ئاي ۋاراڭ-چۇرۇك قىلىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بۇ چىمەننى غەمكىن ۋە خامۇش ھالدا كېزىسەن، پەقەت بىر ئايلا ناله-زار، غەلۋە-غوۋغا قىلىسەن. سەندە بىرەر ئىشقا سالماقلىق، مۇقىملىق دېگەن نەرسە بارمۇ؟ مۇشۇنداق يەڭگىلتەكلىكىڭ ۋە تۇراقسىزلىقىڭ بىلەن چىمەن قۇشلىرىدىن ئۈيات تاماسەن؟!

— ئەي ئەقىلسىز، — دېدى بۇلبۇل قاغىغا جاۋاب بېرىپ، — سەن ئىشق دېگەننى چۈشەنمەيسەن، مېنىڭ كۆيۈپ، ئۆرتىنىشلىرىمنى قانداقمۇ سېزەلەيسەن؟! باغدا ئون بىر ئاي گۈل يوق. شۇڭا بۇ كۈنلەردە مېنىڭ تىرىكچىلىكىم خۇددى سېنىڭ رەڭگىدەك قارا بولىدۇ، ھەدە غەم-غۇسسە ۋە دەرد-ئەلەم كېچە-كۈندۈز كەم بولماپدۇ. ئەمما باھار شامانلىرى ئەسكەندەر، گۈل ئېچىلىپ، جىلۋىلىنىدۇ. ئۇنىڭ جىسمى چىن ئىپارىدەك خۇش پۇراق چېچىشقا باشلايدۇ. چىمەننىڭ گۈزەل ھۆسنى ماڭا ئىشق ئوتىنى زىيادە سالىدۇ. پەريادىپىغان بىلەن ناۋا قىلىشىمنىڭ سەۋەبىنى مانا شۇ. چىمەندىن چوغ كەبى گۈل كېتىپ قالغاندا مەن باغدا كىم بىلەن ھەمراھ بولىمەن؟ ساڭا ئوخشاش كۆمۈر بىلەنمۇ؟! ساڭا ئوخشاش قارا قوڭغۇزنىڭ ھاياتىغا گۈلنىڭ خۇش پۇرىقى دەخلى قىلسا كېرەك. سەن ئاشۇ ھالىتىڭ بىلەن مېنىڭ ئەھۋالىمنى قاچانمۇ چۈشىنەرسەن؟! شۇڭا ساڭا سۆزلىگىنىمنى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

نىڭ نېمە پايدىسى، سەن بىلەن سۆزلەشمەي كەتتى. قاغا بەئەينى قۇش كۆزلىرىدەك بايان قىلغانىدى، قاغا ئۇ- لا كەتتى.

نىڭغا جاۋاب قايتۇرالماي قاردىاپ گىنىم ياخشىراق.
بۇلبۇل ئىشىق دەردىنى يۇقىرى- بۇلبۇلدەك جىمپى-

هېكمەت. ئىسكەندەرنىڭ ئەرەستۇدىن: «ئىنسانىنىڭ تەبىئىتى نېمە سەۋەبتىن باهار گۈللىرىگە شۇنچە مايىل بولىدۇ؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى ۋە ئەرەستۇنىڭ هېكمەت باهارىدىن جاۋاب شامالىدىرى ئەسكەنلىكى.

ئۇ دەۋرانىنىڭ داراسى بولغان ئىسكەندەر ئەرەستۇدىن مۇنداق دەپ سورىدى:
— ئەي پەلەك مۇشكۈللىرىنى ئاسان قىلغۇچى ئالىم، ئىنسان بارلىق جانلىقلار ئىچىدە ئەڭ شەرەپلىكتۇر. قاچانىكى باهار مەۋسۇمى يېتىپ كەلسە، بارلىق ئادەملەر شاد-خۇراملىقتا چۆمىدۇ. كۆڭلىنى قۇش غۇنچىدەك قىلسا، باهار پەسلى گۈلدەك ئىچىلدۇرىدۇ. بۇ پەسىلدە مۇنچىۋالا خۇشاللىق نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ، بۇ خۇشاللىقنىڭ سەۋەبى نېمە؟
ئەرەستۇ بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:
— بۇ ھەقتە ھۆكۈمالار ناھايىتى كۆپ گەپلەرنى قىلىشقان، بۇلارنى بىر- بىرلەپ سۆزلىمەسەمۇ جانابىڭغا ئايان، ئادەمنىڭ تەبىئىتىنىڭ گۈلگە مايىل بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. ئەگەر بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلگۈڭ كەلسە، بايان قىلاي. ئالىملار مەۋجۇدادلارنىڭ تەبىئىتىنى تۆت قىسىمغا بۆلگەن، بۇلارنىڭ بىرى ئىسسىق، يەنە بىرى سوغۇق، بىرى ھۆل، يەنە بىرى قۇرۇق. بۇلار يەنە قۇرۇق ئىسسىق ۋە قۇرۇق سوغۇق قاتارلىق بىرقانچە خىلغا بۆلۈنىدۇ. تۆت پەسىلمۇ يۇقىرىقى تۆت خىل تەبىئەتكە ماسلاشقاندۇر. باهار پەسلىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق بولۇپ، بۇ هایاتلىق تەبىئىتىدۇر. شۇڭا بارلىق مەۋجۇداتلار باهارنى تىلەيدۇ. قالغان ئۈچ پەسلىنىڭ تەبىئىتى ئۈچ خىل سۇپەتكە ئىگە بولۇپ، ئۇنى سەپرا، سەۋدا ۋە بەلغەم دەپ يېشىدۇ. بۇ ئۈچ خىل تەبىئەتنىڭ رومىيەتكە زىيىنى بار. شۇڭا باهار پەسلى هەممە پەسىلدىن يېقىملىق، هەممە كىشى باهارغا هېرىسمەن، بارچە خالايىق ئاشۇ گۈل پەسلى بولغان باهارغا مايىل. باهار پەسلى هایاتلىقنى ياشنىتىدىغان بولغاچقا، هەممە جانلىق ئۇنىڭغا ئىخلاسمەن تىيارسىز هالدا تەلپۈنىدۇ.
ئەرەستۇنىڭ بۇ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىسكەندەرنىڭ جىسمىغا يېڭى روھ پەيدا بولۇپ، شادلىققا چۆمدى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئىسكەندەرنىڭ ئۇ ئىككى پاك ئەتىرگۈلنىڭ، ياق، بەلكى ئۇ ئىككى نازلىق باھارنىڭ ۋىسالىدىن مۇراد تاپقانلىقى، مېھرىنازنىڭ نازلىرىدىن بەتتاقەت بولۇپ گۈل پەسلىدە ئۇنىڭ گۈلدەك جامالىدىن بەھرىمەن بولغانلىقى. مېھرىنازنىڭ رەۋشەنككە كۈندەشلىك قىلىپ (بۇ سۆيۈملۈك نازىنىنلارنىڭ ئادىتىدۇر)، شامدەك باشتۇكلۇق بىلەن قاتتىق - يېرىڭ سۆزلەپ، كېچە خىلۋەتخانىسىنى قىزىتقانلىقى. ئىسكەندەرنىڭ ئۇ ۋىسال خىلۋەتگاھىدىن چىقىپ، چىن مەملىكىتىدىن مەغرىپ دىيارىغا قاراپ يۈرۈش قىلغانلىقى ۋە ئۇ دىيارنىڭ ئاجايىپ - غارا-يىپلىرىدىن ھەيرانۇھەس قالغانلىقى.

تارىخشۇناسلار بۇ تارىخىي ئەھۋالنى ئۇنداق ئايان قىلدى:

ئىسكەندەر چىن مەملىكىتىدە ئىككى نەپەر گۈزەل قىزنى نىكاھىغا ئالدى. ئۇ-نىڭ بىرى رەۋشەنەك، يەنە بىرى مېھ-رىناز ئىدى. ئىسكەندەر يېگىتلىك باھا-رىغا قەدەم قويغان بۇيۇك پادىشاھ ئىدى. ئۇ ھېكمەت ئىلمىدىمۇ دانا ئىدى. ئۇ ئۆز-ىنىڭ بۇيۇكلۇكى ۋە دانىشمەنلىكى بىلەن شۇنى چوڭقۇر چۈشىنەتتىكى، بۇ ئالەمدە ھەرقانچە كاتتا پادىشاھ بولۇپ ئۆتكەن كىشىمۇ ئاخىر تۇپراقتا كېرىپ ئارام تاپىدۇ. ھېچ كىشى بۇ ئالەمنىڭ ۋاپاسى-ئى ۋە مەڭگۈلۈك پادىشاھلىقىنى كۆرۈپ باق-مىغان. ئەھۋال شۇنداق تۇرسا، كۈنلەرنى كاد - خۇراملىق بىلەن ئۆتكۈزۈشتىن باش-قا نېمە ھالاۋەت بولسۇن؟! ئىسكەندەر مۇشۇ ئەھۋاللارنى ئويلاپ، بىر نەچچە كۈن ھاداللىق بىلەن مىللەتلەردىن مەستخۇش بولدى. ئاندىن ئۇ ئىككى سەرۋى قامەتلىك قىز-دىن مۇرادىغا يېتىشنى كۆزلەپ، كەچلىك خىلۋەتگاھىدا ئارام ئېلىشنى تەلەپ قىل-ىي، ئۇ ئالدى بىلەن رەۋشەنەكنىڭ خىل-ەتخانىسىدا ئورۇن تۇتتى. رەۋشەنەك بار-لىق ھەرەم ئەھلىگە سەردار ئىدى. دائىم ئىسكەندەر بىلەن بىر يەردە ئولتۇراتتى. ئەمما مېھرىناز مەرتىۋە جەھەتتە ئۇنىڭ-دىن تۆۋەن تۇراتتى. ئۇ تەختنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، گاھى ئىسكەندەرنىڭ پەرمانى-نى تۇتۇپ خىزمىتىنى قىلسا، يەنە بەزى-دە ناز - كەرەشمە بىلەن شاھنىڭ جىسمى-غا ئوت سالاتتى. رەۋشەنەك ئىسكەندەرنى مېھرىنازدىن دائىم كۈنلەپ، يىغا - زارە قىلغاچقا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى دەپ، مېھرى-ناز بىلەن ئاز ئارىلىشىپ، رەۋشەنەك بى-لەن كۆپ بىللە بولاتتى. مېھرىنازنىڭ ناتىۋان كۆڭلى بۇ ئىشتىن كۆپ بىئارام بولاتتى. بىراق ئىسكەندەرنى تالىشىپ غوۋغا قىلىشقا ھەددى ۋە ھوقۇقى يوق ئىدى. ئىسكەندەر مېھرىنازنىڭ مېھرى-مۇھەببىتىنى كۆڭلىدە شۇ قەدەر مەخپىي ساقلىماقتا ئىدىكى، بۇنىڭدىن ھەتتا مې-رىنازنىڭمۇ خەۋىرى يوق ئىدى. ئىسكەن-دەرنىڭ خاراب بولغان ئەمگىن جېنى ۋە جىسمىدا مېھرىنازنىڭ ئىشق - مۇھەببىتى چوڭقۇر يۇشۇرۇنغانىدى. ئىسكەندەر رەۋ-شەنەك بىلەن ئىككى كۈن ھەمسۆھبەت بولسا، مېھرىناز بىلەن بىر كۈنلا بىللە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بولاتتى. بۇ ئەھۋالدىن مېھرىنازنىڭ كۆڭلى رەنجىپ، نازۇك بەدىنى كېسەلمەن بولۇپ قالغانىدى. رەۋشەنەكنىڭ كۈندەشلىكىدىن ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ئىدى، شاھتىن رەنجىپ، ئەلدىن خىجىل بولۇپ يۈرەتتى. بىر كۈنى ئىسكەندەر مېھرىنازنىڭ ھۇجرىسىدا بولدى. ئۇ مېھرىنازنىڭ جامالىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ كۆڭۈل سۆزلىرىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

— ھەي، قاچانغىچە سېنىڭ يوشۇرۇن ئىشقىڭ بىلەن ئۆرتىنىمەن؟ قاچانغىچە مېھىر - مۇھەببىتىڭنى ئەلدىن يوشۇرۇپ، كۆيۈپ - پىشىپ ئۆتىمەن؟! يوشۇرۇن ئىشق - مۇھەببىتىڭ مېنىڭ جېنىمدىن ئۆتتى. ئەمدى مەن ساڭا بۇ مەخپىي سىرىمنى ئېيتمىسام بولمىدى.

ئىسكەندەر شۇ سۆزلەرنى دەپ، مېھرىناز بىلەن بەزمە تۈزۈشكە تۇتۇش قىلدى. راھەت - پاراغەت بىلەن شاراب ئىچىشكە تۇتۇش قىلدى. بۇ شوخ گۈزەلنىڭ بۇگۈنكى ئولتۇرۇشنى قىزىتىشنى ئۆتۈندى. بىراق مېھرىنازنىڭ كۆڭلى يوشۇرۇن دەرد - ئەلەمدىن چىگىلگەنىدى. ئۇ كۆرۈنۈشتە ئىسكەندەرنىڭ رايىغا بېقىپ، تەكەللۇپ بىلەن شاھقا خىزمەت قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ قوشۇمىلىرىدىن يوشۇرۇن غەم - غۇسسە ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىسكەندەر قانچە تىرىشچانلىق كۆرسەتسىمۇ ياقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ گۈزەلدىن خۇش خۇيى مۇئامىلە ۋە سۆزلەر كۆرۈلمىدى. شاھ قانچە ئاجىزلىق، تۆۋەنلىك بىلەن يېلىنغانسېرى، ئۇنىڭ نازىدىن ۋە پەرۋاسىزلىق ھالەتلىرى ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى. ئۇ قانچە باش بەرمىسە، شاھنىڭ كۆڭلى شۇنچە پەرۋىسىزلىققا شان بولماقتا ئىدى. شاھنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، سەۋدايىلىق بىلەن رەسۋايى ئىشلەم بولۇشقا يۈزلەندى، ئۇنىڭغا ئىشق سەۋدايىلىقى چاپلاشتى. بۇ سەۋدايىلىق ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى. شۇڭا شاھقا نە ئىلىم-ھېكمەت، نە ئەقىل - ئىدراك يارىدىم قىلالمىدى. ئاخىر ئۇ ئاچچىقلانغان ھالدا مېھرىنازغا:

— ئەي نازىنىن، ماڭا مۇنچىۋالا ئاداۋەت قىلىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ نېمە ئۈچۈن ئالدىڭدا مەن قانچە ئاجىز ۋە بىچارە بولغانسېرى، سەن شۇنچە دۈشمەنلىك قىلىسەن؟! بۇنداق قىلىدىغانغا مەن بىچارىدىن نېمە گۇناھ ئۆتتى؟! — دېدى ۋە ئاشىقانە ھالدا بىر نەچچە بېيىت ئوقۇدى. بېيىت:

ۋەفاسىز جەفاكار، ئەي نازەنىن،
نەدىن بىزگە قىلدىڭ ئەيان مۇنچە كىن؟
نەدۇر ئەجزىم ئالىدا تەۋسەنلىغىڭ،
ئاڭا كىم ئېرۇر دوستۇ دۈشمەنلىغىڭ؟
نې جۇرم ئەتتىم ئېركىن مەنى كاكسار،
نېدىنكىم قىلۇرسەن كۆڭۈلنى فىگار؟
نې خەسكىم ئوتۇڭدىن كۆيەر لاغ - لاغ،
نە ھاجەت يەنە قۇيماق ئول ئوتغە ياغ؟
چىبىنكىم ئېرۇر شەھدىگە پاي بەندە،
تاپانچە بىلەن ئاڭا نەدۇر گەزەندە؟
ۋەفا ئەيلەكىلكىم جەفاكار ئەمەن،
بۇ زۇلم ئەيلەمەككە سەزاۋار ئەمەن.
چۈمەن ئىشق ئارا ئۆلگۈم، ئۆلتۈرمەگىل،
قەتىلىمغە تېغى جەفا سۈرمەگىل.
نىيازىمغە باق، ئەمرۇ ناز ئەيلەمە،
تەئەددى كۆپۈ لۇتق ئاز ئەيلەمە.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئىسكەندەر يۇقىرىقىدەك بېيىتىلار بىلەن ئۆزىنىڭ بىلدۈرگەندىن كېيىن، مېھرىنىاز شېرىن تىللىرىدىن شەكەرنى تۆكۈپ، كىنايە قىلغان ھالدا بىرنەچچە بېيىت ئوقۇدى. بېيىت:

كى شەھ ئەيشىنى ھەق مۇدام ئەيلەسۇن،
ئىشىن دىلبەرى بىرلە كام ئەيلەسۇن.
ئانىڭ لايىقى كەلدى دارا قىزى،
كى كۆز رەۋشەن ئەيلەر ئاياغى ئىزى.
كەنىزىكىم ئول بولسە ھىندۇ نىژاد،
نې ھىندۇ نىژاد، ئايت كەشمىرزاد.
نې لايىقكى ئانى ئەنىس ئەيلەگەي،
تەكەللۇف يۈزىدىن جەلىس ئەيلەگەي.

ئىسكەندەر بۇ تەنە ـ كىنايىلەرنى ئاڭلاپ، مۇنداق ئىدا قىلدى:

ـ ئەي جېنىمنىڭ ئاپىتى، تاپا ـ تەنە قىلىشنى بىردەم توختاتقىن. رەھىم قىلغىن، مېنى تولا قىينىمىغىن. ماڭا رەۋشەنەك ھەققىدە تولا تەنە قىلما، مېنى ئەپۇ قىلىپ، كۆڭلۈڭنى خۇشال تۇتقىن، رەۋشەنەكنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلاش زۆرۈر. چۈنكى ئۇ بۈيۈك پادىشاھ ئەھمەن تاجىسىنىڭ گۆھىرىدۇر، كەيقۇباد ئاسمىنىدا پارلىغان يېگانە يۇلتۇزۇر. ئۇنىڭ مەرتىۋىسى ناھايىتى يۇكسەكتۇر.

مېھرىنىاز ئىسكەندەرنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شېرىن سۆزلەر بىلەن:

ـ ئەي يەتتە ئىقلىمنىڭ شاھىنشاھى، بىنىڭ بۇ سۆزلىرىڭنىڭ مۇھەببەت بىلەن بىچىنر ئالاقىسى يوق. چۈنكى ئىشق ـ مۇھەببەتتە پادىشاھ بىلەن گادانىڭ پەرقى يوق، ـ دېدى ـ دە، كىنايە قىلغان ھالدا بىر نەچچە بېيىت ئوقۇدى. بېيىت:

نەسەب بىرلە بولسە ئاڭا شاھلىق،
ھەسەب بىرلە يەتمىش ماڭا ماھلىق.
ئانىڭ تاجى كىشۋەرغە بولسە خىراج،
مېنىڭ تاجىمە باش قويار ئەھلى تاج.
ئاڭا فەخر نىسبەتتە جەمشىددىن،
ماڭا ئار ھۆسن ئىچرە خۇرشىددىن.
ئاڭا مۇلك ئەگەر بولسە فەرمان پەزىر،
ماڭا زار ئىبرۇر يۈز تۆمەن مۇلكگىر.
ئەگەر ئول خىرەد بىرلە ئەفسانەدۇر،
ماڭا يۈز خىرەدمەند دىۋانەدۇر.
گەر ئول بولسە ئافاق ئىلىگە ئەزىز،
سالۇرمەن مەن ئافاق ئارا رۇستەخىز.
ئاڭا گەر ئىبرۇر پىشە جان ئۆرتەمەك،
ماڭا شىۋە بولمىش جەھان ئۆرتەمەك.
گەر ئول غەمزەدىن ئوقنى پەرران قىلۇر،
مېنىڭ كىرپىكىم تىيرى باران قىلۇر.
گەر ئول قەتل ئىشگە قىلۇر ئىھتىمام،
مېنىڭ تىغى ئىشقىم قىلۇر قەتلى ئام.
ئاڭا گەر فۇسۇن ئەيلەمەك ۋىرد ئىبرۇر،
ماڭا بارچە كەشمىر شاگىرد ئىبرۇر.
ئاڭا غەمزە بولسە جەھان ساھىرى،
ماڭا بولدى گۈساله يۈز سامىرى.
ئانىڭ شۇھرەتى گەر ئىبرۇر ئام ئارا،
مېنىڭ قوزغالانمىدۇر ئىسلام ئارا.
گەر ئول خەلقنى قەتل ئىتەر دەم بەدەم،
ماڭا كەلدى تىزگۈزمەك ئايىنى ھەم.
ئانىڭ قىلسە زۇلفى يىلاننى فۇسۇن،
فۇسۇنۇم قىلۇر ئەجدىھانى زەبۇن.
ئانىڭ زۇلفى گەر چەكسە ئىمان رەگىن،
مېنىڭ تار لەئلىم چېكەر جان رەگىن.
قاچان سۇنبۇلۇم ئۇرسە گۈل ئۈزرە تاب،
ياپار يۈزگە خۇرشىد تۇندىن نىقاب.
قاشىم يايىنى ھەركىم ئەيلەر خەيال،
ئۇياتدىن كۆزنىگە كۆرۈنمەس ھىلال.
ئىبرۇر كىرپىكىم ئوقنىغە جان ھەدەف،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توري

لەشانە ئاتارغە مەگەر چەكتى سەف.
كۆزۈمگە قاچانكىم بولۇر ئۇيقۇ كام،
بولۇر ئالەم ئەھلىغە ئۇيقۇ ھەرام.
بۇزۇ مەردۇمەكزار خالىم سۆزى،
دېگىل گۈل ئۈزە تۇشتى بۇلبۇل كۆزى.
چېكىلكەچ ئۇزارىم قىراغىغە نىل،
ئېرۇر تەقۇيىۋ ئەقل كۆزىگە مىل.
گەچەكدەككى زۇلفۇم ئارا تابدۇر،
كۆڭۈللەرنى تارتارغە قۇلابدۇر.
لەبى لەئلىكىم جەۋھەرى جان ئېرۇر،
سۇ ئول لەئل ئارا ئابى ھەيۋان ئېرۇر.
تىشىم رىشتەسىن ژالەئى ناب دە،
دېمە ژالەكىم، دۇررى سىيراب دە.
يوق ئاغرىم بولۇپ جەۋھەرى بىبەھا،
نې پەيدا ۋۇجۇدۇ ئاڭا نې بەھا.
ئىكى لەئلىم ئەتكەچ تەكەللۇم پەددد،
قىلىپ ئاغزىمە ئەل تەۋەھھۇم پەددد.
ئانى خەلق يوق يەردە ئەيلەپ گۇمان،
ئەگەر بولسە ھەم ئول ھەمان يوق ھەمان.
يۈزۈمدە دېمە سىيمدىن غەبغەبى،
كى ئاي ئىچرە خۇرشىدۋەش كەۋكەبى.
نې كەۋكەبكى، نۇرى ئانىڭ بىگىران،
قۇياش بىرلە ھۇسن ئىچرە ئەيلەپ قىران.
لەبىم پىشەسى جان فەزايەندەلىق،
كۆزۈم شىۋەسى دىلرەبايەندەلىق.
دېمە رۇھ قەددىم كۆزۈپ لال ئولۇپ،
كى رۇھۇل ـ ئەمىن داغى بىمال ئولۇپ.
خىرامىم قىلىپ رەۋزە سەرۋىنى مات،
ئاڭا ماجەرا قىلدى ئابى ھەيات.
جەمالىم قۇياشنى سالىپ تابغە،
تەنىم سىيمى تىترەتمە سىيمابغە.
بېلىم تارىن ئولكىم خەيال ئەيلەبان،
ھەمانا خەيالى مەھال ئەيلەبان.
جەمالىم بەشەر ئىچرە غەۋغا سالىپ،
ھەلائىككە ھۇسنۇم ئەلالا سالىپ.

كۆزۈنگەن زەمان سۈرەتىم پەيكەرى،
خەلايىق كۆزىگە كۆزۈنمەي پەرى.
لەبىمدىن تەكەللۇمدىن ئارتۇق فۇسۇن،
فۇسۇندىن داغى ھۇسنۇ نازىم فۇزۇن.
قۇياش قوزغالىپ ھۇسنۇم ئاشۇبىدىن،
فەلەك پەست مېھرىم لەگەدكۇبىدىن.

— لېكىن، — دېدى ئۇ گۈزەل بېيىت ئوقۇشنى توختىتىپ، — تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلغىنىڭ نېمە پايدىسى؟! پادىشاھى ئالەمگە مېنىڭ ھەسىلىمۇ ئاچچىق بىلىنىدۇ. دانىشمەنلەر: «ئازراق بەختەلىيۇ كۆپ گۈزەللىكتىن ياخشى» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقانكەن. شۇڭا مەن پادىشاھىمدىن شىكايەت قىلمايمەن. پەقەت ئۆزۈمنىڭ بەختسىزلىكىم ۋە بىتەلەيلىكىمدىن ئۆكۈنۈپ، ئاھ ـ پىغان قىلىمەن، ھەسرەت ـ نادامەت چېكىمەن.

مېھرىناز شېرىن لەۋلىرىدىن ئاشۇنداق ئوتلۇق نىدا قىلغىنىدا، ئىسكەندەرنى ئۇنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتى ئەسىر قىلىۋالدى. ئۇ مېھرىنازنىڭ سۆزلىرىگە جېنىنى پىدا قىلغۇدەك بولدى. مېھرىنازنى جېنى ئىچىگە تارتتى. ئىسكەندەر ئۇنىڭ بويىنىغا قول سېلىپ، قوينىغا تارتتى. شىر كېيىكنى ئوۋلىدى. بۇ ئوۋلىنىشقا كېيىكمۇ سۆيۈندى. ئىسكەندەر بۇ خىلۋەتكە مەپتۇن بولۇپ قالدى. پەرى سۈپەت مېھرىناز ـ مۇ ئىسكەندەرنىڭ ئىشتىدا مەجنۇن بولدى. ئىككىسى بۇ ھۇجرىدا بىر نەچچە كۈن بىللە بولدى. ئۇ يەردە قانداق ئىشلارنىڭ بولۇپ ئۆتكەنلىكىنى ھېچ كىشى بىلمەيدى. ئاشىقنىڭ ۋىسال مۇيەسسەر بولسا، ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداق بولدىغانلىقىنى ھەممىگە مەلۇم.

ئىسكەندەر بىر نەچچە مەزگىل ئۇ يەردە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ده راهەت - پاراغەت بىلەن كۈن ئۆتكۈز-
دى. ئاخىر ئۇ: «ئۆمرۈم بىھۇدە زايا بو-
لۇپ كەتمىسۇن» دەپ ئويلاپ، ئەقىل - پا-
راسىتىنى ئىشقا سالدى. ئىسكەندەر جا-
ھان مەملىكىتىنى قولغا ئېلىشقا تۇتۇش
قىلغانداء، مەغرىپ زېمىنى ئېلىنماي چالا
قالغانىدى. ئۇ يەرنى قولغا ئېلىشنى
كۆزلەپ، لەشكەرلەرگە خەير - ئېھسانلارنى
قىلىپ، ماڭاش ۋە راسخوتلىرىنى كۆپەيتە-
تتى. ئاندىن كۆڭلىنى تىندۇرۇپ، لەش-
كەرلىرىگە يۇرۇش قىلىش پەرمانىنى جار
سالدۇردى. ھەرقانداق پادىشاه يۇرتىنى
ئاۋات، خەلقىنى بايىاشاد قىلسا، ئۇنىڭغا
دۇشمەندىن ھېچقانداق ۋەھىمە بولمايدۇ.
ئەگەر ئۇ ئۆز خەلقىنى خۇشال قىلىپسا،
ئۇنداق شاھنى دۇشمەن ئەمەس، بەلكى
ئۆز خەلقى يوقىتىدۇ. خەلق پادىشاھتىن
ساخاۋەت ۋە ياخشىلىقنى كۆزلەيدۇ. سە-
ياسەتمۇ ئۆز لايىقىدا بولغىنى ياخشى.

ئەلقىسسە، ئىسكەندەر شۇنداق بۇيۇك
شاھىنشاه ئىدىكى، ئۇ شاھلىقنىڭ بار-
لىق توغرا قائىدىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەس-
سەملەشتۇرگەنىدى. ئۇ ئۆز لەشكەرلىرىنى
خەير - ئېھسانلار بىلەن خۇشال قىلغاندىن
كېيىن، خاقان بىلەن خوشلاشتى. ئۇ چىن
ۋە خىتاغا مەملىكەتلىرىنى خاقانغا قالدۇ-
رۇپ، خاقاننى «ئاتام» دەپ چەكسىز
ھۆرمەت قىلغان ھالدا ۋىدالاشتى. لەش-
كەرلەرنى باشلاپ چىن مەملىكىتىنىڭ
سىرتىغا، يەنى مەغرىپ ئېلىگە قاراپ
يۈزلەندى. خاقان ھەمراھ بولۇشنى ئىلتىجا
قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئىسكەندەر ئۆزرە
ئېيتىپ، قوبۇل قىلمىدى، خاقانغا بىر-
قانچە يوشۇرۇن سىرلارنى ئېيتىپ، ئۇنى
ئىززەت - ئېكرام بىلەن قايتۇردى.

ئىسكەندەر مەغرىپ زېمىنىغا بېرىش
ئۈچۈن، ھىندىستانىنىڭ جەنۇبىغا قاراپ
يول ئالدى. ھىندىستان چېگرىسى ئىنچىگە
كەلگەندە رايى ھىندىغا ناھايىتى كۆپ
ئىززەت - ھۆرمەتلەرنى قىلىپ، ئۇنى ئۆز
ئىلىدە قالدۇردى. رايى ھىندى ئۆز شەھە-
رىگە قاراپ يول ئالدى. ئىسكەندەر مەغ-
رىپ دىيارى تەرەپكە ئات سالدى.
ئۇنىڭ قوشۇنلىرى بارلىق ئاپەتلەردىن
سالامەت ئۆتۈپ كەجرات مەملىكىتىگە كەل-
دى. ئۇ يەردىن ئۆتۈپ، شور دەرياسى-
نىڭ كانارىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە
بىرنەچچە كۈن ئارام ئالدى. بۇ ئارىلىقتا
تا ئۇ يەردىكى بارلىق كېمىلەرنى ئور-
دا غا يىغىپ تەڭ قىلدى. ئاندىن
لەشكەرلەر بىلەن كېمىگە چۈشۈپ، سۇ
ئۈستىدە يۇرۇش قىلىشقا باشلىدى. ئۇ گا-
ھى كېمە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ يۇرسە، گاھى
قۇرۇقلۇققا دۇچ كېلىپ ئاتلىق يۇردى.
شۇنداق قىلىپ زور تىرىشچانلىقلار بىلەن
قوشۇنلارنى كۆزلىگەن مەنزىلگە ئېلىپ
كەلدى. تەكرىنىڭ مەدەتكارلىقى بىلەن
ئۇلار مەغرىپ زېمىنى ئىنچىگە كىردى. بۇ
ئىقلىمنىمۇ قولغا كىرگۈزۈپ، دۆلەت ئار-
غىمىقىنى مىنىپ، نۇرغۇن چوڭ شەھەر-
لەرنى قولغا ئالدى. بارلىق شەھەرلەرنىڭ
پادىشاھلىرى ئارىغا ئادەم سېلىپ، باج-
خىراج بېرىشنى قوبۇل قىلىپ، پەرمان-
بەردار بولدى. ئىسكەندەر بۇ ئىقلىمنى
قولغا كىرگۈزگەندىن كېيىن، رۇم دۆلە-
تىنى ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ بۇيۇك
تاغلار بىلەن ئوچۇق دەشتلەرنى كېزىپ،
ھېچ يەردە توختىماي، مەنزىلمۇ مەنزىل
ماڭماقتا، خىلمۇخىل دىيارلارنى بېسىپ
ئۆتمەكتە ئىدى. بىراق بۇ ئىقلىمدا ئا-

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

جايىپ ـ غارايىپ نەرسىلەرگە دۇچ كېلىپ، ئىسكەندەر ئۇنىڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ، رۇم شەھىرىگە يۈرۈش تۇسقۇنلۇقىغا ئۇچراشقا باشلىدى:

ئىسكەندەر بۇ يۈرۈشتە بىر دىيارغا يېتىپ كەلدى. ئۇ دىيارنىڭ باياۋانىغا كەلگەندە، پۈتكۈل دەشتنى ئىتتىقا ئوخشايدىغان جانۋارلارنىڭ قاپلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. بۇ جانۋارلارنىڭ تولىلىقى چۈمۈلىدىنمۇ زىيادە ئىدى، ئۇنىڭ قول ـ پۇتلىرى چۈمۈلىگە ئوخشايتتى. لېكىن ھەر بىرىنىڭ چوڭلۇقى بىر شىردىنمۇ ھەيۋەتلىرەك ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆچ ـ قۇۋۋىتى ئالدىدا شىر، يولۋاسلار بىر چۈمۈلىچىلىكىمۇ يوق ئىدى. بۇ مەخلۇقلار ئىسكەندەرنىڭ قوشۇنىغا ھەدەپ ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئىسكەندەر تەرەپتىن كىمكى ئالغا قاراپ ئات سالسا، بۇ چۈمۈلە سۈرەتلىك جانۋارلار ئۇنى تۇتۇپ ئېلىپ كەتتى. چۈمۈلىلەر ھۇجۇم قىلغاندا بولسا، ئىسكەندەرنىڭ ھەر كاتتا باتۇرلىرىمۇ يەردىن تېرىپلا ئېلىپ كەتتى. ئىسكەندەر بۇ يەردىن ئۆتمەسلىك ئۈچۈن لەشكەرلىرىگە پەرمان بەردى. «ھېچكىم چۈمۈلىلەر تەرەپكە ئات سالمىسۇن» دەپ جار سالدۇردى. ئاندىن ئۇ دىيارنىڭ ئادەملىرىنى يىغىپ، بۇ ھەقتە ناھايىتى كۆپ سۆھبەتلەشتى. كۆپ سوئاللارنى سوردى.

ئۇ كىشىلەر جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

ـ بۇ شۇنداق جايدۇركى، ئۇنى تەسەۋۋۇر قىلغان كىشىنىڭ تېنىگە تىتىرەك ئولىشىدۇ. بۇ باياۋان توغرىسىغا بىر ياغاچلىق يولدۇر. مۇشۇ ئارىلىقتا بۇ چۈمۈلىلەر ئورۇنلاشقان. ئۇلار بۇ يەردە ئالەمگە شورى قىيامەت سېلىشىدۇ. بۇلارنىڭ نېرىسىدا جەننەت بىغىدىنمۇ ياخشىراق بىر ۋادا بار. ئۇ يەردە بىر گۈرۈھ مەخلۇقلار جايلاشقان. بىز ئۇلارنى دىن داۋاملىق زار ـ زار قاقشاپ كېلىمىز. بۇ ئالەم ئىچىدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرى بىر ئەجدىھادەك، ھەر بىرىنىڭ جىسمى بىر زور تاغدەك نامايان بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرىگە يۈزلىگەن گۈرۈھلىرىمۇ تاقابىل تۇرالمايدۇ. ئۇلار كۆچ ـ قۇۋۋىتە تېتە شىر ـ يولۋاسلاردەك كۆچىتۈكسىز مەخلۇقلارنى چۈمۈلىدەك ناتۇۋان قىلاتتى. ئۇلارنىڭ تىلىنى ئاڭقارغىلى بولمايدۇ. ئاڭقىرىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ دەيدىغىنى ھاقارەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلاردىن ئون كۈنلۈك يىراقلىقتا يەنە بىر ۋادا كۆرۈنىدۇ. ئۇ ۋادىنى پەلەككە تاقاشقان ئىنكى تاغ ئىككى تەرەپتىن ئوراپ تۇرىدۇ. بىر تاغ قىزىل ئالتۇندىن پۈتكەن. ئۇ قۇياش تەك يالتىراپ كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدۇ. يەنە بىر تاغ كۈمۈشتىن پۈتكەن بولۇپ، خۇددى ئايدەك نۇرلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ تاغلارنىڭ ھەربىر تەشىنىڭ باھاسىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن. بىراق ئاشۇ مەخلۇقلار بۇ خەزىنىگە خۇددى ئەجدىھادەك مۇھاپىزەتچىلىك قىلىدۇ. ئۇ مەخلۇقلارنىڭ ئاجايىپ بىر ئادىتى بارکى، ئۇلار بىر ئۇخلىسا ئون كۈنگىچە ئويغانمايدۇ، ئۇيقۇلۇق ۋاقتىدا ھېچقانداق ئىشقا مەشغۇل بولمايدۇ. ئون كۈن توشقاندا يەنە ئۆز ھالىغا كېلىدۇ. شۇ ئويغانغىنىچە يەنە ئون كۈنگىچە ئۇخلىمايدۇ. دەل ئون كۈن توشقان چاغدا يەنە ئۇيقۇغا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كېتىدۇ. ئەگەر كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئۇخلاپ قالغان ۋاقتىنى بىلەلىسە، ئۇ مەخلۇقلارغا زەربە بېرەلىشىدىن ئۈمىد بار. بىراق ئۇ نېمىلەر ھېچقانداق خەۋپ - خەتەردىن قورقمايدۇ. چۈنكى ئۇلارغا مۇشۇ چۈمۈلىلەر خەۋەر يەتكۈزۈپ، مۇھاپىزەتچىلىك قىلىدۇ. ئۇ مەخلۇقلار ئاشۇ خەزىنىلەرگە كۆزەتچىلىك قىلىدۇ.

ئىسكەندەر بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، بۈيۈك تەكرىدىن مەدەت تىلەپ، بىر ئۇرۇنىنى تاللاپ، لەشكەرلەرنى چۈشۈردى. ئۆزى ھۆكۈمالىرنى ھۇجۇمغا يىغدى. ئۇلارغا بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئامالىنى تېپىشنى مۇراجىئەت قىلدى. بىراق ئۇ ئىشلارغا كۆڭۈل قويۇپ پىكىر قىلىدىغان بولسا، تەكرى تائالانىڭ ئاجىز بەندىلىرىنى مەسخىرە قىلغان بولاتتى. ھېكمەت دەريياسىنىڭ غەۋۋاسى ماڭا گۆھەر مەسىلىنى مۇنداق بىر ھېكمەتنى ئېيتىپ بەردى:

بىر دەريادا نۇرغۇن بېلىقلار توپى بار ئىدى. ئۇلار ھەمىشە سۇ تېپىش ئۈچۈن تەشنا بولۇپ يۈرۈشەتتى. ئۇلار سۇغا ئېرىشىشنىڭ ئازرۇسىدا: «سۇنىڭ رەڭگى ۋە تەمى قانداقتۇ؟ ئۇنىڭ يۇرۇش-تۇرۇشىنى بەكمۇ كۆرگۈمىز بار» دەپ-شەتتى. ھەممە بېلىقلارنىڭ جىسمى ئاشۇ ئازرۇ - ئارمان ئوتلىرىدا كۆيەتتى، لېكىن ھېچبىرى سۇغا ئېرىشكەنـدەك ئەمەس ئىدى. ئاخىر بىر بېلىق ئۆكۈنگەن ھالدا: «دېڭىز دولقۇنىدا بىر چوڭ ياشلىق لەھەك بار. ئۇمىدىم شۇكى، ئۇ بىزگە سۇ بار جايىنى ئېيتىپ بېرىپ، بىزنىڭ مۇشكۈللىرىمىزنى ئاسان قىلغۇسى» دېدى. ھەممە بېلىقلار سۇغا يېتىش ئازرۇسىدا دېڭىز تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇلار نۇرغۇن تىرىشچانلىقلار ئارقىلىق دېڭىز دولقۇنىغا يېقىنلاشتى. ئۇلار دولقۇن ئەتراپىغا يىغىلغاندىن كېيىن، ئۇ يەردىكى پىرقىراۋاتقان پەلەكتەك قاينامنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. بۇ يەردىكى دولقۇن ۋە قاينام-لار-نىڭ تىك كۆتۈرۈلۈشلىرى سەۋەبىدىن، بېـ

ئۇ ئىستەپ دېڭىز دولقۇنلىرىغا قاراپ يۈرۈش قىلغان بېلىقلارنىڭ ھېكايىسى.
ئۇلار لەھەڭگە يەم بولغىنىدا ئۆزلىرىنىڭ سۈدىن ئايرىلغانلىقلىرىنى بىلىشتى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

لىقلار تەرەپ - تەرەپلەرگە بېرىپ چۈشۈپ، بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ كەتتى. ئۇلار قورقمىدىن تال يېپىرىقىدەك تىترەشكە باشلىدى. شۇ چاغدا دېگىز قاتتىق چايقالدى. ھېلىقى لەھەك پەيدا بولۇپ، بۇ يەردىكى بىر - بىرىدىن جۇدا بولغان بېلىقلارنىڭ ھەممىسىنى يالماپ يۇتۇپ، قورسىقىغا يىغدى. ئۇ بېلىقلار لەھەكنىڭ قورسىقىغا كىرگەندىن كېيىن، ئىلگىرى ئۆز ئۆمرىنىڭ پۈتۈنلەي سۇ ئىچىدە ئۆتكەنلىكىنى بىلدى. ئەمما ھەسرەت - نادامەت قىلغان بىلەن پايدىسى بولمىدى. ھەممىسى لەھەكنىڭ قورسىقىدىكى ئوتقا غەرق بولۇپ، كۆيۈپ كەتتى.

شۇنى بىلگىنكى، ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇددا بىر يوشۇرۇن خەزىنە بار. سېنىڭ تەبىئىتىڭ ئۆزۈڭدىكى بۇ خەزىنىنى بىلىشكە ئاجىزدۇر. ئۇ خەزىنە سەندە پىنھان ئەمەس، بەلكى سەن ئۇ خەزىنىنى ئىچىدە يوقالغاندۇرسەن. لېكىن نادانلىقىڭ تۈپەيلىدىن ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭگە چۈشىنەلمەيسەن. سەن ھەسەتخورلۇق ۋە تەكەببۇرلۇق قاينامىلىرىدا ماكان تۇتساڭ، يوقلۇق لەھىگە يەم بولىسەن. ئۇ چاغدا بۇ ئەھۋال ئايان بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭدىن ساڭا نېمە پايدا. پەقەت ئەزەلدىنلا ئۆز تىلىكىڭ ئىچىدە غەرق بولۇپ ئۆتكەنلىكىنى بىلىپ قالىسەن، خالاس. سەن ئاجايىب - غارايىبا تلارغا يول تاپمەن دەپ ئارزۇ قىلسەن؟! ئاگاھ بولغىنكى، ئاجايىب - غارايىبا تلارنىڭ ھەممىسى ئۆزۈڭدە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بىلگىن - دە، تۇغرا يولغا قەدەم قويغىن. ئۇنداق قىلمايسەن نادامەت چەكمەنىڭ خەزىنىسى بىلىشكە ئاجىزدۇر. ئۇ خە- پايدىسى يوق.

ئىسكەندەرنىڭ ئەرەستۇدىن: «ئىنسانىنىڭ ئەسلى مەقسىتى ھەقىقىي ئىدراكتىن خالىيدۇر. شۇنداق تۇرۇپ ئۇ يەنە نېمە ئۈچۈن باشقا جانلىقلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى.

ئىسكەندەر ئەرەستۇدىن:
— ئىنسان ئەگەر ئىزدىنىدىغان بولسا، ھەرقانداق نەرسىنىڭ تېگىدىن شەرەپلىك ۋە ئەلادۇر. چۈنكى ماھىيەتكە يېتەلەيدۇ، — دېدى ئەرەستۇ جاۋاب بېرىپ، — شۇڭا ئۇ باشقا مەخلۇقاتلاردىن ئەزىز ۋە شەرەپلىك. ئەمما باشقا ھايۋانلار بۇنداق سۇپەتلەردىن خالىيدۇر. بىر ئادەمنىڭ ۋۇجۇددا ياشىغان ئەھلىنىڭ يەلەيدىغىنىدىنمۇ كۆپرەكتۇر، بىراق كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسى ھەققىدە بىلەلىگىنىنى بىلىدۇ، بىلەلمىگىنى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

توغرىسىدا ئارتۇقچە ئىزدەنمەيدۇ. ئىنسانلار كەرچە ئۆزىنى ئوبدان بىلىمسىمۇ، لېكىن تاشقى دۇنيا ھەققىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىدۇ. مۇشۇ جەھەتتىكى بىلىمسىمۇ ئۇلارنى باشقا جانلىقلاردىن پەرقلەندۇرۇپ تۇرىدۇ. تەلەپكارلىق رەنجىمەشكە قەتئىي ۋە ئېرىشەلمەسلىك شىددىتى ئىنسانلارنىڭ ھايۋانلاردىن ئەزىز ۋە شەۋكەتلىك بولۇشىغا سەۋەب بولغان. چۈنكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىكى ئارزۇ ـ ئىستەكلىرى ۋە ئىنتىلىشلىرى تېپىلغۇسىز گۆھەردۇر.

ئىسكەندەرنىڭ چۈمۈلىلەر گۇرۇھىنى ئۇۋلاش ئۈچۈن قوشۇنلىرىنى جەڭ سەپلىرىگە تىزغانلىقى. ئۇ دۈۋە سۈپەت گۇرۇھنىڭ ئىسكەندەر قوشۇنىنىڭ قارشى تەرىپىدە سەۋدايىلاردەك سەپ تۈزگەنلىكى. بۇ گۇرۇھ ئىچىدىن بىر پالۋان سەپ ئالدىغا چىقىپ، ئىسكەندەر قوشۇنىنىڭ سەردارلىرىنى ئاجىز قىلىغانلىقى. ئۇ چىن كېيىكىدەك گۈزەل، مەھرۇ شىرىدەك مەيدانغا كىرىپ، ئەجدىھا ئۇۋلىغانلىقى. ئىسكەندەرنىڭ ئۇ چىن كېيىكىنى ھەرەم كېيىكى قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئۇۋلىغانلىغان ئولجىسىنى ياخشىلىق بىلەن يەنە قايتا ئۇۋلىغانلىقى. ئۇ بېرىپ ئۆز ئۇۋلىرىنى ئېلىپ مەجلىسكە كەلگەنلىكى.

تارىخشۇناسلار بۇ تارىخنى قەغەز سەھىپىسىگە مۇنداق يازدى:

ۋاقتىكى، ئىسكەندەرنىڭ لەشكەرلىرى ئاتلىرىنى ھەيدەپ چۈمۈلىلەر دەشتىگە يېتىپ كەلدى. ئىسكەندەرنىڭ پەرمانىغا بىنائەن ئۇ يەرگە چۈشۈپ ئارام ئالدى. ئىسكەندەر ھۆكۈمالار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، بۇ مەخلۇقلارنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئامالىنى كېچىشتى. ھۆكۈمالار بۇ ھەقتە پىكىر بايان قىلىپ مۇنداق دېيىشتى:

ـ لەشكەرلىرىمىزنىڭ تولىلىقى سان ـ سانىقسىز، پالۋانلىرىمىزنىڭ سانى ھەددى ـ ھىسابسىزدۇر. لەشكىرىمىز بىر نەچچە رەت جەڭ سەپلىرىنى تۈزۈپ، ئۇ چۈمۈلىلەر دەشتىگە چاقماق تېزلىكىدە يۈرۈش قىلغاي. چۈمۈلىلەر تۇپىسى ھەر قانچە تولا بولسىمۇ، ئۇلار ھەتتا يولۋاس تەك كۈچ ـ قۇدرەتنىسى نامايان قىلغان تەقدىردىمۇ نېمىگە ئەرزىيتتىسى. ئاخىر شىر دېگەن شىر، چۈمۈلە دېگەن يەنىلا چۈمۈلىغۇ؟

بۇ مەسلىھەتكە بىنائەن يۈرۈش باشلاندى. ئىسكەندەر لەشكىرىنىڭ تولىلىقىدىن چۈمۈلىلەر گۇرۇھىنى قورقۇپ، تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاپ كەتتى. ئىسكەندەر لەشكىرلىرىنى باشلاپ، دۈۋە سۈپەت گۇرۇھ تەرىپىگە يۈرۈش قىلماقچى بولدى. ھۆكۈمالىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تەڭرىتىنىڭ نۇسرەت ئاتا قىلىشىدىن ئۈمىدۋار بولدى. قوشۇن بۇ يەرگە يەتكەندە، قۇياش مەغرىپكە يۈشۈرۈندى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

جاهان قاپقارا چۈمۈلىلەر تۇپىدەك قا-
راڭغۇ بولدى. ئىسكەندەر ۋەھىمە قىل-
ماستىن ئۇ دەشتته قونۇشنى قارار قىلدى.
لېكىن چۈۋۈلغان چۈمۈلىلەرنىڭ قايتىپ
كېلىپ، ئۇيقۇدا ياتقان لەشكەرلەرگە
تالاپەت يەتكۈزمەسلىكى ئۈچۈن بىرمۇنە-
چە ئېھتىيات تەدبىرلىرىنى ئورۇنـ
لاشتۇردى.

ۋاقتىكى، تاڭ ئېتىپ، قۇياش
نامايان بولدى. ئىسكەندەر قوشۇنلىرىنى
يىغىپ، سەپ تۈزدى. ئاندىن سۈرەن
سالغۇچىلارنى يىغىپ شۇنداق قاتتىق
چۇقان كۆتۈردىكى، پۈتكۈل ئالەمنى
قىقاس ـ چۇقان ئاۋازلىرى بىر ئالدى.
شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر يەر يۈزىنى قاپلاپ
كەتتى. بۇ دەھشەتلىك سادالاردىن
دېۋىسمان مەخلۇقلارغا ۋەھشەت ۋە
قورقۇنچ پەيدا بولدى. ئۇلار: «بۈگۈن
قىيامەت ئاشكارا بوپتۇ» دەپ ئويلىدى.
بۇ ئىشنىڭ سىرىنى بىلىش ئۈچۈن
ھەممىسى يۈگۈرۈشۈپ كەلدى. ئۇ مەخ-
لۇقلار كۆردىكى، بۇنچىۋالا كۆپ لەش-
كەر شۇ قەدەر خەتەرلىك چۈمۈلىلەر
دەشتىدىن ئۆتۈپ، بۇ يەرگە يېتىپ كەپ-
تۇ. ئۇلارنىڭ تولىلىقىدىن يەر يۈزى
كۆرۈنمەي قاپتۇ. ئۇلار يۈتكۈل تاغ ـ
ئېدىرلار ۋە تۈزلەڭلىكلەرنى قاپلاپ
كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ شاۋقۇن ـ سۈرەنلىرى
ئالەمنى زىلزىلىگە سالپتۇ، بۇ لەشكەرلەر-
نىڭ تۈزگەن جەڭ سەپلىرى پۈتكۈل
ئەترابىنى ئالەمدە نامايان بولۇپ تۇرۇپتۇ.
بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۇ مەخلۇقلارمۇ
دەرھال سەپ تۈزۈپ، جەڭگە تەييار
بولدى. بۇ مەخلۇقلارنىڭ ھەممىسى
دېۋىگە ئوخشاپ كېتەتتى. كەركىدانەك
كۆچانۇك، پىلدەك قامەتلىك ئىدى. ئۇلار-
نىڭ ھەربىرى بىر ئەھرىمەن دېۋىدەك
ھەيۋەتلىك ئىدى. كۆزى كۆك، ساقال-
لىرى سېرىق ئىدى. ھەممىسىنىڭ
ماڭلىيىدىن مۈڭگۈز ئۈنۈپ چىقىتانىدى.
ئۇلار قۇلۇن، كېپىنىڭ ۋە باشقا ھايۋان-
لارنىڭ تېرىسىدىن كىيىم كىيىشكەنىدى.
يېمەك ـ ئىچمىكىمۇ ئاشۇنداق ھايۋانلار-
نىڭ گۆشىدىن ئىدى. ئۇلار قوللىرىدا
ئېغىر تۈۋرۈكتەك ياغاچلارنى كۆتۈرۈۋالـ
غان. بۇ ياغاچلارنىڭ ئۇچىغا تۆمۈر
ئىلمەكلەر بېكىتىلگەنىدى. ئۇلار مۇشۇ-
نىڭ بىلەنلا جەڭ قىلاتتى. باشقىچە جەڭ
قىلىشنى بىلمەيتتى. ئۇلار مۇشۇ يوسۇندا
سەپ تۈزۈپ، مىڭ نەپەر مەخلۇق ئىس-
كەندەرنىڭ لەشكىرى ئالدىدا روبىرو
بولدى. ئۇلاردىن بىرى مەيدانغا چىقىپ،
ئۆز تىلىدا بىرنېمىلەرنى دەپ، قان
تۆكۈش ئۈچۈن پالۋان تەلەپ قىلدى.
بۇ تەرەپتىنمۇ بىر تاش بەدەنلىك تاغ
يارار پالۋان چىقىپ مەيدانغا كىردى.
بۇ پالۋان ئىسكەندەرنىڭ نۇرغۇن جەڭلە-
ردە دۈشمەنلەرنىڭ جەڭ سەپلىرىدىن
چاڭ چىقىرىۋەتكەن ۋە ئۇلارنىڭ چاڭـ
توزانلىرىنى پەلەككە يەتكۈزگەنىدى. ئۇ-
نىڭ جىسمىنىڭ ھەيۋەتلىكلىكىمۇ قارشى
تەرەپتىن مەيدانغا كىرگەن مەخلۇقنىڭ
قامىتى بىلەن باراۋەر كېلەتتى. لېكىن
نەرە تارتسا، بۇنىڭ ئاۋازى ئۇ مەخلۇق-
نىڭ ئاۋازىنى بېسىپ چۈشەتتى. ئۆزى
پىلدەك، مىنىدىغان ئېتى بولسا كەركە-
داندەك ئىدى. پالۋانلار ئارىسىدا ئۇنىڭ
لەقىمىنى «رەئدە»① دېيىشەتتى. چۈنكى
دائىم چاقماقتەك تاش ئارىسىدا تۇراتتى.
ئۇ ئەركەك شىرەك مەيدانغا كىر-

① رەئدە ـ ئوتلۇق ئوقلارنى ئاتىدىغان قورال، ئوت ئاچىدىغان قورال.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

گەندە، ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدىكى پالۋان-
مۇ ئۇنىڭغا قاراپ ئات سالدى. ئۇلار
بىر - بىرىگە يېقىنلاشقان زامان، خۇددى
ئىككى تاغ بىر - بىرىگە ئۇرۇلغاندەك
شىددەت بىلەن جەڭ قىلىشقا كىرىشىپ
كەتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە ھەددى - ھې-
سابسىز زەربىلەرنى بەرمەكتە، يەنە بۇ
زەربىلەرنى ئۆز ماھارەتلىرى بىلەن رەت
قىلىشماقتا ئىدى. ئاخىر ئۇ دۇڭە سۈپەت-
لىك ۋەھشىي مەخلۇق ئىسكەندەرنىڭ
پالۋىنىغا ئىلمەكلىك تۇۋرۇكنى سالدى.
ئىلمەك مەھكەم بولغانلىقتىن بۇ پالۋاننى
ئاتتىن تارتىپ چۈشۈردى. قوللىرىنى
ئارقىسىغا قايرىپ باغلىدى. ئاندىن
ئۇنىڭ ئېتىنىمۇ ئىلمەك بىلەن تۇتۇپ،
دەرھال ئۆز توپىغا ئېلىپ بېرىپ
'پشۇردى.

ھايال ئۆتمەيلا ئۇ مەخلۇق يەنە
ايتىپ كېلىپ، پالۋان تەلەپ قىلىپ
لەرە تارتىتى. بۇ تەرەپتىن يەنە بىر
قورقۇمسز پالۋان مەيدانغا كىردى. ئۇ
پالۋان بېلىگە قىلىچ ئاسقان، قىيا
تاشتەك ئاتقا مىنگەنىدى. ئۇ قارىماقتا
خۇددى تاغ ئۈستىگە مىنگەن ئەجدىھادەك
كۆرۈنەتتى. باھادىرلار ئارىسىدا ئۇنىڭ
لەقىمىنى «قاقسىر» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ
مەشرىق زېمىنىنىڭ قىرۋان دېگەن يېرىدە
تۇغۇلغانىدى. بۇ پالۋان ئۇ ئەھرىمەن
سۈپەت ۋەھشىي مەخلۇققا قاراپ ئات سال-
دى. ئۇ مەخلۇق بۇ پالۋاننى كۆرۈپ
ئانچە كۆزگە ئىلمىدى. دۈشمەنلىك
بىلەن ئۇنىڭغا ئېتىلدى. گاھ ئۇ تېگىش
قىلىپ بۇ يېنىپ، گاھ بۇ ھۇجۇم قىلىپ
ئۇ چېكىنىپ، ۋە گاھى ئۇ قوغلاپ بۇ
قېچىپ، يەنە گاھىدا يۈزمۇ يۈز تۇرۇپ
بىر - بىرى بىلەن تۇتۇشۇپ ئۇزۇن -
ئۇزۇن جەڭگى - جىدەللەرنى قىلىشتى،
بىر - بىرلىرىنىڭ دەھشەتلىك زەربىلە-
رىنى شىددەت بىلەن رەت قىلاتتى.
ئاخىر ئۇ ۋەھشىي مەخلۇق ئۇ پالۋاننىڭ
كىيىمىگە ئىلمەك سېلىپ، يەرگە يىقىتتى،
قولىنى مەھكەم باغلاپ، ئۆز تائىپىسىگە
ئاپىرىپ تاپشۇردى. ئاندىن يەنە دەرھال
قايتىپ كېلىپ، جەڭ قىلىش ئۈچۈن
پالۋان تەلەپ قىلدى. بۇ تەرەپتىن يەنە
بىر پالۋان جەڭ مەيدانىغا ھازىر بولدى.
بىراق ئۇنىمۇ يۇقىرىقى ئىككى پالۋاننى
يىقىتقاندەك يىقىتىپ، باغلاپ ئەسىر
قىلىۋالدى. يەنە بىرى مەيدانغا كىرىۋە-
دى. ئۇنىمۇ باغلىۋالدى. شۇنداق قىلىپ
ئۇ مەخلۇق ئىسكەندەر قوشۇنىدىن ئون
ئۈچ داڭلىق پالۋاننى باغلاپ ئېلىپ
كەتتى. يەنە نۇرغۇن ئادەتتىكى پالۋان-
لارمۇ ئۇنىڭ قولىغا ئەسىر چۈشتى. ھەر-
قانداق پالۋان مەيدانغا كىرسە، ئۇنىڭ
ئۇ مەخلۇقنىڭ بوينى ۋە قولىغا چۈشۈپ
ئالدىدا ئاجىز ۋە بىچارە ئەھۋالغا
چۈشۈپ قالدى. ئۇ مەخلۇق مەيدانغا
چۈشۈپ، يەنە كۈچ سىنىشىشقا پالۋان
چاقىردى. بۇ ئىشتىن بارلىق لەشكەرلەر-
نىڭ كۆڭلىگە ۋەھىمە چۈشتى. ھېچكىم
مەيدانغا كىرىشكە پېتىنالمىدى. بۇ ئەھ-
ۋالدىن ئىسكەندەر تەت - تەتبولماقتا ئىدى.
دۈشمەنلىك كۈچاۋكاۋكىدىن ئىسكەندەرمۇ
ئۆز پالۋانلىرىغا مەيدانغا چۈشۈشكە
بۇيرۇق بېرەلمىدى. ئۇ ۋەھشىي دۈشە
سۈپەت مەخلۇق بۇ تەرەپكە قاراپ ھەر
خىل ھاقارەتلىك سۆزلەرنى قىلماقتا ئىدى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

گىسكەندەر بۇ يەردە لومۇستىن يىرىلغۇدەك بولدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىنى قاتتىق ئەندىشە قاپلىۋالدى. «بۇ شۇمتەكلەردىن بىرى مەيدانغا چۈشۈپ مۇنچە ئىشلارنى قىلدى. ئەگەر ھەممىسى بىراقلا باستۇرۇپ كەلسە قانداقمۇ قىلارمىز» دەپ ئەنسىرىمەكتە ئىدى. ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىگە يۈز مىڭ لىغان پىكىر - خىياللار كەلمەكتە ئىدى. شۇڭا ئىسكەندەر ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ، ئۇ مەخلۇققا سىيلىق، سىپايە سۆزلەرنى قىلدى. لېكىن ئۇ مەخلۇق پەيلىدىن يانماي بارغانسېرى ئەۋزەلەپ نەرە تارتىشقا باشلىدى.

دەل شۇ چاغدا بىر چەبدەست پالۋان ئات ئويناتىپ مەيدانغا چۈشتى. ئۇ يۈزىگە چىن ئېلىنىڭ نىقابىنى تارتىۋالغانىدى. گويا كۆك ئاسماندىكى قۇياشتەك كۆك تۈمۈر ئىچىگە غەرق بولغاندى. ئاسماندىكى ئايدەك، يەردىكى سىمابتەك جەۋلان قىلماقتا ئىدى. ئۇ ئېتىغا چىن يۈپۈقىنى يېپىپ، قولىدا يىلاندەك چىرماشقۇچى سالمىنى ئويناتىپ، دۇبۇلغىسى ئۈستىگە چىنچە پۆپۈك چىگىپ، ئات چاپتۇرۇپ، مەيداندا قان تۆكۈش ھۈنەرلىرىنى نامايان قىلدى. ئاندىن ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئۇ مەخلۇققا ماراپ ئېيتىلدى. لېكىن ئۇنى ئىسكەندەر باشلىق سىپاھ ۋە لەشكەرلەر دىن ھېچكىم تونۇمىدى. بارلىق كىشىلەر ئۇنىڭ ياش جەھىغا ئىنچ ئاغرىتىپ، كۆڭلىدە ئاھ ئۇرۇشتى. بۇنداق زىبا يىگىتنىڭ دۈشمەن قولىدا ھالاك بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ ھەسرەت چېكىشتى.

ئۇ «يىگىت» مەيداندا ئۆزىنىڭ قارشى تەرىپى بىلەن شۇنداق تۇتۇشتىكى، ئات ئايىغىدىن چىققان چاڭ - توزانلار پۈتكۈل ئاسماننى قاپلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ چەبدەسلىكى ۋە چاقماقلىقى، جەڭ ئىشلىرىدىكى ماھارىتى بىلەن دۈشمەن مەخلۇقتا قورقۇنچ سالدى. ئىماھەكلىك تۈرۈكتىن ئۆزىنى پەم بىلەن ئاسراپ، قارشى تەرەپكە ھە دەپ زەربە بېرىشكە باشلىدى. ئۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە خۇددى بۇ مەككار پەلەكتەك ھىيلە - مىكىرلەرنى ئىشلىتىپ، گاھ چاقپەلەك تەك چۆرگىلەپ، گاھى ئالدى - ئارقىغا سۈرۈپ، گاھ ھۇجۇم قىلىپ، گاھ ئۆزىنى ھىمات قىلىپ خىلى ئۇزۇن ئېلىشتى. قارشى تەرەپ بۇ «يىگىت»نىڭ چاقماقلىقى ۋە كۈچ - قۇدرىتىدىن ۋەھىمىگە چۈشۈپ، تىت - تىت بولۇشقا باشلىدى. «يىگىت» ئەپچىل پۇرسەتنى تېپىپ چىرماشقۇچ سالمىنى دۈشمەننىڭ بېشىغا تاشلىدى. سالما بىر - بىرەپ ئۇنى مەھكەم باغلىۋالدى. ئاندىن ئاتتىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ جىسمىنى قارا تۇپراققا ئۇرۇپ، خارۇ زار قىلغان ھالدا ئىسكەندەر تەرەپكە قاراپ سۆرەپ، تېنىنى ناتىۋان قىلدى. ئاتقا دەسسىتىپ، يارىلانغان دۇردى. ئىسكەندەر ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە «يىگىت» ئېتىدىن خۇددى قاۋۇل شىردەك سەكرەپ چۈشۈپ، تەزىم بەجا كەلتۈردى ۋە ئۇ مەخلۇقنى توپا - چاڭلار ئارىسىدىن تارتىپ تۇرغۇزۇپ ئىسكەندەر گە تاپشۇردى. ئىسكەندەر بۇ ئىشتىن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، كۆڭلىنى غەم - ئەندىشىدىن پاك قىلدى. ئىككى تەرەپ جەڭ قىلىشنى توختاتتى. ئىسكەندەر لەشكەر

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سىنى ئۆز ئورنىغا چۈشۈرۈپ، ئارام ئېـ
شقا ئورۇنلاشتۇردى. جەڭنىڭ چاڭ - تو-
ڭلىرىدىن يۇيۇنۇپ پاك بولغاندىن كېـ
ىن كەچلىك بەزمىنى باشلىدى. ئىسكەندەر
ەزمىگە بۈگۈنكى جەڭدە دۈشمەنلەرچە تە-
ەخلۇقنى تۇتۇپ، زەپەر قۇچقان زېبا
«يىگىت» نى چاقىرىشنى بۇيرۇدى.

ئۇ «يىگىت» ئىشكىتىن كىرىش بى-
ەنلا بارلىق سورۇن ئەھلى ئۇنىڭغا ئا-
پەرىن ۋە مەدھىيىلەرنى ئېيتىپ مۇبارەك-
لەشتى. ئىسكەندەر ئۇ «يىگىت» نىڭ بوي-
ىدىن قۇچاقلىدى. «يىگىت» ئىسكەندەر-
نىڭ ئاياغلىرىنى تاۋاپ قىلدى، يۈزلە-
رىنى يەردە قويۇپ، ئىتائەتمەنلەرچە تە-
زىم بەجا كەلتۈردى. ئىسكەندەر ئۇنىڭغا
بىسابسىز ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ
شىدىدىن لەۋل - جاۋاھىرلارنى چاچتى.

— ئەي ۋەھشىيلەرنى ئۇۋلاپ،
ۇشمەنلەرنى ئەسىر قىلغۇچى نىقابلىق
يىگىت، — دېدى ئىسكەندەر ناھايىتى مۇ-
لايىملىق بىلەن، — يۈزۈڭنى ئېچىپ، ئۆ-
زۈڭنى ئاشكارا قىلغىن. ھەممىمىز چېھـ
رىڭنى كۆرۈشكە ئىنتىزارمىز.

«يىگىت» يۈزىدىن نىقابنى ئالغاندى،
خۇددى يەر تېگىدىن قۇياش تۇغقاندەك
بولدى. ئىسكەندەر ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا
تونۇدى. ئۇ ئىسكەندەرگە خاقان تەقدىم
قىلغان چىن قىزى، خوتەن گۈزىلى مەھرۇ
ئىدى. خاقان ئۇنى چىن ئەينىكى بىلەن
بىللە ئىسكەندەرگە سوۋغات قىلغانىدى. خا-
قان ئۇنىڭ تەڭداشسىز گۈزەل ھۆسن-
جامالىنى، مىسلسىز يېقىملىق ئاۋازىنى،
ساز چېلىشتىكى يۈكسەك ماھارىتى ۋە
جەڭ ئىشلىرىدىكى ئاجايىپ شىجائىتىنى
ماختاپ بەرگەنىدە، بۇ سۆزلەر ئىسكەندەر-
نىڭ قۇلىقىغا ئانچە خۇش ياقمای بۇ گۈ-
زەل پەرىزاتقا پەرۋا قىلمىغانىدى. دەرۋەقە
ئۇ ھۇر سۈپەت قىز ھۆسن - جامالدا
تەرىپلىگەندىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق
ئىدى. بىراق ئۇنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى
كارامىتىنى تېخى ھېچكىم كۆرۈپ
باقمىغانىدى.

ئۇ پەرىمۇ ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىشكە
پۇرسەت كۈتۈپ كېلىۋاتاتتى. قاچانكى
جەڭ بولۇپ، ئىككى قوشۇن قاتتىق
تىركەشكەندە، مەيدانغا پىداكار بولۇپ
چۈشۈپ، ئىسكەندەرنىڭ ئالدىدا ھۈنەر-
ماھارەتلىرىنى ئاشكارا قىلماقچىدى.
ئۇ بۈگۈن دەل پۇرسەتنىڭ يېتىپ كەلگەنـ
لىكىنى، ئىسكەندەرنىڭ قوشۇنىغا خەۋپ
يۈزلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ، مەيدانغا چۈشتى-
دە، كەسكىن ئېلىشىش ئارقىلىق، دۈشمەننى
ئەسىر ئالدى. ئىسكەندەر خاقان تەقدىم
قىلغان بۇ ئاپتاپ تەلئەت پەرىنگە تەڭـ
نىڭ بۇ قەدەر ئۇلۇغ خاسىيەتلەرنى ئاتا
قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، يارانتۇچىغا شۈكرى-
سانا، يارالغۇچىغا ئاپىرىن ئېيتتى.

— جامالىغا نىقابنى ياپسۇن، — دېدى
ئىسكەندەر ئۇ پەرىگە پەرمان قىلىپ، — چۈنـ
كى كېچىدە قۇياش تۇغمايدۇ. بۇ يەردە
تۇرماي مېنىڭ خاس ھۇجرامغا كىرىپ
ئارام ئالسۇن.

مەھرۇ گويا كى تۇننى يورۇتقۇچى
شامدەك، ئىسكەندەرنىڭ مەخسۇس ھۇجرـ
سىدىن ئورۇن ئالدى.

ئىسكەندەر بەزمىنى قىزىتىپ، مەي
ۋە مۇزىكا ئارىلاشقان شادلىق سورۇنىنى
بەرپا قىلدى. ئۇ كەيكاۋۇس ۋە رۇستەم
قائىدىسى بويىچە زىياپەت ھازىرلاپ، مەي
ئىچىشكە باشلىدى. ئىسكەندەرنىڭ مەڭـ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

لىرى شارابنىڭ تەسىرى بىلەن قىزىشقا باشلىدى. مەي ئۇنىڭ پۈتكۈل جىسمىنى ئىلكىگە ئالدى. شۇندىن كېيىن ئۇ پەرمان چۈشۈرۈپ:

— بۈگۈن ئەسىرگە چۈشكەن دۈشمەنلەرنى سۈپەت باتۇرنى بەزمىگە ھازىر قىلىڭلار! — دېدى.

ئەسىرگە چۈشكۈچى ئېلىپ كىرىلدى. ئۇنىڭدە قەددى ـ قامەت ۋە ھەيۋەتلىك قىياپەت ھېچكىمدە يوق ئىدى. ئىسكەندەر ئۇنىڭ پۈتكۈل بەدەنلىرى باغلىنىپ، خارۇ زار بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئەزاسىدىن غول ۋە زەنجىرلەرنى ئالدۇرۇۋەتتى. ئۇنىڭغا تەخت يېنىدىن ئورۇن بەردى. ناھايىتى كۆپ تاتلارنى كەلتۈرۈپ، نازۇ نېمەتلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى شاد قىلدى. جاملاردا مەي كەلتۈرۈپ، ئۇنى تېخىمۇ خۇشال قىلدى. ساقي بىر قانچە نۆۋەت يېنىش ـ يېنىشلاپ مەي تۇتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى ئىسكەندەرنىڭ ئىلتىپاتىدىن چەكسىز سۆيۈندى. بۇ كەيانىي قەدەھتىن ئۇنىڭ جېنىغا يۇز مىڭ لارچە خۇرسەنلىك يۈزلەندى. ئۇ پالۋان ئىسكەندەر ھەربىر ئىلتىپات قىلغاندا بىر قېتىم ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىسكەندەرنىڭ ئالدىدا باش قوياتتى. ئىسكەندەرمۇ ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭ بوينىغا ئىلتىپات سىرتمىقىنى سېلىپ، باغلىۋالدى. ئۇ پالۋان مەي ئىچىپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، مۇنداق دېدى:

— مەن ئەجدادىمدىن تارتىپ ۋەھشىيلىك بىلەن كۈن كەچۈرۈپ كەلگەن. سېنىڭ مەدھىيە ـ ماختاشلىرىڭنى ئادا قىلىشقا تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. بىراق ساڭا ئېيتىدىغان بىرلا سۆزۈم بار. ئەگەر ئىجازەت بەرسەڭ، ئۇنى بايان قىلماقچىمەن.

— ھەرقانداق سۆزۈڭ ۋە ئارزۇيۇڭ بولسا، تارتىنماستىن ئېيتقىن، — دېدى ئىسكەندەر.

ئۇ ۋەھشىي پالۋان ساقي ئۇزارتقان مەينى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، ئۆز مۇددىئاسىنى مۇنداق بايان قىلدى:

— سەن ماڭا ناھايىتى كۆپ ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتىڭ، ساڭا قولۇمدىن كېلىشىچە، تاكى ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە خىزمەت قىلىشقا تەييارمەن. جانابىڭدىن بىرەدەم ئايرىلمايمەن ۋە ساڭا زىت كېلىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن. شۇنى بىلگىنكى، مەن بۇ يەردىكى مەخلۇقلارنىڭ پادىشاھىمەن. ئۇلارنى كېچە ـ كۈندۈز مۇھاپىزەت قىلىپ ئاسرايمەن. سېنىڭ لەشكەرلىرىڭنىڭ چۈمۈلىلەرنى يەڭگەنلىكى ۋە سان جەھەتتە باياۋاندىكى چۈمۈلىلەردىن نەچچە ھەسسە زىيادە ئىكەنلىكىنى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن، سەندىن قۇۋمىمغا زىيان ـ زەخمەت يېتىپ قالمىسۇن دەپ ئۆزۈم مەيدانغا چۈشۈپ، سەن كۆرگەن ئىشلارنى سادىر قىلدىم. ئەمدى ماڭا بەخت ـ سائادەت يار بولۇپ، ساڭا ئەسىر چۈشۈپتىمەن. ماڭا سىياسەت قىلىچىنى سۈرمەستىن، بەلكى مۇنچىۋالا ئىنايەت ۋە ياخشىلىقلارنى قىلدىڭ. ئەگەر ئىجازەت بەرسەڭ ئورداغا قايتىپ، ھايال ئۆتمەيلا يەنە ئالدىڭغا كېلىمەن. چۈنكى خەلقىم ۋە قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىم شۇ تاپتا ماڭا ھازا ئېچىپ، ماتەم بىلدۈرۈۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ئۇلارغا سېنىڭ مەردانىلىقىڭنى ۋە سېخىيلىقىڭنى ئېيتىپ، ھەممەيلەننى خۇرسەن ۋە خاتىرجەم قىلىپ قويۇپ كېلەي

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئىسكەندەر ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ قايتىشقا ئىشارەت قىلدى. ئۇ پالۋان يەر ئۈپۈپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن، ھەيۋەتلىك شىردەك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ مەنزىلىگە يۈرۈپ كەتتى. ئىسكەندەر كۆڭلىدە بۇ ئىشقا قوشۇلمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھېچكىم سۆزلەشكە پېتىنالمىدى. ھۆكۈمالارمۇ بۇ ئىشتىن ئەجەبلىنىپ قېلىشتى. لېكىن ئىسكەندەر ئۇ خىل ئەندىشىلەرگە پەرۋا قىلمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى يەنىلا شاد ۋە خۇشال ئىدى. چۈنكى ئۇ بەخت - تەلىيى بېشارەت بەرگەن ئىشنى قىلغانىدى. شاھنىڭ بۇ ئىشىدىن بەزمە ئەھلىنىڭ ھەرىسى بىر خىل گۇمان قىلماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ خىلمۇ خىل ئەندىشىلەر بىلەن تالاش-تارتىش قىلىشقا باشلىغاندا، ئۇ پالۋان يەنە قايتىپ كەلدى. ئۇ ئەسىر ئېلىۋالغان پالۋانلارنىڭ ھەممىسىنى قايتۇرۇپ بىللە ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇ ئەسىرلەرنىسى ئىسكەندەرگە تاپشۇرۇپ، قۇلىقىنى تۆتۈپ، يۈزىنى يەرگە قويۇپ، قۇللاردەك باش ئېگىپ تۇردى. ئىسكەندەر بۇ ئەھۋالدىن ھەددى - ھېسابسىز خۇشال بولدى. ئۇ پالۋانغا ناھايىتى كۆپ ئىنئام - ئېھسانلار-نى قىلدى. ئەسىرگە چۈشكەن پالۋانلارغا بەزمە سورۇنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ تەكلىپ مۇناسىۋىتى بىلەن ئىسكەندەر بۇ پالۋانلارغا نەزەر سالغانىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بۇگۈن ئەسىرگە چۈشكەن پالۋانلارلا ئەمەس، بەلكى ئىلگىرى دارا بىلەن بولغان ئۇرۇشتا تۇتۇپ كېتىلگەن بارىق بەربەرمۇ بار ئىدى. ئىسكەندەر ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئاندىن ھەممە پالۋانلارغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ، ئۇسال شادلىقىدىن بەھرىمەن قىلدى. ھەممەيلەن ئۇچرىشىش خۇشاللىقىدا چۈرقىرىشىپ كېتىشتى. بۇ ئاخشام ھەممەيلەن خۇشال - خۇرام يەپ - ئىچىشىپ، ئۇخلاپ قېلىشتى.

ساقىنامە:

ئاياقچى، بۇ دەم تۇت ماڭا بىر ئاياغ،
كى ھىجراندىن ئولدى مۇشەۋۋەش دىماغ.
زەمانى بولۇپ دەفئە قايغۇ ماڭا،
مەگەر سائىدتى كەلگەي ئۇيقۇ ماڭا.
مۇغەننىي، سۈرۈدى ۋىسال ئەيلە ساز،
كى ھىجراندا كۆپ تاپتى جانىم گۇداز.
ئانىڭدەككى ئول قەۋم تاپتى ۋىسال،
ماڭا ھەم نەسىپ ئەيلەگەي زۇلجەلال.
نەۋائى، ۋىسال ئادەمى كامىدۇر،
ھەياتى ئەبەد ۋەسل ئەيىيامىدۇر.
قاچان ۋەسل تاپساڭ نەسىپ، ئاسرادەم،
ئەگەر بەردەم ئولسۇنكى، تۇت مۇغتەنەم.

مەجنۇننىڭ ھېكايىسى. ئۇ پىراق تېغىنىڭ ئېغىرلىقى ئۇنى يەيلىدىن ئۆزىنى تاغدىن تاشلىماقچى بولدى. پىراق ئەيلىنىڭ خېتى ئۇنىڭ قولىدىن، خەت ئېلىپ كەلگۈچى كىشى كەبىدىن تۇتۇۋېلىپ، ئۆزىنى تاشلىغىلى قويمىدى.

مەجنۇن نەچچە مەزگىل ئىشق ۋە پىراق ئوتىدا كۆيۈپ، پىشىپ يۇردى. چۈنكى ئۇ لەيلىدىن ئايرىلىپ، يارىدىن يىراقتا قالغانىدى. جۇدالىق دەردىدىن

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توري

ئۇنىڭ تېنى سېزىپ، ياداپ كەتتى. پىراق تېغىنىڭ ئېغىر يۈكى ئۇنىڭ ئالـ جىز جىسمىنى باستى. ئۇ يۈرىكىدە مۇ-ھەببەت ئوتلىرىنىڭ يالقۇنجاپ كۆيگەنـ لىكى تۈپەيلىدىن بۇ غەملىك جېنىدىن تويغانىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ھىجران ئازا-بىدا چىدىغۇچىلىكى قالمىغانىدى. جۇدا-لىق كۈلپەتلىرى ئۇنى ھالاك قىلىشقا يېقىنلاشقانىدى. مەجنۇن ئاخىر بىر كۈنى نەجد تېغىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئۇ مۇشۇ تاغدىن ئۆزىنى پەسكە تاشلاش ئارقىلىق بۇ ئازابتىن قۇتۇلماقچى بولدى. ئۇ مۇشۇنداق قىلىشنى جۇدالىققا ئەسىر بولغاندىن، ھىجران ئازابىدىن كۆپ ياخـ شى دەپ بىلدى. ئۇ قىيا ئۈستىگە كېـ لىپ ئۆزىنى تاشلىماقچى بولۇۋاتقاندا،

بىر خەۋەرچى ئۇنىڭغا لەيلىنىڭ خېتىنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ لەيلىنىڭ يازغان خېـ تىنى مەجنۇنغا بەردى. بۇ خەت ئۇنىڭ كۆيۈك ئازابىنى بىر ئاز پەسەيتتى. مەجـ نۇن ئۇ خەتنىڭ خۇشاللىقىدا ئۆز كۆڭلـ نى، تاغنى ۋە قىيانىمۇ ئۇنتۇدى. ئۆزـ نى تاشلىماقچى بولغانلىقىنىمۇ ئېسىدىن چىقاردى. ئۇ خەت مەجنۇننى ئۆلۈمدىن ساقلاپ، ئۇنىڭ جېنىنى قوغداپ قالدى. مەجنۇن شۇ خەت بىلەن نەچچە يىل كۆڭلىنى خۇشال تۇتتى. چۈنكى ئۇ خەت مەجنۇنىنىڭ جېنىغا باغلانغانىدى.

بىر پارچە خەت ئۆلۈمدىن قۇتقۇزا-لىغان يەردە، ۋىسال پەيتى كېشىگە مەڭـ گۈلۈك ھايات بەخش ئەتسە ئەجەب ئەمەس.

ھېكمەت. ئىسكەندەرنىڭ ئەرەستۇدىن: «يالغۇزلۇق جەھ بولۇشقا سەۋەب بولىدۇ. جامائەت ئارىسىدا بولۇش بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدۇ. شۇنداق تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن ھىجران ئۈستىدىن شىكايەت قىلىسىز، ۋىسال مەدھىيىلىنىدۇ؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى.

ئىسكەندەر دانىشمەن ئەرەستۇدىن مۇنداق سوئال سورىدى:

— ئەي ھېكىم، جەمئىيەت غۇۋغاسىغا ئارىلىشىشنى دانا كىشىلەر ئانچە ياقتۇر-مايدۇ. چۈنكى ئۇلار جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشنى بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدىغان سەۋەب دەپ قارايدۇ. شۇڭا ئەقىل ئەلدىن يىراقلىق تۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئەقىل ـ ئىدراك ھىجرانغا مايىل بولىدۇ. بىراق نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى ۋىسالنى بەك ياقتۇرىدۇ؟

ئەرەستۇ چۆچۈر ئويلىنىپ كېيىن ئىسكەندەرگە مۇنداق ھېكمەتلەرنى بايان قىلدى:

— ئەقىل گەرچە جامائەتكە ئارىلىشىـ نى مەنئى قىلسىمۇ، لېكىن ئىشق ساھەـ سىدە ئەقىلنىڭ ھۆكمى ئۆتىمەيدۇ. چۈنـ كى ئەقىل ئىشقنىڭ دۈشمىنىدۇر. ئىشق-مۇھەببەت قايسى ئىشنى مۇۋاپىق كۆرسە، ئۇنىڭغا ئەقىل ـ ئىدراك توسقۇنلۇق قىلالـ مايدۇ. توسقۇنلۇق قىلغان تەقدىردىمۇ پايدىسى بولمايدۇ. خالايىققا ھەممە ئىش تا ئەقىل ـ ئىدراك شۇ قەدەر يولباشچى بولىدۇ. ئەمما ئۇلارغا ئىشق ـ مۇھەببەت

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

غوۋغاسى چۈشسە، ئەقىل قوشۇنى ئىشق لەشكىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا پايمال بولىدۇ. ئىشق بارچە ئىشتا ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتىدۇ. ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئايانكى، ئىنسانغا جاندىن ئەزىزرەك نەرسە يوقتۇر. لېكىن ئىشق ساھەسىدە بولسا ئاشىقلار جانانىنى ئۆز جېنىدىنمۇ ئارتۇقراق ئەزىز بىلىدۇ. گەرچە جاندىن ئايرىلىش ئۆلۈمگە ئېلىپ بارسىمۇ، لېكىن جانانىدىن ئايرىلىش ئۆلۈمدىنمۇ ياماندۇر. بەدەن جاندىن ئايرىلىدىغان چاغدا ئۇ كىشىنىڭ جىسمى ۋە تەبىئىتىگە ناھايىتى كۆپ مۇشەققەتلەر يۈزلىنىدۇ. چۈنكى كىشىلەر ئۆز ھايۋانىنى، جېنىنى شۇ قەدەر سۆيىدۇ ۋە قەدىرلەيدۇ. ئەگەر ئاشۇ ئادەت بويىچە بىر كىشى يەنە بىر راۋانى ئۆز جېنى ۋە جىسمىدىنمۇ ئارتۇق راق سۆيسە ۋە ئەزىز بىلسە، ئۇنىڭ بىلەن دائىم بىللە بولۇشنى ئىستىشى تەبىئىي. ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر راق ئازاب دەپ بىلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

ئەرەستۇدىن بۇجاۋانى ئاڭلىغان ئىسكەندەر ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ ئاپىرىن ئېيتتى.

ئىسكەندەرنىڭ مەغرىپ دىيارىنى ئالغاندىن كېيىن، رۇمغا قاراپ يۈرۈش قىلغىنىدا، قىرۋان ناھىيىسى خەلقىنىڭ يەجۇج-مەجۇجلەرنىڭ زۇلمىدىن شىكايەت قىلغانلىقى.

ئىسكەندەرنىڭ بۇ بالا-قازايوچۇقىنى ئېتىش ئۈچۈن، سېپىل لايىھەسىنى تۈزگەنلىكى.

ماھىر بىناكارلار ۋە ھەندەسە (گېئومېتىرىيە) نى پىششىق بىلىدىغان تاشچىلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۇرغۇچى ئۆلچەملەرنى سېپىل ئورنىغا رەڭ تۆكۈپ بەلگەسالغانلىقى. ئاتاروتتەك نازۇك پىكىرلىك ئۇستىلار ۋە زۇھەل كەبى ماھىر تۆمۈرچىلەرنىڭ گەج ئورنىغا ئېرىتىلگەن قەلەي-قوغۇشۇن، ئاھاك ئورنىدا سىلىقلاپ يالتىرىتىلغان پولاتلارنى ئىشلىتىپ، سېپىلنىڭ ئۈستىنى پەلەك گۈمبىزىگە يەتكۈزگەنلىكى.

مۇبارەك پىكىرلىك كاتىپ قەغەز كارۋېن، پەرمانبەردار بولدى. ئاندىن كېيىن ئىسكەندەر:

— لەشكەرلەر چۈمۈلىلەرنى ھالاك قىلىش ئۈچۈن سەپ تۈزۈپ، چۈمۈلە دەشتىگە قاراپ ئاتلانسۇن. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ شۇنداق يوقاتسۇنكى، ئۇ دەشتتە چۈمۈلە تاشىپىسىدىن بىرىمۇ تىرىك قالمىسۇن، — دەپ پەرمان قىلدى.

— ئەي پەلەكتەك شەۋكەتلىك پادىشاھىم، دېدى دېۋە سۈپەت مەخلۇقلا.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توري

ئىلتىجا قىلىپ، — ئۇ چۈمۈلىلەر بىزنىڭ كۆزەتچى - قاراۋۇللىرىمىزدۇر. ئۇلار بولمىسا بىزنىڭ ماكانىمىز خەۋپ - خەتەردىن ئەمىن بولالمايدۇ. چۈنكى بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ئاجايىپ - غارايىپراق. بىر ئويغانسا ئون كېچە - كۈندۈزگىچە ئۇخلىمايدىغان ئادەتلىرىمىز بار. ئۇ چۈمۈلىلەرنى ئۆلتۈرۈشكە بارماس بولدى، لېكىن ئالتۇن، كۈمۈشتىن پۈتكەن ئىككى تاغنى كۆرۈشكە بارماقچى بولدى. بۇ مۇددىئانى ئۇققان دۈشمەنلىرى گۈرۈھ ئىسكەندەرگە دۇئا - تىلاۋەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئەي پادىشاھ، بۇ خىيالنى قويغىن، ئۇ يەرگە بېرىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ يەرددىن ئۇ تاغقا بارغۇچىلىك ئۇزۇن كۈنلۈك مۇساپە بار. بىز ئۇنى تاغنىڭ بار يېرىنى بىلىمىز. ئۇنى بېرىپ كۆرەلمىسەكمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەي يېنىپ كېلىمىز. بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزمۇ ئۇ يەردىن ھېچبىر مۇرادىنى ھاسىل قىلالماي ھەسرەت بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن. چۈنكى ئۇ يولدا بارغان كىشىگە ئېيان - زەخمەت يەتكۈزىدىغان ھېسابسىز خەتەرلەر بار. يەتتە كۈنلۈك مۇساپە بار. بىز ئۇنى تاغنىڭ بار يېرىنى بىلىمىز. ئۇنى بېرىپ كۆرەلمىسەكمۇ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مىنى ئېلىپ، ئاۋات قىلغاندىن كېيىن، يەنە شىمال تەرەپكە قاراپ يۈرۈش قىلدى. بۇ يۈرۈشتىن مەقسەت تاغ - دەريا ۋە چۆل - باياۋانلارنى كېزىپ، رۇم شەھىرىگە بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى. تۈركىي چىننىڭ پەرىسى، خوتەن كېيىكى، مەيدانغا كىرگىنىدە شىر، يولۋاسلارنى ئاجىز قىلغۇچى گۈزەل قىز مەھرۇنىڭ ئىشق - مۇھەببىتى ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ پەرىنىڭ چاچلىرى سىرتماق بولۇپ ئىسكەندەرنىڭ بوينىغا چىگىلدى. ئىسكەندەر ئۇنى جان - جېنىدىن يېخشى كۆرۈپ قالدى. ئۇ يول بويى مەھرۇ بىلەن مەي ئىچىشىپ، ئۆز دىيارى بولغان رۇمغا خۇشال - خۇرام هالدا كېتىتى. ئىسكەندەر رۇس ۋە پەرەڭ دىيارلىرىدىن ئۆتتى. ئۇ هېچ يەردە توختىمىدى. مەغرىپ زېمىنىنىڭ غەربىي شىمالىغا توغرا كېلىدىغان بىر جايدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا بىر جامائەت پاراكەندە بولغان هالدا يېتىپ كەلدى. ئۇلارنالە - زار قىلغان هالدا ئۆز بېشىغا كەلگەن زۇلۇم - كۈلپەتلەرنى ئىسكەندەرگە بايان قىلدى:

— ئەي پادىشاه، — دېدى ئۇلار زار زار يىغلاشقان هالدا، — جاهاننى قولۇڭغا ئېلىپ، قەدىر - قىممىتىڭ پەلەككە يېتىپتۇ. جاهان مەملىكىتىگە، ئالەم خەلقىگە ئادىللىق بىلەن هۆكۈمرانلىق قىلىپ، ئۇلارنى ئاۋات ۋە بايلىقلار قىپسەن. بىراق مۇشۇ دىيارغا ئادالىتىڭ يەتمىدى. بۇ يەردىكى خەلقلەرنى خۇشال قىلمىدىڭ. بىز بېچارىلەر بۇ يەردە قاچانغىچە ئازاب - كۈلپەت چېكىمىز؟!

ئىسكەندەرنىڭ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىدى، رەھىم - شەپقەت بىلەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى:

— بۇ مەملىكەت نېمە ئۈچۈن ۋەيران بولدى. بۇ يەرنىڭ خەلقى نېمىشقا سەرسان - سەرگەردان بولۇپ يۈرىدۇ؟

ئۇ بېچارىلەر جاۋاب بېرىپ، مۇڭداق ئەرز قىلىشتى:

— بۇ يۇرتنىڭ بىر تەرىپى قىرغاق ناهىيىسى بولۇپ، بۇ جاي مەغرىپ زېمىنىغا يېقىن. مەغرىپ بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقىدا بىر تاغ بار. ئۇ تاغنىڭ ئارقا تەرىپى ئاپەتلىك ماكاندۇر. ئۇ ئاپەت دىيارنىڭ يىراقراق تەرىپى قاراڭغۇ زۇلمەتلىك جايدۇر. ئۇ زۇلمەتلىك جاينىڭ بىر ئوچى بۇ يەرگىچە سوزۇلغان. بۇ تاغ بىلەن زۇلمەت دىيارنىڭ ئارىلىقىدا بىر دەشت بار. هەرقانداق يولباشچى ئۇ دەشتكە قاراپ يول يۈرۈپ باقمىغان. چۈنكى ئۇ دوزاخ دەشتىدۇر. يەجۈج - مەجۈجلەر تاشقىنىسى شۇ يەرگە ئورۇنلاشقان. ئۇلاردىن بىزگە بالايىئاپەتلەر يېتىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بىز هەر تەرەپلەرگە قاچىمىز. تەڭرى ئۇلارنى ئۆزىنىڭ قەھرى-غەزىپىدىن ئاپىرىدە قىپتۇ. نۇرغۇنلىغان شەھەرلەر ئۇلارنىڭ زەپتى - زۇلمىدىن ۋەيران بولدى. ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن ئەقىل هەيران، ئۇنى بايان قىلىشقا تىل ئاجىز. ئۇلار تولىلىقتا هەددى - هېسابسىزدۇر. سانىغىلى ساناقمۇ يېتىشمەيدۇ. ئۇلارنىڭ چاچلىرى ئۆز بەدىنلىرىنى يېپىپ تۇرىدۇ. بەزىلىرىنىڭ بويى بىر غېرىچ، يەنە بەزىلىرىنىڭ بولسا ئون غۇلاچ كېلىدۇ. چاچلىرى ئۇلارنىڭ بەدىنگە كىيىم بولۇپتۇ. هەربىرىنىڭ قۇلاقلىرى يەرگە تېگىپ تۇرىدۇ. ئۇلار ئۆز-ئىرىنىڭ ئىنجىس جىسمانى قۇلاقلىرى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توري

بىلەن يېپىپ يۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ قول ۋە تىرناقلىرى ددۇننىڭ قولىي ۋە تىرنىقىغا ئوخشايدۇ. يىرگىنىشلىك يۇزلىرى بولسا سېرىق رەڭدە بولۇپ، يۇزىنىڭ تۈكلىرى خۇنۈك قىزىل رەڭدە، كۆزلىرى بولسا مايمۇننىڭ كۆزىگە ئوخشايدۇ. ئۇلار بۇرۇنلىرىنىڭ ئىچىنى تىلى بىلەن يالاپ، شۇنىڭدىن لەززەتلىنىدۇ ۋە خۇشال بولىدۇ. بەزىدە توڭگۇزدەك ئاغزىدىن ئىككى تال ئۇزۇن ئىلمەك چىشلىرىنى چىقىرىپ يەرلەرنى تىلغايدۇ. ئۇلار تىلغىنان يەردىن تاكى قىيامەتكىچە، ھېچقانداق گىياھ ئۇنمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئاغزى ئېڭىكىنىڭ ئۇچىدا بولىدۇ. سۆزلىسە پۈتۈنلەي ھاقا رەتلىك گەپلەرنى قىلىدۇ. مەيلى ئەركىكى بولسۇن ياكى چىشسى بولسۇن ھەممىسىنىڭ ئەنچەكلىرى يەرگىچە ساڭگىلاپ تۇ رىدۇ. ئۇ يەردىكى تاغنىڭ ئىككى يۈزى شۇ قەدەر سىلىقكى، ئۇنىڭدا ھېچقانداق گىياھ ئۇنمىگەن. تاغقا ھېچقانداق جانلىق يامىشىپ چىقالمايدۇ. ئۇ يانىدىن بۇ تەرەپكە ياكى بۇ يانىدىن ئۇ تەرەپكە تاغ ئارقىلىق ھېچقانداق مەخلۇقات ئۆتەلمەيدۇ. بۇ تاغ كۇھىقاپقا تۇتاشقان بولۇپ، بۇ قاپ تاغلىرىنىڭ بىر بۆلىكىدۇر. شۇ تاغنىڭ بۇ تەرىپىدىن بىر قىيالىق جىلغا پەيدا بولۇپ قالغان. بۇ جىلغا يەجۇج - مەجۇجلەرگە ئىمكان تۇغدۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار يىلدا ئىككى قېتىم ئاشۇ جىلغىدىن چىقىپ، خۇددى چۇمۇلىلەر تۇپىدەك يامراپ، بىزنىڭ شەھەر، يېزا، تاغۇ دەشتلىرىنىمىزنى خاراب قىلىدۇ. ھەددىدىن ھېساب سىز زۇلۇم ۋە پاراكەندىچىلىكلەرنى سالىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىنى بىلىمىز، ئۇلار كېلىدىغان چاغدا، يۇرتنى تاشلاپ قاچمىمىز، يىراق تاغ - دەشتلەردە سەرگەردان بولۇپ يۈرىمىز. ئۇلار ئالدىغا ئۇچرىغانىنى يەپ ۋەيران قىلىدۇ. مەيلى ئادەم، مەيلى مال - چارۋا، ئوت - خەسلەر بولسۇن، ھەممىسى ئۇلارنىڭ تويماس نەپسىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

ئىسكەندەر ئۇلاردىن:

— ئۇ تائىپىلەر سىلەر تەرەپكە قاچان كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىنى بىلىسىلەر، قانداق قىلىپ ئۇلار كېلىشتىن بۇرۇن قېچىپ كېتەلەيسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

ئۇ بىچارىلەر جاۋاب بېرىپ:

— ئۇ مەخلۇقلار تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدىن بۇ ياققا قاراپ ھۇجۇم باشلىغاندا ئۇلارنىڭ چاڭ - توزانلىرى پۈتكۈل ئاسمانىنى قاپلايدۇ. بىز بۇنىڭغا قاراپ ئۇلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى بىلىمىز - دە، ھەر تەرەپكە قېچىپ كېتىمىز، دېدى.

— ئۇ ئىش يەنە قاچان يۈز بېرەر؟ — دەپ سورىدى ئىسكەندەر.

— يەنە بىر نەچچە كۈن ئۆتسىلا ئۇلار يېتىپ كېلىدۇ.

ئىسكەندەر بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇ ئىشقا تەدبىر قوللىنىپ، ئامال قىلىشقا قىزىقىپ قالدى. ئۆزى لەشكەرلىرى بىلەن ئارامگاھ قىلىش ئۈچۈن ئۇ يەردىن ھۇستەھكەم بىر ئورۇننى تاللاپ قويدى. ئۇ بىچارە كىشىلەر بۇ ئىشنى كۆرۈپ، ئىسكەندەرگە مۇنداق ئىلتىجا قىلدى:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، بۇ يەرگە ئورۇنلاشماڭ. ئۇ تائىپىلەرنى جاھان ئەھلىگە ئوخشاتماڭ. ئەگەر ئۇ خەۋپتىن بىرى يېتىپ كەلسە ئۇنىڭغا يۆزلىگەن، ھەتتا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مىكىلىغان لەشكەرمۇ دال بولالمايدۇ. ھال-بۇكى، ئۇلاردىن يۈز تۈمەنمىك ھەتتا ئۇ-نىڭدىنمۇ ئارتۇق گۈرۇھ كېلىپ، بۇ مەم-لىكەتكە تولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ئەل قېنى-نى ئىچىشكە تەشنا بولۇپ، پۈتكۈل ۋۇجۇ-دىنى غەزەپ قاپلايدۇ. گەرچە بىز بۇ دۇنيادا ھالاۋەت كۆرۈپ باقمىغان بولا-ساقمۇ، لېكىن باشقىلارنىڭ زىيان-زەخ-مەتكە ئۇچرىشىنى كۆرۈشنى خالىمايمىز.

— بىز ئۇچۇن قايغۇرماڭلار، — دېدى ئىسكەندەر ئۇلارغا، — لېكىن سىلەر بۇ يەردە تۇرماي، نەرسە-كېرەكسىزلىكلارنى دەرھال توشۇپ، ھېچنەرسە قويماي ئېلىپ كېتىڭلار. مەن بۇيۇك تەڭرىگە تەۋەككۈل ئىلىپ، ئۇ تائىپىلەرگە چارە كۆرىمەن.

ئۇلار ھەممىسى بۇ يۇرتنى تاشلاپ كۆچۈپ كېتىشتى. ئىسكەندەر قوشۇنلىرى بىلەن كۆچمەي قېپقالدى. ئىسكەندەر-نىڭ پەرمانىغا بىنائەن ئۇنىڭ قوشۇنلىرى ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ئورۇننىڭ ئەتراپىغا ناھايىتى چوڭقۇر، تىك ۋە ئاغزى ئۇچۇق خەندەكلەرنى قازدى. ئىسكەندەر پەرەڭ، رۇم، رۇس، سام ۋە باشقا جايلارغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇ يەرلەردىكى بارلىق ماھىر ئۇستىلار، يەنى تاشچىلار، ياغاچچىلار، ئىسكەرلەر، تۆمۈرچىلەر، بىناكارلار ۋە باشقا تۈرلۈك - تۈمەن ھۈنەرۋەنلەرنى ئەس-ۋاب - سەرەمجانلىرى بىلەن قوشۇپ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. پەرمان بويىچە پۈتـ-كۈل ھۈنەرۋەنلەر ۋە ماھىر ئۇستىلار يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئەسۋاب سايـ-مانلىرىنمۇ يۈزمىڭ تۆگىگە يۈكلەپ ئېلىپ كەلدى. ھەممە نەرسە ئىسكەندەر-نىڭ كۆڭلىنى خالىغىنىدەك تەييار بولدى. ئىسكەندەر ئۆزى ئاتلىنىپ، ئۇ تاغنىڭ ئېتىكىنى ئايلىنىپ چىقتى. ئاندىن ئىككى مىڭ تاشچى ئۇستىنى تاغ ئېتىكىدىن تاش تاختايلارنى كېسىپ تەييارلاشقا ئۇرۇن-لاشتۇردى. ئۇلار تاغ باغرىدا تاشلارنى يونۇپ تاراشلاپ، تاش تاختاي ياساشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە سەپىل سوقۇشنىڭ پۈتكۈل ئەسلىھە ۋە قورال-سايمانلىرى تەييار قىلىندى. بۇ-لارنى قىياس قىلىشقا ئەقىل ئاجىزلىق قىلاتتى.

ھەممە تەييارلىقلار پۈتۈپ بولغاندا، بىر قارا چاڭ-توزان پەيدا بولۇپ، پۈتكۈل دالىنى قاپلىدى. جاھان قاپقا-راڭغۇ بولدى. بۇ يەجۇج-مەجۇجلەر كەل-گەنلىكىنىڭ بېشارىتى ئىدى. ئىسكەندەر پۈتكۈل خالايىقنى ئەتراپىغا خەندەك قېزىلغان بىخەتەر جايغا سولاپ قويدى. لېكىن قوشۇن ئىچىدىكى جەڭگە ماھىر پالۋانلاردىن بەش مىڭ كىشىنى ئۇ تائىپىلەرگە ئارقىسىدىن ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن تاغ باغرىدا يوشۇرۇپ قويدى. خەندەك ئېغىزىنى ساقلاش ئۈچۈن ئون نەپەر دۇئە سۈپەت مەغرىپلىكنى ئورۇنلاشتۇردى.

دەل شۇ چاغدا يەجۇج-مەجۇجلەر گۈرۇھ-گۈرۇھ، توپ-توپ بولۇپ تاغ ئارقىسىدىن چىقتى. ئۇلار پۈتكۈل تاغنى دەشتىنى قاپلاپ كەتتى. شۇ چاغدا يوشۇ-رۇپ قويۇلغان پالۋانلار ئۇلارغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ دەھشەتلىك ھۇجۇمى-دىن زېھنى تىترەپ كەتتى. پالۋانلار بۇ تائىپىلەرگە شۇنداق ئۇرۇلدىكى، ھەددى-ھىسابسىز تائىپىنىڭ تەڭ ئاستىدا ھالاك قىلدى. يەجۇج-مەجۇجلەر بۇ پالۋانلار-نىڭ غالىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممە-سى ئۇلارغا قاراپ يۈگۈرۈلدى. گويا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دەريانا شاۋقۇن چۈشكەندەك بولدى. ئۇ مەخلۇقلار پۈتكۈل تاغ ۋە تۈزلەڭلىكنى قاپلاپ كەتتى. شۇنداق دەھشەتلىك جەڭ بولدىكى، ئۇلاردىنمۇ نۇرغۇنى هالاك بولدى. پالۋانلاردىنمۇ بىر مۇنچىسىنى ناۋۇت قىلدى. لېكىن ئۇ تائىپىلەر بارغانسېرى قەھرى - غەزەپكە كېلىپ، قىلىچ تەك ئىتتىكلەپ كەتتى. پالۋانلارنى ئاتلىرىدىن يىقىتىپلا ئۇلارنى ئېتى بىلەن قوشۇپ ئولاش - چولاش يەۋېتەتتى. ئۇ تائىپىلەر ئايرىپ ئولتۇرماستىن يىقىلغانلا جانلىقنى يەيتتى، ئۆز تائىپىسىدىكىلەر يىقىلسىمۇ ئوخشاشلا تالىشىپ يەپ تۈگىتەتتى. كەچ بولدى. پالۋانلار ئاخىر ئۇلاردىن قېچىپ، خەندەك بىلەن قورشالغان جاي ئىچىگە كىرىۋالدى. يەجۈج - مەجۈجلەر پالۋانلارنى قوغلاپ خەندەك ئېغزىغا كەلگەندە، دۈۋە سۈپەت پالۋانلار ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. بۇ دۈۋە كەبى پالۋانلار هېيلە - مىكىر ئىشلەتتىپ، ئۇ تائىپىلەرنى جەڭ قىلىشتىن ۋاز كەچۈردى. يەجۈج - مەجۈجلەر تاغ ۋە سەھرالارغا يېيىلدى. ئۇلار خەندەك ئەتراپىنى ئايلىنىپ تاڭ ئاتقۇچە غوۋغا سالدى. ئۇلار ئېغىزلىرىدىن غالجىر ئىتتەك شالىسىنى ئېقىتاتتى. ئۇلارنىڭ سانى يەنىلا ئىتتىنمۇ كۆپ ئىدى.

پالۋانلار ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. ئىسكەندەر بۇ جەڭدە غايىب بولغان پالۋانلارغا مۇسىبەت تۇتتى. ئۇ ئۆزى قىلغان بۇ ئىشنىڭ ئېغىر ئاقىۋىتىدىن مۇشكۈل ئىكەنلىكىنى بىلدى. لېكىن پۇشايمان قىلغان بىلەن ئىش ئورنىغا كەلمەيتتى. ئىسكەندەر بۇ دىشۋارچىلىق ئىچىدە ئىنتايىن پەرىشان بولدى. ئەمما ئۇ تائىپىلەرگە تەدبىر قوللىنىشقا هېچقانداق ئامال تاپالمىدى.

— بىر نەچچە كۈن بۇ يەردە سەۋرى تاقەت قىلىپ تۇرايلى، — دېدى ئىسكەندەر ئەھۋالنى ئۆزىچە پەرەز قىلىپ چۈشەندى، — قىلىدىغان ئىشنى ئالدىرىماي ئويلىشايلى. بۇ شۇم - لەنەتى يەجۈج - مەجۈجلەر بەلكىم بۇ يەردىن يېگۈدەك بىر نەرسە تاپالماي، كەلگەن يولى بىلەن ئۆز ماكانلىرىغا قايتىشى مۇمكىن. شۇنداىن كېيىن بۇ ئىشنىڭ بىر ئىلاجىنى قىلايلى.

ئەھۋال ئىسكەندەرنىڭ ئېيتقىنىدەك بولدى. يەجۈج - مەجۈجلەر يېمەك - ئىچمەكتىن قىسىلىپ، هەممىسى كەلگەن يولى بىلەن ئارقىغا يېنىدى. ئۇلار چىلغىغا پېتىشمىغان هالدا قىستىلىشىپ يۈرۈپ، تاغ ئارقىسىغا كىرىپ كەتتى. ئاۋارىچىلىك ئەمدى ئۇ تائىپىلەرگە يۈزلەندى. زامانە ئىسكەندەر پۇقرالىرىغا زۇلۇم سېلىشنى ئۇنتۇدى.

ئىسكەندەر بارلىق دانىشمەنلەرنى ئۆزىگە هەمراھ قىلىپ ئاتلاندى. ئۇستىلار بىلەن كېڭەش - مەسلىھەت قىلغاچ ئۇ تاغ چىلغىسى تەرەپكە ماڭدى. ئۇلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇ چىلغىنىڭ ئىككى تەرىپىدە هەيۋەت قەد كۆرسەتكەن ئىككى تاغنى كۆردى. بۇ تاغ خۇددى خالايمىقانلىك ئېيتقىنىدەك تىك ۋە خەتەرلىك ئىدى. ئۇلار تاغ ئارىلاپ مېڭىپ، بۇ چىلغىنىڭ ئەڭ تار يېرىنى تاپتى. تاناپ سېلىپ ئۆلچەپ كۆرگەندى، ئۇ ئىككى گەز① چىقتى. مۇنەججىملەر

① گەز — ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى بىرلىكى. هەر بىر گەز تەخمىنەن بىر مېتىرغا تەڭ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ياخشى سائەتنى تېپىپ چىقتى. ئىسكەندەر دەرھال پەرمان چۈشۈرۈپ سېپىلغا كېرەكلىك ماتېريال ۋە ئەسۋاب-سايمانلارنى بۇ يەرگە تۆكتۈردى. ئىسكەندەر ئۆش باشلاشنىڭ ياخشى سائىتىدە سېپىل ئورنىغا رەڭ تۆكۈپ، بەلگە سېلىپ، سېپىلنىڭ ئۇزۇنلىقى تۆنجى بولۇپ ئۆز قولى بىلەن قويۇپ بەردى. مىڭ ئوردا دۇكان راسلىنىپ، كوررەكلەرنى بېسىپ، سېپىر-ھېكمەتلەر بىلەن ئىش ئېلىپ بارماقتا. ئۇستىلار گەج ئورنىدا ھەپتەجۇش① لارنى ئېرىتمە قىلىپ، سېپىل قىلماقچى بولغان يەرگە تۆكۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاش تاختايلارنى باسماقتا ئىدى. مانىيەڭ ئۇستا بىناكار ئۇستازلار ئىشلارنى قىرى-قىرىغا كەلتۈرۈپ ھەپتەجۇش ئۇستىگە تىزاتتى. بۇ سېپىلنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئون مىڭ گەز، كەڭلىكى بەش يۈز گەز ئىدى. سېپىل ئۇستىدە تۆمۈردىن لاي ئېتىدىغان مىڭلىغان تۆمۈرچىلەر ۋە باشقا ئۇستىلار تىنىمسىز ئىشلىمەكتە ئىدى. ئۇلار تاش تاختا ۋە ھەپتەجۇشتىن بۇ سېپىلنىڭ شۇ قەدەر پۇختا ياسىدىكى، بىر قىل پاتقۇدەكمۇ يوچۇق قالدۇرمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلەتچىلەرنىڭ ۋە يارەتچىلەرنىڭ ھەددى-ھېسابى يوق ئىدى. ئۇلارنى قىياس قىلىپ بولغىلىمۇ بولمايتتى.

نەچچە مىڭ سەنئەتكار ئۇستازنىڭ زور تىرىشچانلىقى، جاھان خەلقىنىڭ ئالقىشىغا كېچە-كۈندۈز تىنىم تاپماي ئىشلىشى نەتىجىسىدە بۇ «سەددى ئىسكەندەرىي» (ئىسكەندەر سېپىلى) ياسىلىپ پۈتتى. تارىخشۇناسلارنىڭ ئېيتىشىچە ئۇ سېپىل ئۇچ يۈز قېرى ئېگىزلىكتە قىلىپ ياسالدى. بۇ تەرەپتىن سېپىل ئۇستىدىكى ئۇچقىش ئۇچۇن، سېپىلنىڭ ئىككى ئۇچىغا ئىككى چوڭ پەلەمپەي ياسالدى. ئۇ پەلەمپەيلەر خۇددى تاغدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. سېپىلنىڭ كۈنگۈرىسىنى مىس، قەلەي، قوغۇشۇن، چۈيۈنلارنى ئېرىتىپ قۇيۇپ، پۇختىلاپ ياسىدى. قاراۋۇللارنىڭ تۇرۇشى ئۇچۇن سېپىل ئۇستىدە ئىككى ئۆي ياسىدى. ئۇ ئۆينىمۇ پۈتۈنلەي تاش تاختايلار بىلەن تۆمۈر لايلاردىن پۈتكۈزدى. يەجۇج-مەجۇجلەر ئۇستىگە تاش ياغدۇرۇش ئۇچۇن سېپىل ئۇستىگە شۇ قەدەر كۆپ ئۇيۇل تاشلارنى تەييارلىدىكى، ئۇنى بايان قىلىشقا ئەقىل ئاجىز، تىل ناقىس ئىدى. ئىسكەندەر سېپىل ئۇستىگە قاراۋۇللۇق قىلىش ئۇچۇن نەچچە يۈزلىگەن پالۋانلارنى تەينىلىدى.

ۋاقتىكى، ھەممە ئىش تەييار بولدى. ئىسكەندەر سەجدە قىلىپ، تەڭرىگە شۈكرانە بەجا كەلتۈردى. دەل شۇ چاغدا يەجۇج-مەجۇجلەر تاغۇ دەشتلەرنى لەرزىگە سېلىپ، ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كەلدى. ئۇلار كۆز ئالدىدا بۇ ھەيۋەتلىك سېپىلنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ، چىشلىرى بىلەن غاجىلاپ، تىرناقلىرى بىلەن تاتىلاپ باقتى. قانچە قېرىشقان بولسىمۇ ھېچبىر پايدىسى بولمىدى. ئۇلار ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. پەرمانغا بىنائەن ئىسكەندەر لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ بېشىغا تاش ياغدۇردى. ئۇلارنىڭ باشلىرى ئۇزۇلۇپ، خۇددى تاشتەك يەرگە تۆكۈلدى.

① ھەپتەجۇش — يەتتە خىل مېتالنىڭ ئارىلاشمىسىدىن ئۇچۇدقا كەلگەن مېتال (قېلىشما)، ئەبجۇش.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

پەريات ـ پىغامبىرى پەلەككە يەتتى. لېكىن بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلالمىدى. تىرىك قالغان تائىپىلەر ئاخىر جانلىرىنى ئېلىپ قېچىشتى. ئۇلار خۇدانىڭ بەندىلىرىگە سالغان زۇلۇملىرىنىڭ جازاسىنى كۆردى. كىشىگە زۇلۇم قىلغانلارنىڭ بېشىغا پەلەكتىن ئەنە شۇنداق تاش ياغسا، بۇنىڭدىن ئەجەبلەنگۈلۈك ئەمەس. يەجۇج ـ مەجۇج لەر شۇنداق قىلىپ بىر نەچچە نۆۋەت كەلگەن بولسىمۇ ئەدىبىنى يەپ، ئاخىر بۇ تەرەپكە قاراشنى خىيالىغا كەلتۈرمەيدىغان بولۇشتى.

ئىسكەندەر يەجۇج ـ مەجۇجلەرگە تاقاپ بىل تۇرۇش ئۈچۈن بۇ سېپىلنى سېلىپ پۈتكۈزدى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ، سپاھلىرى بىلەن ئۆز ۋەتىنىنى يادلاپ ئېتىپ يولغا چىقتى. نەچچە بولۇپدۇر ئەدەم ساری غۇربەتكۈزىن.

پادىشاھنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش بىلەن زىننەتلەنگەن قەسىرىگە ئەسىر بولۇشتىن قۇتۇلۇپ، ئۆزىنىڭ بۇزۇق ئۇۋىسىدىن ئېرىۋن ئالغان ۋە بايقۇشتەك ئۇ ۋەيرانە ئىچىدىن راھەت ـ پاراغەت خەزىنىسىگە ئېرىشكەن بىر كەپتەرنىڭ ھېكايىتى.

مەن مۇنداق بىر ھېكايەتنى لاقتا ياتتى. گەرچە ئۇنىڭ سولانغان جايى جەننەتتەك گۈزەل بولسىمۇ، لېكىن ئۇ كەپتەرنىڭ نەزىرىدە زىندانىدىنمۇ بەتتەر ئىدى.

بىر كۈنى ئۇ كەپتەر پادىشاھنىڭ قەسىرىدىن قۇتۇلۇپ قېچىپ كەتتى. ئۇ خۇشال ـ خۇرام ھالدا ھاۋادا پەرۋاز قىلدى. ئۆزىنىڭ دىيارىنى ئىزدەپ، تەرەپ ـ تەرەپلەرگە نەزەر سېلىپ، كۆپ تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى. نەچچە كۈنلۈك

ئىدى. ئۇ ھەرقانچە ئىزدىسىمۇ ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىنى تاپالمىدى. ئاخىر ئۇ ھېرىپ ـ چارچاپ بىر ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىغا قونۇپ ئارام ئالدى. ئۇ يەردە ئۇ ئۆزىگە ئوخشاش بىر قانچە كەپتەرنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇلار بىلەن تونۇشتى. ئۇلار ئۇنىڭدىن نەگە بارغانلىقىنى سورىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ باشتىن كەچۈرگەنلىرىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بەردى. ئۇلار ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىنى تاپالمىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھەمدەم بولۇشقا ۋەدە قىلىشتى. ئۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئۇچۇپ ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇلار ئۇچۇپ ئۇچۇپ بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىگە كەلدى. ئۇ يەردە ئۇلار ئۇۋىلىرىنى تاپتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىنى تاپالمىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ باشتىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلار

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

يولنى بىرده مدىلا بېسىنىپ، ئۆز دېيارىغا يېتىپ كەلدى. لېكىن دەۋران زۇلمى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ يۈرتى ئۆزگىرىپ ۋەيران بولغانىدى. كەپتەر بۇ يەرگە مېڭىپ جاپا - مۇشەققەتتە يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۆز ئۆيىنى تاپالمىدى. لېكىن كەپتەر ئۇچۇشتىن قانات ياپماستىن، ئۆز ئۆيىنىڭ خارابىسىنى ئىزدىدى.

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر تام ئۈستىگە دانلارنى چېچىپ، ئۇ كەپتەرنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن، تالايلىغان قاپقان - توزاقلارنى قۇردى، ناھايىتى كۆپ تىرىشىپ باقتى. لېكىن كەپتەر ئۇلارنىڭ بىرىگىمۇ ئىلتىپات قىلمىدى. تۇختىماستىن قانات قېقىپ نەچچە نۆۋەت دەۋر قىلىپ ئايلىنىپ، ئۆز ئۇۋىسىنىڭ تېمىنى ئىزدىدى. ئۇ ئېھتىياتىن بىلەن ئىزدەپ، ئاخىر بۇزۇلغان ئۇۋىسىنىڭ تېمىنى تاپتى - دە، ئۇ يەرگە قونۇپ چەكسىز خۇشاللىقتا چۆمدى. ئۇ كەپتەرگە تونۇشلۇق بۇ ۋەيرانە ئۇۋا شاھنىڭ ناتونۇش ئالتۇن قەسىرىدىن مىڭ مەرتە ئەلا دۇر. ھەقىقەت كۆزى بىلەن نەزەر سالغىنىدا بولساڭ قۇشلار ئۈچۈن ياقۇت - مەرۋايىتلار بىلەن بېزەلگەن قەپەستىن تىكەن - چاتقاللار بىلەن ئورالغان ئۆز ئۇۋىسى ياخشىدۇر.

ھېكمەت. ئىسكەندەرنىڭ ئەرەستۇدىن: «كىشىلەر تەبىئىتىنىڭ ئۆز ۋەتىنىدە مۇرادىغا يېتىشى ۋە ئۆزى كۆنۈپ قالغان تونۇشلۇق ئورۇندا ئارام تېپىشنىڭ سەۋەبى نېمە؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى، ئەرەستۇنىڭ جاۋاب بەرگەنلىكى.

ئىسكەندەر ئەرەستۇدىن مۇنداق دەپ سورىدى:

— قەيەردە راھەت - پاراغەتلىك گۈزەل قەسىر - ئايۋانلار بولسا كىشىنىڭ تەبىئىتى ئۇنىڭغا مايىل بولۇشى كېرەك ئىدى. بىراق تەپەككۇر قىلىپ كۆزىتىپ باقسام ئادەملەرنىڭ بۇنىڭغا خۇشى يوقكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ زىندانىدەك ۋەيرانەكۈل بىسى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى شاھ قەسىر دىدىن، ھەتتا جەننەت بىغىدىنمۇ ئەلا بىلىدىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى ۋە ھېكمىتىنى بايان قىلىپ باقسام.

- ئەرەستۇ بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:

— دانالار بۇ ھەقتە خىلمۇ خىل مۇلاھىزىلەرنى قىلىدۇ. لېكىن ئەڭ ئۆتكۈر ۋە نازۇك پىكىرلىك ھۆكۈمالار بۇ ھەقتە مۇنداق ئورتاق تونۇشقا كەلگەن: ئادەمنىڭ تەبىئىتى بىر نەرسىگە ئادەتلىنىپ قالسا، ئۇنىڭغا داۋاملىق ئېرىشىشنى ئىستەيدۇ. ئۇنىڭغا ئېرىشكەن ھامان خۇشال بولىدۇ. گادايلار ئۆزى ئادەتلىنىپ قالغان ۋەيرانە بۇلۇڭ - پۇشقاقلارنى ئارزۇ قىلىدۇ. شاھلار بولسا قەسىر - ئايۋانلارغا مايىل كېلىدۇ. بۇ ھەقتە ھېچقانداق تەكلۇپ قىلىشنىڭ ئورنى يوق. ھەرقانداق كىشىنىڭ تەبىئىتى بىر نەرسىنى ئادەت قىلغان بولسا، ئۇ ئادەت كۆپەيگەنسېرى ۋە كونارغانسېرى ئۇ كىشىنىڭ تەبىئىتىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كۆڭلى، مىجەزى ۋە تەبىئىتى دەل ئۆز تەبىئىتىگە تارتىدۇ. بۇنداق بولۇشى ئۇ كىشىنىڭ ئىختىيارى ئەمەس، مەلكى تەڭرىنىڭ قىسمىتىدۇر. شۇڭا بىر ئورۇنغا ئادەتلىنىپ قالغان كىشى ئۇ يەردىن ئايرىلالمايدۇ. ئۇ يەرگە قانچە كۆنۈپ قالغان بولسا، شۇنچە ئىسچىكىپ كېتىدۇ. چۈنكى كىشىنىڭ تەبىئىتى شۇنداق. ئۆز نېگىغا ئۆز تەبىئىتىنىڭ مايىللىقىدىن ئۆزگە چارە يوق.

بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان ئىسكەندەر ئەرەستۇدىن مەمنۇن بولدى.

ئىسكەندەرنىڭ قۇياشتەك جاھانگىرلىك قىلغانىدىن كېيىن، دەريالارنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن، ئارزۇ كېمىسىگە چىقىپ، ھەۋەس يەلكىنىنى تارتقانلىقى. ئۇنىڭ ھۆكۈمالار بىلەن بىرلىكتە رۇم دەرياسىنىڭ ساھىلىدا ئالەم مەملىكىتىنىڭ ماھىر ياغاچچىلىرىنى يىغىپ، ئۇلارغا كېمە ياساش ھەققىدە پەرمان قىلغانلىقى. ھىلال ئايدەك ئەگىم كېمىلەردىن ئۈچ مىڭ دانىسى ياسىلىپ تەييار بولغاندىن كېيىن، ئۇ كېمىلەرنى پالاقلار بىلەن خۇددى قاتتىق يايدىن چىققان ئوقتەك تېز يۈرگۈزگەنلىكى. ئىسكەندەرنىڭ ئۇ كېمىلەردە ئولتۇرۇپ سۇ سەھىپىلىرىدىكى دولقۇن خەتلىرىدىن دېڭىزلار زەپەرنامىسىنى ئوقۇغانلىقى.

بۇ دېڭىز ئىچىدىكى گۆھەر چاچقۇچى غەۋۋاس سۆز ئۈنچىلىرىنى مۇنداق ئاشكارىلىدى:

ۋاقتىكى، ئىسكەندەر پۈتكۈل ئالەمنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن، يەنە ئۆز مەملىكىتىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. نەچچە كۈنگىچە ئۆز ۋەتىنىدە شادىمان بولۇپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە شاد-خۇراملىق بەزمىلىرىنى قىزىتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قۇياشتەك چېھرىسى بىلەن ئۆز يۇرتىنى شەرەپ بۇرچىدەك نۇرلاندۇردى. پۈتكۈل ئالەم ئەھلى شاد-خۇراملىققا ئىبرىشىپ، راھەت پەيزىنى سۈردى. بولۇپمۇ رۇم خەلقى بۆلەكچە شادىمانلىق كەيپىياتىغا چۆمدى. ئۇلار بىر-بىرلىرى بىلەن پەخىرلىنىپ، ئۆزئارا بىر-بىرىگە ئاپىرىدن ئۈيىتىشتى.

ئىسكەندەر بىر مەزگىل كۆڭۈلگە ئارام بەرگۈچى گۈزەللى بىلەن بەزمە تۈزۈپ، مەي ئىچىپ ئارام ئالدى. بىر كۈنى ئۇ كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇۋاتقىنىدا ئىسما-قىسما ئېسىل كان ۋە مەدەنلەر ۋە ھەرخىل-ھەر قىسما نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆردۈم، تەكرىنىڭ ئىنايىتى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بىلەن يەر يۈزىدە مەۋجۇت نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى نەزەرىمدىن ئۆتكۈزۈپ، تاماشا قىلدىم. لېكىن دەريادا سەيلە قىلمىغانلىقىم ئۈچۈن ئۇ يەردىكى ئاجايىباتلارنى تاماشا قىلالمىدىم. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، دەريا كانىلىرىدا، ئاراللاردا ناھايىتى ئاجايىپ نەرسىلەر بار ئىكەن. دېگىز تېگىدىمۇ ھەددى - ھىسابسىز مەخلۇقاتلار بارئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئەقىل قىياس قىلىپ بولالمايدۇ. تەكرى جاھانىنى ماڭا تەۋە قىلدى. ئۇنىڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشنى ماڭا مۇيەسسەر قىلدى. پۈتكۈل جاھانىنى ماڭا مەملىكەت قىلىپ، ھېنى ئۇنىڭغا پادىشاھ قىلدى. ماڭا ھەممە نەرسە ئىختىيارىدار بەردى. شۇنداق تۇرۇپ مەن ئۆز مەملىكىتىمدە نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى، قانداق ئاجايىباتلارنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇقمىسام، مېنىڭ غەپلەت دەرياسىغا غەرق بولغان باشقا كىشىلەردىن نېمە پەرقىم بولسۇن؟ شۇڭا مەن بۇ يەر يۈزىدىكى قۇرۇقلۇق ۋە دەريالارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇشۇم كېرەك. ئەگەر بەخت - دۆلەت ماڭا يار بەرسە سەپەرگە چىقىپ، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ ھەممىدىن خەۋەردار بولسام. خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياردىمى بىلەن قۇرۇقلۇقنى ساياھەت قىلدىم. ئەمدى ئىلياس ئەلەيھىسسالامنىڭ قوللىشى بىلەن سۇ ئۈستىدە سەيلە قىلمەن.»

ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىگە يۇقىرىقىدەك ھەۋەس پەيدا بولغاندىن كېيىن، بۇ خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدىن زادىلا يوقالمىدى. بۇ ئارزۇ - ھەۋەس ئۇنى بارغانسېرى ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئىسكەندەر بارا - بارا بۇ ھەۋەسنىڭ مەستانىسى بولۇشقا باشلىدى. شۇڭا ئىسكەندەر دانىشمەنلەرنى ۋە باشقا دۆلەت كاتتىلىرىنى يىغىپ، بەزمە تۈزدى. ئاندىن بەزمە ئەھلىگە كۆڭلىدىكى بارلىق ئوي - خىياللىرىنى ئاشكارا بايان قىلدى. بەزمە ئەھلىنىڭ ھەممىسى ئىسكەندەرنىڭ دەريا سەپىرىگە ھەۋەس قىلغانلىقىنى چۈشەندى. ئۇلار ئاراسىدىن بىرەيلەن بۇنى مەنئى قىلىپ سۆزلىگەنىدى. ئىسكەندەر ئۇنى ناھايىتى چىرايلىق ۋە قايىل قىلارلىق ھالدا رەت قىلدى. شۇڭا دانىشمەنلەر بۇ ئىشتا ئاجىز بولۇپ، رازىلىق بېرىشتىن باشقا ھېچقانداق چارە تاپالمىدى. ھەممەيلەن دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ:

— تەكرى كۆڭلۈڭگە بۇ ئارزۇ - ھەۋەسلەرنى سېلىپتۇ. ساڭا ئۆزى پاسبان بولۇپ، بۇ سەپەردە سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزگەي، — دېيىشتى.

ھەممەيلەن ئىسكەندەرنىڭ پەرمانىنى قوبۇل قىلىپ، دەريا سەپىرىگە ماقۇل بولدى. ئىسكەندەر ئۇلاردىن ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئۇ بارلىق ياغاچچى ئۇستىلارنى يىغىپ، كېرەكلىك ئەسلىھەلەرنى تەييارلاپ، ئۇچ مىڭ كېمە ياساپ چىقىشقا پەرمان چۈشۈردى. بۇ كېمىلەرنى ئىسكەندەر بىلەن ئۇنىڭ خاس يارەمچىلىرى، ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ۋە ھەرەم خادىملىرى ئۈچۈن، يەنە مىڭ كېمىنى دۆلەت ئەركانلىرى ئۈچۈن، سەككىز يۈز كېمىنى باتۇر پالۋانلار ئۈچۈن تەييارلاش بەلگىلەندى. ئىككى يۈز كېمىنى بولسا بازار قىلىشقا مۇۋاپىق قىلىپ ياساش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئىسكەندەر ۋە ئۇنىڭ ھەرەم خادىملىرى ۋە خاس يارەمچىلىرى ئۈچۈن ياسالغان مىڭ كېمە ئىچىدىن يۈز

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كېمىنى ئاھايىتى چوڭ قىلىپ ياساش، ئۇ-
لارنىڭ ھەربىرىنى بىر شەھەردەك قىلىپ
لايىھىلەش تاپشۇرۇلدى. شەھەر سىيا-
قىدا قىلىپ ياسالغان چوڭ جاھازدىكى
كېمىلەرنىڭ ھەر قانداق كىشىلەرنىڭ ھا-
جىتىنى راۋا قىلالايدىغان بولۇشى، ئۇ
كېمىلەرنىڭ ھەربىرىدە مەھەللىلەر، كوچى-
لار، چاسۇلار، بازارلار، ھويلا - ئارام-
لار، سارايلار، مەدرىسىلەر، مەسچىتلەر ۋە
باشقا لازىملىق ئورۇنلار بار بولۇشى بە-
گىلەندى. يەنە ئۇچ يۈز كېمە تەييارلاش،
ئۇنىڭ ھەر بىرىگە مىڭ كىشىلىكتىن قو-
شۇن، ئات - ئۇلاغلىرى، ئوزۇق - تۈلۈك-
لىرى ۋە قورال - جابدۇقلىرى بىلەن ئۇ-
رۇنلاشتۇرۇش، ئۇ كېمىلەرگە سەكسەن
يىلغىچە يەتكۈدەك يەم - خەشەك ۋە كې-
رەكلىك ئەسلىھەلەرنى قاچىلاش بۇيى-
رۇلدى. تاسادىپىي قۇرۇقلۇقتا يۈرۈشكە
دۇچ كېلىپ قالغاندا ئىشلىتىش ئۈچۈن،
يەنە ئىككى يۈز كېمە تەييارلاپ ئوندىغا
زاپاس ئات - ئۇلاغلارنى قاچىلاش ئۇقتۇ-
رۇلدى. سۇ ئوستىدە تاك شامىلىدەك تېز
ماڭغىلى بولىدىغان كېچىك قوۋاقتىن
يۈزنى ياساش، ھەيۋەت - ھەشمەت ئۇ-
چۇن ۋە زاپاس ئىلىپ مېڭىش ئۈچۈن
زىننەتلىك كېمىدىن ئىككى مېڭىنى ياساش
بۇيرۇلدى. ئىسكەندەر بۇ ئورۇنلاشتۇرۇ-
لىرىنى پوتكۇزگەندىن كېيىن، پۈتكۈل
جاھان خەلقى ئونىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ،
ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. نەچچە مىڭ نەپەر
تەجرىبىسىز ماھىر ياغاچچىلار ياغاچ كې-
سىشكە تۇتۇش قىلدى. يەنە نەچچە مىڭ
لىشكەن كىشىلەر كېرەكلىك ماتېرىيال-
لارنى ئىش ئورنىغا تەشۇماقتا ئىدى. بۇ
ئىشنى ئىشلەيدىغان جاي رۇم دەريا-

نىڭ ساھىلىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. كا-
مالەتكە يەتكەن ئۇستىلاردىن 10 — 15
مىڭچە كىشى يەنە شۇنچىلىك كۆپ شا-
گىرتلىرى بىلەن بارلىق كۈچ - قۇۋۋىتى
ۋە ھۈنەر - كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ،
كېچە - كۈندۈز دېمەي تىرىشىپ ئىشلىدى.
يەنە ئۇچ مىڭ كىشى ئىش ئوستىدە تۇ-
رۇپ ھەيدەكچىلىك قىلدى. ئىشلەمچىلەر
بۇ ساھىلدا شۇ قەدەر كۆچلۈك شاۋقۇن -
سۇرەنلەرنى پەيدا قىلدىكى، گويا رۇم
دەرياسىغا كەلكۈن كېلىپ، شىددەتلىك
قايناپ ھاسىل قىلغاندەك بولىدى. كىشى-
لەر شۇ تەرىقىدە 10 يىل ئىشلىدى. ئا-
خىرى 3 مىڭ كېمە ۋە باشقا زاپاس
كېمىلەر پۈتۈپ دەريا-غا كىردى. بەلگە-
لىمە بويىچە كېمىگە نەچچە يىللىق يول
راسخوتلىرىنى قاچىلاپ، ھەرىكم تېمىنى
خالىسا، شۇنى قالدۇرماستىن كېمىگە
ئېلىپ چىقىپ، جايلاشتۇردى. ئاندىن
ھەممەيلەن ئۆز كېمىسىدە بەلگىلەنگەن
ئورۇنلىرىغا كىرىپ ئولىشىۋردى. كېمىلەر
ئاجايىپ كۆركەم قىلىپ بېزەلدى.

ئىسكەندەر دەريا كەبى، ياق، بەلكى
يۈكسەك ئاسماندەك ھەربىر كېمىنى ئورە-
ددىن چىقتى. ئۇ مەملىكەت ئەھلى بىلەن
خوشلىشىپ، ئۆزىنىڭ كەمتەرلىكى ۋە قىز-
غىنلىقى بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىلدى.
ئاندىن قېپقالغان ھەرەم ئەھلى بىلەن
خوشلىشىپ، دەريا ساھىلىغا قاراپ ئاتى-
لاندى. ئۇ ئېتىنىڭ تېز ماڭدۇرۇپ، رۇم
دەريا ساھىلىغا كەلگەندە تىزگىنىنى تار-
تىپ توختىدى. شۇ چاغدا ھۆكۈمالار
ئۇستۇرلابنى ئېلىپ، سەپەرگە چىقىشنىڭ
ياخشى سائىتىنى كۆرۈپ بېكىتتى. ياخ-
شى سائەت يېتىپ كېلىشكە يەنە ئازراق

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ۋاقىت بار ئىدى. شۇڭا ھەممەيلەن يولغا چىقماي كۈتۈپ تۇردى. ئىسكەندەر ئۇزاتقىلى كەلگەنلەرگە قاراپ مۇنداق خىتاب قىلدى:

— ئەي خالايىق، ھەممىلار مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلغان ئىددىلار. بۇگۈن سىلەردىن ئايرىلىپ، يىراقتا سەپەر قىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن كۆڭلۈم بەكمۇ يېرىم بولماقتا. گەرچە مەن ھازىر سىلەردىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرساممۇ، لېكىن مەن ھەممىلاردىن مېڭە مەرتە رازى. تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بۇ سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. سىلەردىن كۈتىدىغىنىم مېنىڭ دېگەن سۆزلىرىمنى ئېسىمىلاردا تۇتۇپ، شۇ بويىچە ئىش قىلىڭلار. ھەر بىرىڭلارنى ئاخىرەتلىك ئۈچۈن ياكى بۇ دۇنيالىق ئۈچۈن ۋە ياكى يۇرت ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشقا تەييىنلىگەن بولسام، دائىم شۇنىڭ بىلەن بولۇڭلار. ئۇنىڭدىن تاشقىرىغا چىقمائىلار. مېنىڭ تاپشۇرۇقلىرىمنى كۆڭلۈڭلەردە مەھكەم ساقلاپ، ياخشى ئۆتۈڭلار، سالامەت بولۇڭلار. بىزنى پات - پات دۇئا ياد ئېتىپ تۇرۇڭلار. ھەممىلار بۇ خىزمەتنى ئۇنۇتماڭلار!

ئىسكەندەرنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ پۈتكۈل خالايىقلارنىڭ پەريادى - پىغانلىرى پەلەككە يەتتى، كۆز ياشلىرى يۈزلىرىگە دەريادەك ئاقتى. ئۇلار دۇئا قىلغان ھالدا ۋىدالىشىپ مۇنداق نىدا قىلىشتى:

— ھەر يەردە بولساڭ سالامەت بولغىن، قەيەرگە بارساڭ تەڭرى ساڭا يار بولۇپ، شاد - خۇرام بولغايسەن. بۇنىڭدىن باشقا ئاق - كۆڭۈل دېيىشكە بىزنىڭ ھېچ دېمىز يوق. ئەمدى بىزنىڭ سەندىن ئايرىلغانلىقىمىز تۇپەيلىدىن غېم يېمەكتىن باشقا ئىشىمىز بولماس. تاكى جان تەندە بولسىلا، سېنىڭ ئەمرىڭدىن تاشقىرىغا چىقمايمىز. بىز ساڭا دۇئادىن ئۆزگە ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمىز.

دەل شۇ چاغدا ياخشى سائەت يېتىپ كەلدى، ئىسكەندەر ئۇستۇرلابقا قاراپ بۇنى بىلدى - دە، دەرھال كېمىگە كىرىپ جايلاشتى. خالايىقنىڭ كۆز ياشلىرى ئارىسىدا بۇلۇتتىدىن چۈشكەن يامغۇر - دەك تۆكۈلدى. كېمىلەر تولۇپ، ھەممەيلەن جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن، كېمىلەر چىلەرگە يۈرۈش بۇيرۇقى بېرىلدى. دەريا ھەربىكەتكە كەلدى. سۇ ئۇستىدە شۇنداق كاتتا بىر شەھەرستان نامايان بولدىكى، بۇنداق ئەھۋالنى زېمىن ۋە زامان كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئىسكەندەر شۇ تەرىقىدە يۈرۈش باشلىغىنىدا دەريانىڭ كۆكسى يېرىلىپ، پارە - پارە بولدى. كېمىلەر سۇنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ ئىلگىرلەشكە باشلىدى. ئىسكەندەردىن ئىبارەت بۇ مېھمان دەريا ۋە دېڭىزغا كىرگەنىدە، دەريا ۋە دېڭىزمۇ مېھماندارچىلىققا تۇتۇش قىلدى، بارلىق سەدەپ، گۆھەر، ئۇنچە - مەرۋايىتلىرىنى ئاشكارىلاپ، بۇ مېھمانغا چاچقۇ قىلدى. ھەممە بايلىقلارنى ئىسكەندەرگە پېشكەش قىلدى. بىراۋنىڭ ئەگەر مۇشۇنداق مېھمىنى بولسا، ئۇنىڭغا جېنىنىڭ پىدا قىلىسمۇ ئازلىق قىلىدۇ. ساقىينامە:

ئاياقچى، كەتمۇر جامى مەي دۇر مىسال،
كى بەھر ئىنچىرەدۇر شاھى دەريا نەۋال.
ماڭا تۇتكى، چۇن نۇش ئەيلەي تەرەب،
كى دەريا كەبى بولمىشەم خۇشك لەب.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مۇغەللىمي، تەرانە تۇزەت ريختە،
ھەزىن رۇدىكە لەھنى ئامىختە.
كى ئەشكىمنى تۆككەي دۇرى نابدەك،
بۇيۇرغاي ماڭا چەرخى گىردابدەك.

ئەۋائى، تەلەب قىل تەرىقى فەنا،
كى سۇ ئۇزرەدۇر دەھر ئۆيىگە بەنا.
كۆڭۈلنى بۇ ئۆي بىرلە شاد ئەيلەمە،
ھۇباب ئۆيىگە ئېئىتىماد ئەيلەمە.

ئىسكەندەرنىڭ ھۆكۈمالاردىن دەريا ـ دېڭىزلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى سورىغانلىقى. سۇقراتنىڭ بۇ يۇمىلاق يەرنىڭ سەھىسىدە سۇنىڭ قانداق ئورۇن تۇتقانلىقىنى شەرھىلىگەنلىكى. دېڭىز ئەترابىدا شاۋقۇن ـ سۇرەن سالغۇچى، ياق، بەلكى قانخورلۇق قىلغۇچى، يەتتە زەڭگەر ئاسماندەك كۆپكۈك يەتتە بۇيۇك دېڭىزنى ئايرىم ـ ئايرىم بايان قىلغانلىقى ۋە بىر بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدىغان ئون ئىككى مىڭ ئارالنى سۆزلەپ ئۆتكەنلىكى. سۇقراتنىڭ دېڭىز ۋە سۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى سۆزلەش ئارقىلىق ئەلنى ھەيران قالدۇرغانلىقى ۋە دەريا ـ لارنىڭ ماجرالىرىنى بايان قىلىش ئارقىلىق ساھىلـ نىڭ ئۇسسۇزاۋقىنى خۇددى دەرياغا ئوخشاش قاندۇرغانلىقى.

ئىسكەندەر دەرياغا كىرگەن كۈنى ھېكمەت ئەھلىنى يىغىپ، مەجلىس ھاـ زىرلىدى. بۇ مەجلىستە ئىسكەندەر بارلىق ھۆكۈمالارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ، خۇشال قىلدى. ئاندىن ئۇلارغا:

ـ دەريالارنىڭ ئەھۋالىنى، دەريا ۋە دېڭىزلارنىڭ يەر يۈزىدە قانداق ئورۇن تۇتقانلىقىنى بايان قىلىپ بېقىڭلار، ـ دېدى.

ـ سۇقرات بايان قىلسۇن، ـ دېيىشتى ھۆكۈمالار، ـ چۈنكى ئۇ ھېكمەت ئەھلىنىڭ ئۇستازى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئىلىم ـ ھېكمەتتىن پۈتكەندۇر.

ئىسكەندەر سۇقراتقا ئىلتىماس قىلىپ، بۇ سوئالنى ئۇنىڭدىن سوربدى.

ـ قۇدرەتلىك تەڭرى يەرنىڭ جىسمىنى يۇمىلاق شەكىلدە قىلىپ ياراتقان، ـ دېدى سۇقرات سۆز باشلاپ، ـ لېكىن بۇ يۇمىلاق جىسىم سۇ ئىچىگە يوشۇرۇنغان. ئۇنىڭ ئوچۇق قالغان قىسمىنى «جاھان» دەپ ئاتىشىدۇ. ئاۋاتلاشقان ئاشۇ قۇرۇقلۇق ۋە تاغۇ دەشتىنى «رۇبئى مەسكۇن» (يەرنىڭ تۆتتىن بىرى) دەپ ئاتايمىز. بۇ قۇرۇقلۇقنى «مۇھىيت دېڭىزى» ناملىق بۇيۇك سۇ قورشاپ تۇرىدۇ. سۇ ئىچىدىن ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان قۇرۇقلۇقلار يەتتە ئىقلىمدۇر. بۇ يەتتە ئىقلىمنىڭ ھەربىرىنى يەنە ھەر تەرەپتىن بۇيۇك دېڭىز ئوراپ تۇرىدۇ. بۇ پەلەكتەك بۇيۇك ۋۇجۇدنىڭ چەكسىز دېڭىزنىڭ ئەترابىدا يەنە يەتتە چوڭ دېڭىز بار. بۇ دېڭىزلار قۇرۇقلۇقلارغا ھەر

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تەرەپتىن قىستاپ كىرگەن بولۇپ، ئۇلار ئاۋات يەرلەردىن تارتىپ تاكى تاغۇ دەشتە لەرگە قەدەر سوزۇلغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كىچىك دېڭىزلاردىن ئون ئالتە سى بار. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ باشقا باشقا ئىسمى بار. بۇ دېڭىزلاردىن باشقا يەنە يەر يۈزىدە يۈزدىن ئارتۇقراق دەريالار بار. خالايىق بۇ دەريالاردىن پايدىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. كوھەك دەريا- سى، ھىرات دەريا سى، نىل دەريا سى، فىرات دەريا سى قاتارلىقلار ئەنە شۇ دەريالاردىندۇر. بۇ دەريالاردىن ئالەم ئاۋاتلىشىپ، خالايىق بايلىقلارغا بولغاندۇر. بۇ دەريالارنىڭ مەنبەسى بولسا تاغ جەزىرىلەردىكى بۇلاقلاردۇر. ئۇلار ئاخىرى دېڭىزلارغا قۇيۇلىدۇ. يەتتە چوڭ دېڭىز- دىن كۆپلىگەن شەھەرلەر ۋە قۇرۇقلۇق- لار ئاللار ئاۋاتلاشقان. بۇ دېڭىزلار قۇرۇ- لۇقلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۇلاردىن بىرى رۇم ۋە پەرەڭ دېڭىزىدۇر. شەن ھازىر مۇشۇ دېڭىزدا ئۇزۇ- ۋاتقان لەھەڭنىڭ ئۆزىسەن. بۇ دېڭىزدىن ئالتە يۈزچە شەھەر، قۇرۇقلۇق ۋە ئارال لار ئاۋاتلاشقان. ئىككىنچىسى، مەغرىب دېڭىزى بولۇپ، ئۇنىڭ شەرق ۋە شىمال تەرەپلىرى ئاۋاتلاشقان. ئاراللىرى مىڭدىن ئارتۇق بولۇپ، ئەتراپىنى سۇ ئوراپ تۇرىدۇ. ئۇچىنچىسى، زەڭگى ۋە ھەبەش دېڭىزى. ئۇنىڭ چوڭراق ئاراللىرى بىر مىڭ ئۇچ يۈزدىن ئاشىدۇ. بۇ ئاراللارنىڭ كىچىكلىرى ھەددى ھىسابسىز كۆپ. تۆ- تىنچىسى ھىندى دېڭىزى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى مىڭ ئۇچ يۈز دىن ئارتۇق ئاۋات ئارىلى بار. قۇلزۇم دەريا سى بىلەن ئۇ- مان دەريا سى بۇ دېڭىزنىڭ ئاخىرقى بىر شاخاپچىسىدۇر. بەشىنچىسى چىن دېڭىزى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاراللىرى ئىككى مىڭغا يېقىنلاشىدۇ. بۇ ئاراللار ناھايىتى ئاۋات لاشقان بولۇپ، تۆمەن مىڭلىغان كېمىلەر ئەترايىدا ئۇزۇپ يۈرىدۇر. يەتتىنچىسى، بولسا ھەشرىق دېڭىزىدۇ. قۇياش ئالدى بىلەن ئاشۇ دېڭىزنى يورۇتىدۇ. ئۇ مىڭ- نۇرغۇن ئاراللىرى بار. بۇ ئاراللار جەمئىي ئون ئىككى مىڭ ئەترايىدا. ئون ئالتە كىچىك دېڭىزنى ۋە دەريالارنى تەپسىلىي دەپ بولۇش قىيىن. خەزەر دېڭىزى ئاشۇ كىچىك دېڭىزلاردىن بولۇپ، ئۇنىڭ نۇرغۇن ئاراللىرى ۋە ھىسابسىز ئاجايىپ - غارايىپ نەرسىلىرى بار. بۇ چوڭ - كىچىك دېڭىزلارنىڭ ھەممىسى «مۇھىيت دېڭىزى» نامىغا ئاشۇ بۇيۇك دېڭىزدۇر. يۇقىرىقى دېڭىزلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ بۇيۇك دېڭىز بىلەن تۇتىشىپ تۇرىدۇ. بۇ بۇيۇك دېڭىزنىڭ شاۋقۇن سادالىرى ئالەمنى قاپلىغاندۇر. ئۇ شۇ قەدەر چەكسىز ۋە چوڭقۇركى، ئۇنىڭ ئىچىگە يەتتە قات ئاسمان چۈشكەن تەق- دىردىمۇ چۆكۈپ كېتىدۇ. مۇھىيت دېڭى- زى ئەنە شۇنداق چوڭقۇر بولغاچقا، ئۇنىڭدىن ھېچقانداق ئارالنى ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. بىراق بۇ دېڭىزدا غايەت چوڭ جانىۋارلار ياشايدۇ. ئۇ جانىۋارلارنى تەسۋىرلەشكە ئادەمنىڭ تىلى ئاجىزلىق قىلىدۇ. مەن بۇ يەردە دەريا ۋە دېڭىز- لارنىڭ ئەھۋالىنى ئىنچىكىلىشىدىن قىسقىچىلا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بايان قىلىپ ئۆتتۈم. ئەگەر ئۇنىڭ تەپسىلاتىنى ئازۇ قىلغۇچىلار بولسا، شۇجايىلارغا بېرىپ سەيلە قىلىپ باقسا، ئەھۋال ئايان بولىدۇ.

ئىسكەندەر بۇلارنى ئاڭلاپ، سۇۋقراتقا ھېسابسىز ئاپىرىن ۋە بارىكاللا ئېيتتى. ئىسكەندەرنىڭ ئارزۇ - ئىستەكلىرى تېخىمۇ چوڭىيىپ، ئالدى بىلەن يەتتە چوڭ دېگىزغا، ئاندىن كېيىن «مۇھىيت دېگىزى» غا يۈرۈش قىلىپ، سەيلە قىلىش نى كۆڭلىگە پۈكتى. ئادەمنىڭ ھىممىتى ئاشقانسېرى ئۇنىڭ ھىممىتىدىن كۆرە غەپلىتى بەكرەك ئاشىدۇ. ئۆلۈم ھېچقانچە ئامان بەرمەستىن ئادەمنىڭ ھېگىسىدىن تۇتۇپ چىقىرىدىغان تۇرسا، ئارزۇ - ئارمان ئوتلىرىنى مۇنچىۋالا تۇتاشتۇرۇش نىڭ نېمە پايدىسى بولار؟!

مەشرەتتە خەزىنىگە ئېرىشكەن بىر ئادەمنىڭ ھېكايىتى. ئۇ كىشى مەشرەپ خەزىنىسى ھەققىدىكى ئۇچۇر خېتىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، قۇياشقا ئوخشاش بېشىچىلاپ مېڭىپ، مەغرىبكە بارىدى. ئەدما ئۇ مەغرىپ خەزىنىسىنى تېپىش بىلەنلا مەغرىپ قۇياشىدەك كۆز يۇمدى.

بىر كىشى مەشرەتتە بىر خەزىنىنى تاپتى. ئۇ خەزىنە پۈتۈنلەي قىممەت باھالىق جاۋاھىراتلار بىلەن تولغانىدى. خەزىنىڭ ئىشىكىگە: «بۇ خەزىنىنى تاپقان: كىشى مەغرىب دىيارىغا بارسۇن، پالان يەردە بۇنىڭدىنمۇ كاتتىراق بىر خەزىنە بار. ئۇنىمۇ تېپىۋالسۇن.» دېگەن خەت يېزىلغانىدى. ئۇ خام تەمە كىشى بۇ خەتنى ئوقۇغاندىن كېيىنىن «ھەر ئىشكىلا خەزىنىگە ئىگە بولاي» دەپ ئويلاپ، بۇ بۇ يەردىكى خەزىنىنى ئۆز جايىدا يوشۇرۇپ قويدى - دە، ھېممەت كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ، مەغرىب تەرەپكە يول ئالدى. نەچچە يىل دەشت - باياۋانلار - چۆل - باياۋان قازا ۋە جەۋر - جاپالارنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئاخىر ئىزدىگەن يەرگە يېتىپ كەلدى. لېكىن ئۇ خەزىنىنى تېپىپ چىقىش بىلەنلا ئەجىلى توشۇپ، ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ بىچارە يا بۇ خەزىنىنى بەھرىمەن بولالمىدى، ياكى ئۇ خەزىنىدىن پايدىلىنالمىدى. ئۆمۈر بويى تالاي جاپا - مۇشەققەتنى چېكىپ، ئاخىرى جېنىدىن ئايرىلدى.

شۇنى بىلگىنكى، دەريا ۋە قۇرۇقلۇقلارنى بويسۇندۇرغان كىشى پادىشاھ ئەمەس، بەلكى تەڭرى بەرگەن نېسىۋىسىگە ئېرىشكەن كىشى پادىشاھتۇر. كىمنى كېزىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، كۆپ بۇ مەنزىلنى چۆشىنىپ يېتەلمەسە، شۇ دەريا - دېڭىزلاردىن ئۆتۈپ، يۇزمىڭلار - كىشى ئەقىللىق ۋە بەختىيار كىشىدۇر.

ھېكمەت. ئىسكەندەرنىڭ سۇقراتتىن: «بۇ يۇھىلاق زېمىنىنى پۈتۈنلەي سۇ ئۈستىگە تۇرغۇزىدا قانداق سىر - ھېكمەت بارىكەن؟» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى. سۇقراتنىڭ جاۋاب بەرگەنلىكى

ئىسكەندەر سۇقراتتىن مۇنداق سوئال سورىدى: — ئەي بۈيۈك دانىشمەن، شۇنى بايان قىلغىنكى، پۈتۈن يەر يۈزىنى سۇ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

قورشاپ تۇرغان بولسا بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ نېمىشقا ئۇ سۇ پۈتكۈل يەر يۈزىنى بېسىپ كەتمىدى. نېمە ئۈچۈن «رۇبئى مەسكۇن» دىن ئىبارەت بۇ تۆتتىن بىر قىسىم يەرگە كەلگەندە سۇ ئاز كېلىپ قالدى؟ مۇھىيت دېگىزىدىن ئاجرىلىپ تۇرىدىغان يەتتە چوڭ دېگىز نېمە ئۈچۈن زېمىن يۈزىنى پۈتۈنلەي بېسىۋالالمايدۇ؟ بۇنىڭدا قانداق سىر-ھېكمەت بار؟

— ئەي دېگىز بىلەن تەڭداش پادىشاھ،— دېدى سۇقرات جاۋاب بېرىپ،— ھۆكۈمالار ئالدىدا شۇ نەرسە ئايانكى، يەر تۈپتۈز ۋە ياپىلاق بولماستىن، بەلكى ئېگىز-پەس ۋە يۇمىلاقتۇر. سۇ بولسا چوڭقۇر يەرگىلا مايىلدۇر. ئەگەر يامغۇر سەۋەبىدىن سەل كەلسە ھامان ئۇ سەل ئېگىزدىن پەس يەرلەرگە قاراپ ئاقىدۇ. ئېگىز يەرلەرگە چىقمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش دېگىز بىلەن ئېگىز يەرلەرگە چىقمايدۇ. شۇنداق ئۈچۈن دېگىزلارنىڭ سۈيى يەر يۈزىنى پۈتۈنلەي بېسىپ كەتمەيدۇ. بەزى ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ تەڭرىنىڭ ھېكمىتىدۇر. تەڭرى زېمىننى دېگىز ئىچىدە خۇددى ئەينەك ئىچىدە ئادەمنىڭ ئەكسىنى ساقلىغاندەك ساقلىدى. تەڭرىنىڭ قۇدرىتى ئالدىدا ھەممە ئىش ئاسانىدۇر. تەڭرى ئالەمنى ياراتقاندا يەر يۈزىنى ئىنسانلار ئۈچۈن پائالىيەت مەيدانى قىلىپ بەلگىلىگەن. شۇڭا يەر يۈزىگە سۇ دەخلى قىلالمايدۇ. ئەزەل ھېكمىتىنىڭ ھۆكمىگە ھېچ نەرسە نۇقسان يەتكۈزەلمەيدۇ. تەڭرىنىڭ قۇدرىتىگە ئەقىل ھەيران قالىدۇر. بۇ ھەقتە سۆزلەشكە تىل ئاجىزدۇر.

ئىسكەندەر بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ قايىل بولۇپ، سۇقراتقا ئاپىرىن ئېيتتى.

ئىسكەندەرنىڭ يەتتە دېگىز بىلەن ئون ئىككى مىڭ ئارال شەھەرلىرىنى بويسۇندۇرغانلىقى. ئاندىن ئۆزى ئەتراپىنى پەرگار① دەك ئايلىنىپ چىققان ئاشۇ مۇھىيت دېگىزنىڭ ئوتتۇرا نۇقتىسىغا قاراپ يۈرۈش قىلغانلىقى. بۇ يەردە ياغاچ ئات (كېمە) لارنىڭ دېگىز بويىنى ئىچىدىكى ھەربىكە تلىرى، ئۇ دېگىزدا نامايان بولغان سۇ بايىاۋىنىنىڭ ساماۋىي ھالەتلىرى، دېگىز دەشتىدە دولقۇنلاردىن ھاسىل بولغان ھېسابسىز تاغ-ئىدىرلىقلار-نىڭ كۆزگە كۆرۈنۈشلىرى ۋەدېگىزئىچىنتقۇلىرى تۈپەيلىدىن بۇ يولدا تاش ياغقاندەك ئالامەتلەرنىڭ يۈز بەرگەنلىكلىرى قاتار-لىقلارنىڭ بايانى. ئىسكەندەرنىڭ مۇھىيت دېگىزىنىڭ مەركىزىگە يەتكەنلىكى. ئاندىن بۇ پەلەك چاقىنىڭ ئايلاندۇرۇشى تۈ-پەيلىدىن ئىسكەندەرىيە تەرەپكە قاراپ كەتكەنلىكى.

ھېكمەت گۈھەرلىرىنى چاچقۇچىنىڭ قا باشلىدى:

غەۋۋاس بۇ دېگىزدا مۇنداق سەيلە قىلىش ۋاقتىكى، سۇقرات دەريا - دېگىزلار

① پەرگار — چەمبەر سىزىشتا ئىشلىتىلىدىغان ئەسۋاب، پەرگار، سەركۈل.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

ۋە ئاراللارنىڭ كەيپىياتىنى شەرھىلەپ ئۆتتى. ئىسكەندەر دېگىز ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئۇ دېگىزلارغا بىر-بىرلەپ سەپەر قىلىش نىيىتىنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئاندىن سۇقراتقا:

— سېنىڭ سۆزلىرىڭدىن بىز دېگىز ۋە دەريالارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۇق. ئەمدى بىزنىڭ ساڭا ئىلتىماسىمىز شۇكى، سەن بىزگە بۇ سەپەر جەريانىدا يولباشچى بولغىن. بىز پۈتكۈل لەشكەر-لەر ۋە كېمىچىلەر بىلەن بىللە ساڭا ئىتائەت قىلىمىز. قەيەرگە باشلىساڭ، ساڭا ئەگىشىپ شۇ يەرگە بارىمىز، — دېدى.

سۇقرات بۇ ئىلتىماسنى قوبۇل قىلىپ يولباشچى بولدى. ھەممە خالايىق ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئۇ كېمىچىلەرگە باشچىلىق قىلىپ، ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلدى. بارلىق سەپەر ئەھلى سۇقراتنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىلدى. سۇقرات بولسا ئىلاھىيات ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىلاتتى. ئۇلار كېمىلەرنى ھەيدەپ دېگىزغا يېتىپ كەلدى. ئىسكەندەر لەشكەرلىرى بىلەن ھەربىكەتكە كېلىپ، ئاراللارنى ئىشغال قىلىشقا باشلىدى. قايسى ئاراللىق ئالغۇسى كەلسە شۇنى قولىغا كىرگۈزۈپ، نۇرغۇن ئاجايىپ-غارايىپ ئىشلارنى كۆردى.

دېگىز ئەتراپىدىكى ئۇلاچەپ بىلىش ئۇچۇن، بىرنەچچە كېمىنى قىرغاق بويلاپ مېڭىشقا ئورۇنلاشتۇردى. بەزى ھۆكۈمالارنى دېگىز قىرغىقىدىكى قۇرۇقلۇقلار بىلەن يۈرۈپ، يوللارغا تاناپ تارتىپ، دېگىز يولىنىڭ مۇساپىسىنى تېپىشقا بەلگىلىدى. ئۇلار دېگىز قىرغىقى ۋە قوغۇرۇقلىرىدىكى تاغ-باياۋانلارنى كېزىپ، ئۇلاچەشكە كېرىشتى.

دېگىز ئىچىدىكى ئۇلاچلارنىڭ ئىشلىرى ئەمەلىي جىددىي باشلىنىپ كەتتى. ھۆكۈمالار بىرنەچچە كېمىنىڭ ئىچىگە ئون ئىككى مىڭ قېرى ئۇزۇنلۇقتىكى ئارغامچىلارنى قاچىلىغانىدى. ئارغامچا قاچىلانغان كېمە بىر ئورۇندا لەڭگەر قۇرۇپ توختاپ تۇراتتى. ئۇ ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى يەنە بىر كېمىگە چىگىپ، ئۇ كېمىنى ئالغا قاراپ ھەيدەيتتى. ئارقىدا توختاپ تۇرغان كېمىدىكى ئارغامچا تۈگىگەندە، ئالدىدا كەتكەن كېمە توختاپ، ئۆز ئورنىدا لەڭگەر سېلىپ تۇراتتى. ئاندىن ئارقىدا لەڭگەر سالغان كېمە يولغا چىقاتتى. ئۇ كېمىمۇ ئالدىدا توختىغان كېمىدىن ئۆتۈپ ئون ئىككى مىڭ قېرى ئۇزۇنلۇقتىكى ئارغامچا تۈگىگىچە ئالغا قاراپ ماڭاتتى، ئارغامچا تۈگىگەن ھامان توختاپ لەڭگەر سالاتتى، ئارقىدىكىسى يولغا چىقاتتى. ئاشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن ھۆكۈمالار دېگىز يولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ۋە دېگىز يۈزىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمىنى ھېسابلاپ چىقىشتى. ئىسكەندەر بىر ئاراللارنى ئېلىپ بولغىچە ھۆكۈما ۋە ھېسابدانلار بۇ دېگىز ئۈستىدىكى ئومۇمىي كۆلىمىنى ھېسابلىمىدى، ئۇزۇنلۇق ۋە كەڭلىك مۇساپىلىرىنى ئۆلچەپ، ھېسابات-لىرىنى چىقىرىپ خاتىرىلەپ، تەق قىلىپ تۇراتتى. ئۇ خاتىرىلەرگە ئاساسەن ھېسابدانلار ھەر بىر دېگىزنىڭ ئايلانما ئۇزۇنلۇقى ۋە دېگىز يۈزىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمىنى ھېسابلاپ چىقىشتى. ئىسكەندەر بىر ئاراللارنى ئېلىپ بولغىچە ھۆكۈما ۋە ھېسابدانلار ئۇ دېگىز ۋە ئاراللارنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى، ئۇزۇنلۇق ۋە كەڭلىكى مۇساپىلىرىنى ئۆلچەپ، ھېسابات-لىرىنى چىقىرىپ خاتىرىلەپ، تەق قىلىپ تۇراتتى. ئۇ خاتىرىلەرگە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

رىنى ئىسكەندەرگە كۆرسەتكەندىن كېيىن، خەت قىلىپ يېزىپ، رۇمدىن ئېلىپ كەلگەن كەپتەرلەرنىڭ ئايىغىغا چېگىپ قويۇپ بېرەتتى. ئۇ كەپتەرلەر ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈش بىلەنلا رۇم تەرەپكە قاراپ پەرۋاز قىلىپ، رۇم ئەھلىگە خەۋەر يەتكۈزەتتى.

ئىسكەندەر شۇ تەقلىتتە يۈرۈپ، يەتتە دېگىزنى كېزىپ چىقتى. ھېسابسىز جەزىرە ـ ئاراللار ۋە ئاجايىپ ـ غارايىبات لارنى كۆردى. ئون ئىككى مىڭ ئارالنى ئىشغال لىيىتىگە ئېلىپ، ئۈزىگە تەۋە قىلدى. غەيرەت ـ شىجائەت بىلەن نۇرغۇن غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردى. ئارغامچا بىلەن ئۆلچەشلەرمۇ تاماملىنىپ، بارلىق دېگىزلارنىڭ ئۈزۈنلۈق، كەڭلىك مۇساپىلىرىنى، ئۇمۇمىي كۆلىمى، ياخشى ـ يامان تەرەپلىرىنى خەۋەردار بولدى. ئاندىن بۇ ئەھۋاللارنى خەتكە يېزىپ، كەپتەرلەر ئارقىلىق يەنە رۇم ئەھلىگە ئەۋەتتى.

بۇ يەتتە چوڭ دېگىز بۇيۇك مۇھىت دېگىزىنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقانىدى. ئىسكەندەر بۇ دېگىزلارنى كېزىش ئارقىلىق مۇھىت دېگىزنىڭ ئەتراپىنى بىر نۆۋەت ئايلىنىپ چىقتى. ئاندىن پەرەڭ دېگىزىدىكى بىر ئارالغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. بۇ ئىشلارغا جەمئىي ئون ئىككى يىل ۋاقىت كەتتى. بۇ ئارالغا كېلىپ چۈشكەندىن كېيىن، ئىسكەندەر لەشكەرلىرى قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇلار «سەپەر قىلىش تۈگەپ، بۇ يەرگە ئورۇنلاشقان ئوخشايمىز» دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

ئىسكەندەر سۇقراتنى چاقىرتىپ:

— يەتتە دېگىزنىڭ مۇساپە ۋە كۆلىمى خاتىرىلەنگەن ھېسابات قەغەزلىرىنى كۆرۈپ باقاي، — دېدى.

ئۇ قەغەزلەر مەخسۇس بىر كېمىگە قاچىلانغان بولۇپ، ئۇ كېمە مۇشۇ خىل دېكى قەغەزلەر بىلەن لىق تولغانىدى. سۇقرات: «ئاستىغا بېسىلغان قەغەزلەرگە سۇ ئۆتۈپ قېلىپ، خەتلىرى بۇزۇلغان بولسا، قانداق جاۋاب بېرەرمەن» دەپ ۋەھىمىگە چۈشتى. لېكىن سانسۇقلارنى ئېچىپ قارىغانىدى. قەغەزلەرگە نەم ئۆتمەي، سالامەت تۇرۇپتۇ. ئىسكەندەر يەرمانىغا بىنائەن، ھېسابات چىلار بۇ قەغەزلەردىكى سانلارنى ھېسابلاپ، يەتتە دېگىزنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى ۋە ئۇزۇنلۇق كەڭلىك مۇساپىلىرىنى تېپىپ چىقتى ئاندىن بۇ ھېسابنى توغرىلاپ، ئىسكەندەرگە مەلۇم قىلدى. ئىسكەندەر بۇ ھېسابلارنى كۆرۈپ، دېگىز يۈزىدىكى يوللارنىڭ ھېسابات بىلەن بىلدى. ئاندىن ئۆز قولى بىلەن بۇ سانلارنى قوشۇپ، ئېلىپ، كۆپەيتىپ كۆرۈپ، بۇ يەتتە دېگىزدىن ھەربىرىنىڭ ئۇزۇنلۇق ۋە كەڭلىك مۇساپىسىنىڭ نەچچە گەز، نەچچە غېرىچ ئىكەنلىكىگە قەدەر ئىنچىكە ھېسابلاپ چىقتى. يەتتە چوڭ دېگىز بۇيۇك مۇھىت دېگىزىدىن ھاسىل بولغان ۋە بۇ بۇيۇك دېگىزنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقانىدى. شۇڭا ئىسكەندەر بۇ يەتتە چوڭ دېگىزنىڭ مۇساپىسىنى ھېسابلاش ئارقىلىق، «ئۇلۇغ دېگىز» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ مۇھىت دېگىزنىڭ ئەتراپىنى كېچە ـ كۈندۈز توختىماي سەپەر قىلسا، توققۇز يىل يەتتە ئايدا ئايلىنىپ بولغىلى بولىدىغانلىقىنى ئېنىقلاپ چىقتى، ئەگەر ئۇنىڭ بىر تەرىپىدىن يەنە بىر تەرىپىگە قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئۇدۇللاپ ماڭسا، ئۇچ يىل نەچچە ئايدا قارشى تەرىپىگە ئۆتە

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كىلى بولمىدىغانلىقىنى بىلىدى. مۇھىيت دېڭىزىنىڭ مەركىزىگە بېرىش ئۈچۈن ئىككى يىل، قايتىپ كېلىش ئۈچۈنمۇ ئوخشاشلا ئىككى يىل ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ چىقتى. ئاندىن كېيىنچە لەرگە مۇھىت دېڭىزىنىڭ مەركىزىي نۇقتىسىغا بېرىش ئۈچۈن تۆت يىللىق ئوزۇق ـ تۆلۈك ۋە باشقا يول راسخۇتى تەييارلاشنى بۇيرۇدى. ئىسكەندەر بۇ ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن بارلىق دانىشمەنلەر، لەشكەرلەر ۋە باشقا چوڭ ـ كىچىك ھەمراھلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، ئۇلارغا مۇنداق نۇقتۇق سۆزلىدى:

ـ ماڭا بىر تالاي پىشمىغان خەيالىلار ۋە ئارزۇ ـ ئىستەكلەر پەيدا بولدى. بۇنى كىشىلەر «ھەۋەس» دەپ ئاتىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ ھەۋەس ئەمەس، تەكرىنىڭ تەقدىرىدۇر. مەن تەدبىر بىلەن بۇ تەقدىرگە چارە قىلالماي، خالايىقىنىڭ جاپا چېكىشىگە سەۋەبچى بولدۇم. سىلەر مېنى دەپ نۇرغۇن ئېغىر رەنج ـ مۇشەققەتلەرنى تارتتىڭلار. قارىسام ھېرىپ، سەپەر قىلىشقا ماغدۇرۇڭلار قالمىغانىدەك قىلىدۇ. ئەگەر بۇ سەپەرگە رايىڭلار يوق بولسا، بۇنىڭدىن رەنجىمەيمەن. چۈنكى سىلەرنىڭ پىكرىڭلار ئورۇنلۇق. لېكىن مېنىڭ ئون ئۈچ يىل دېڭىز ۋە ئارالىلاردا سەپەر قىلىشتىن مەقسىتىم ئاشۇ مۇھىيت دېڭىزىنى سەيلە قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ ئارزۇيۇم ئازراقمۇ پەسەيگىنى يوق. ھازىرغا قەدەر يەتتە چوڭ دېڭىزنى كېزىپ يۈرۈپ، نۇرغۇن ئارالالرنى ئىشغال قىلدىم. بۇنداق قىلىشتىكى مۇددىئايىم دېڭىزلارنىڭ ئەڭ كاتتىسى بولغان مۇھىيت دېڭىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ، ئۇنىڭ مەركىزىنى كۆرۈپ بېقىش ئىدى. ئەگەر تەڭرى يار بولۇپ مۇۋەپپەقىيەت ئاتا قىلسا، يەنە تۆت يىل كېمىدە ئولتۇرۇپ، بۇ نىيىتىمنى ئەمەلگە ئاشۇرغايمەن. ئىككى يىلدا بېرىپ، ئىككى يىلدا قايتىپ كېلىمەن. ئۇ يەردىكى ئىشلار ماڭىمۇ ئايان ئەمەس، چۈنكى ھېچكىم غايىبنى بىلەلمەيدۇ. ماڭا بەختدۆلەت يار بولغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ سەپەرگە چىقماسلىققا ئامالىم يوق. بىلىمەن ھېچكىمنىڭ بۇنداق خەتەرلىك سەپەرگە ئاتلانغۇسى يوق. سىلەر بۇ سەپەردە مەن بىلەن بىللە بارىمىز دەپ ئويلىمايلا ئۇلارنى. مەن سىلەرنى بۇنىڭغا زورلىمايمەن، مەن باشقىلارنى بۇنداق ئۆلۈم خەۋپىگە قانداقمۇ تەكلىپ قىلالمايمەن. ھەممىڭلار مەندىن رازى بولۇپ، ئۆز ۋەتىنىڭلەرگە قايتىڭلار.

بۇ خىتابنى ئاڭلاپ، خالايىق تەۋرەپ كەتتى. ئۇلار ناله ـ پەريادچەككەن ھالدا مۇنداق دېيىشتى:

ـ ئەي پادىشاھ، بۇ خەلق نېمە گۇناھ قىلدى؟ نېمىشقا ئۇلارنى خىزمەتتىڭدىن مەھرۇم قىلىسەن؟! ساڭا خىزمەت قىلىشتا ھەرقانچە نالايىق بولساقمۇ، ياخشى بولساقمۇ، يامان بولساقمۇ بەربىر يەنىلا بىز سېنىڭ قۇل ـ چاكارلىرىڭ ئەمەسمۇ؟! ھەممىمىز مەيلى شادلىققا بولسۇن ياكى غەم قايغۇدا، خەۋپ ـ خەتەردە بولسۇن داۋاملىق سېنىڭ خىزمىتىڭدە بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتۇق. جېنىمىزغا ئەجەل يەتكەن تەقدىردىمۇ، تېنىمىز سېنىڭ دەرگاھىڭنىڭ توپىسىغا ئايلىنىپ كېتىشىنى تىلەيتتۇق. بۇگۈن بىزنى قايسى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

گۈناھىمىز ئۈچۈن خىزمىتىگدىن ھەيدە-
مەكچى بولدۇك؟! بىزنى قوغلىمىغىن،
سەن قەيەرگە بارساڭ بىزمۇ شۇ يەرگە
بارىمىز. سەن نەدە بولساك بىزمۇ شۇ
يەردە تۇرىمىز. ئۆلسەك، تىرىلسەك بىللە
بولىمىز. سەندىن يىراقلاشقىنىمىزدىن
كۆرە بىزگە ئۆلۈم ياخشىراقتۇر.

ئىسكەندەر بۇ خەلقنىڭ ئۆزىگە
ھەقىقەتەن سادىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ،
ئۇلارغا كۆپ ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتى.
ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياساپ مۇنداق
دېدى:

— تەڭرى ھەممىلارنىڭ ئىشىنى
روناق تاپقۇزسۇن. بارلىق ئاشكارا ۋە
يوشۇرۇن مۇرادىڭلارغا يەتكۈزسۇن. مېـ
نىڭ سىلەرگە بۇنداق تەكلىپنى بېرىشىمـ
دىكى مەقسىتىم، بۇ مۇشەققەتلىك سە-
پەر ئالدىدا سىلەرنىڭ ماڭا قانداق مۇئا-
مىلىدە بولۇۋاتقانلىقىڭلارنى بىلىش
ئىدى. سۆزۈڭلاردىن سادىقلىقىڭلار ۋە
ئىخلاسىڭلار ئايان بولدى. كۆڭلۈمدىكى
ۋەھىمىلەرمۇ كۆتۈرۈلدى. بۇ ئىخلاسىڭ-
لار ئۈچۈن ئۇلۇغ تەڭرى سىلەرگە يار
بولۇپ، ھەممىلارنى ئالەمنىڭ ھاۋادىساتـ
لىرىدىن ئامان قىلسۇن.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن
ھەممە خالايىق خۇشال - خۇرام بولۇشتى،
ئىسكەندەرگە دۇئا - تىلەكلەرنى ئادا -
قىلىپ، ساداقەتمەنلىك يوسۇنىدىرىنى
بەجا كەلتۈردى.

ئىسكەندەر ئوبدان ئويلىغاندىن
كېيىن، ئىككى مىڭ كىشىنى خەلقلىرى
بىلەن ئايرىپ چىقتى. ئۇ خەلقلەرنىڭ
ھېسابسىز ئىنئامى - ئېھسانلار بىلەن خۇ-
شال قىلدى. ئاندىن ئۇلارغا:

— سىلەرگە تەڭرى مەدەتكار بو-
لۇپ، ئامان - ئېسەن قىلسۇن. سىلەر
ھەممىلار دەرھال ۋەتەنگە قايتىپ، رۇم
ئەھلىگە مېنىڭ سالامەت ئىكەنلىكىمنى
خەۋەر قىلىڭلار. يەتتە چوڭ دېڭىزنىڭ
خەزىنە - دەپنىلىرىنى قولىغا چۈشۈرۈپ،
ئون ئىككى مىڭ ئارالنى بويسۇندۇرغانلىقىمـ
نى، ئاندىن پۈتكۈل خالايىق بىلەن بۇ
يەرگە يېتىپ كەلگەنلىكىمىزنى سۆزلەپ
بېرىڭلار. ئەمدى مېنىڭ بۇيۇك مۇھىيت
دېڭىزنىڭ مەركىزىگە كىرمەكچى بولۇۋاتـ
قانلىقىمنى ئېيتىڭلار. «پادىشاھىمىزنىڭ
مەقسىتى ئەسلىدە يۇرت ئېلىش، ئارال-
لارنى ئىشغال قىلىش بولماستىن، بەلكى
مۇھىيت دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىنى كۆرۈپ
بېقىش ئىكەن. شۇڭا بىزنى قايتۇردى»
دەڭلار،— دەپ، بىرمۇنچە سۆزلەرنى
تاپىلىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنى رۇم
مەملىكىتىگە ئۇزاتتى.

ئىسكەندەر قېپقالغان مىڭ كىشە
ئىچىدىن يەنە يەتتەيۈز كىشىنى خەلقى بىلەن
ئايرىپ چىقتى. ئۇلارغا مۇنداق پەرمان
قىلدى:

— سىلەر تۆت يىلغىچە مۇشۇ يەر-
دە ساقلاپ تۇرۇپ، مېنى كۈتۈڭلار. قايـ
تىپ كەلگەن چېغىمىزدا ئەگەر ئاغرىپ،
ياكى زەئىپلىشىپ قايتىساق، سالامەتلىكـ
مىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، يارىلىنىپ
قايتساق تېگىش ئۈچۈن رۇمدىن دورا-
دەرمەك ۋە ماتالارنى كەلتۈرۈپ تەييار-
لاپ قويۇڭلار. قايتىپ كەلگەندە سىلەر-
نىڭ دورا ۋە تېگىلىرىڭلار، بىلەن شىپا
تېپىپ، شاد - خۇرام ھالىدا ۋەتەنگە قايـ
تارمىز. ئەگەر بۇ مەككار پەلەك باشقىچە
ئويۇن ئويناسا، مەن دېڭىزدا غەرق بو-

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

لۇپ، لەھەلدەرگە يەم بولۇشۇم مۇمكىن. سىلەر مەن ۋەدە قىلغان ۋاقىتتا قايتىپ كېلەلمىسەم، يەنە بىر مەزگىل ساقلاپ بېقىپ، ئاندىن مەندىن ئۈمىدنى ئۈزۈڭلار، مېنىڭدىن رازى بولۇپ، دۇئادا ياد ئېتىپ، ۋەتەنگە قايتىڭلار.

ئىسكەندەر قېپقالغان ئۈچ يۈز كىمگە لازىملىق نەرسىلەرنى قاچىلىدى. ھۆكۈمالارنى ئۆزى بىلەن ھەمراھ قىلغاندىن باشقا يەنە نەچچە مىڭ كىشىنى تالىلاپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سۇ ئىلىمىگە ماھىر تەجرىبىلىك كىمسىچى ۋە دېڭىزچى غەۋۋاسلاردىن ئىدى، ئۇلار ئىسكەندەرنىڭ بۇ خىزمىتىگە ئىنتايىن لايىق كىشىلەر ئىدى. ئۇلار بولمىسا، ئىسكەندەر دېڭىزدا ھېچقانداق ئىشقا قەدەم قويالمايتتى. ئۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىسكەندەرنىڭ بۇ خىزمىتىنى جانىدىلى بىلەن قوبۇل قىلىپ، كېمىگە كىرىشىتى. قالغانلار زار-زار يىغلاشقان ھالدا ئارالدا قېپقېلىشتى.

ئىسكەندەر بۇ ئۈچ يۈز كىمنى ئېلىپ، بۇيۇك مۇھىيت دېڭىزىنىڭ مەركىزىگە يۈرۈش قىلدى. ئۇلار كېچە-كۈندۈز توختىماي، تۈزۈكرەك ئۇخلىماي، تۈزۈك غىزالانماي، داۋاملىق ئىلگىرىلىدى. ئۇلار ماڭغانسېرى پۈتكۈل قۇرۇقلۇق ۋە ئارالالاردىن يىراقلىشىپ كەتتى. ئەتراپتا سۇدىن باشقا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. پۈتكۈل ئەتراپتا سۇنىڭ قىرغىقى بىلەن ئاسمانىنىڭ قىرغىقى بىرلىشىپ كەتكەنىدەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار ئۈزلىرىنى خۇددى ئاسماندا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىشتى. قۇياشمۇ سۇدىن چىقىپ، يەنە سۇغا كىرىپ كېتەتتى. قۇياش سۇنىڭ ئىچىگە كىرگەندە، ئۇنىڭ مەشرىقىگە قارىپ مېڭىۋاتقانلىقى خۇددى سۇ ئىچىدىكى گۈھەردەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قۇياشنىڭ سۇ ئىچىدىكى كۆرۈنۈشى خۇددى پانۇس ئىچىدە يېنىپ تۇرغان شامغا ئوخشايتتى. ئۇ دېڭىز ئاستىغا چۆككەنىدە، دېڭىز ئىچىنى يورۇتۇپ، تۇمەنلىگەن جانلىقلار ئاشكارا نامايان بولاتتى. بۇ تۇمەنلىگەن جانىۋارلارنىڭ كۆزلىرى قۇياش نۇرى بىلەن قوشۇلۇپ چاقناپ، دېڭىز ئىچىگە نۇر چېچىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۆرۈنۈشلىرى بەئەينى كۆكتىكى يۇلتۇزلارغا ئوخشايتتى. ئۇ جانىۋارلار تەرەپ-تەرەپتىن كېمىلەرگە نەزەر تاشلىغىنىدا ئۇلارنىڭ ئۇزلىرىنىڭ شوللىرى كېمىلەرگە چۈشەتتى. خالايىق بۇ شوللىلار تۇپەيلىدىن كېمىلەرگە ئوت كەتتى دەپ ئەنسىرەشتى. بىراق كېمىلەر ساقلىنىپ قالدى. ئۇ جانىۋارلار شۇ قەدەر ھەيۋەتلىك جىسمى بىلەن كېمىلەرگە تاشلىناتتىكى، ئۇلارنىڭ ۋەھىمىسىدىن خالايىقنىڭ يۈرەك-باغرى سۇ بولۇشقا باشلىدى. بۇ جانىۋارلار ھەر تەرەپكە ماڭسا، دېڭىزدا دولقۇنلارنى پەيدا قىلاتتى. ئۇ دولقۇنلار كېمە ئەھلىنىڭ ھاياتىغا خەۋپ سالاتتى. ئۇلار يۈزمىڭلىغان ئاپەتلەرگە دۇچار بولدى، قۇياش چىققۇچە ئۇلارنىڭ جانلىرى ئېغىزلىرىدىن يۈزمىڭ قېتىم چىقىپ، يۈزمىڭ قېتىم كىرىدى. قۇياش چىققانىدا بولسا، ئۇ جانىۋارلار كۆزگە كۆرۈنمەيتتى. لېكىن قايناملاردا كېمىنچىلەرنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ قىيىنلىشاتتى. ئۇلار قايناملارنىڭ ئىچىدە يول-نىشانلىرىنى يوقىتىپ قويۇپ، سەرگەردان بولاتتى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مۇساپىرلارنىڭ يولىدا بۇنداق قاينامىلار پەيدا بولسا، ئۇلارنىڭ ھالى ھالاكەتتىن بۆلەك نېمە بولماقچىدى. كېمىلەر قاينام‌لارنىڭ ئەتراپىدا خۇددى تال ياپرىقىدەك پىرقىراپ يۈرەتتى. قايناملارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خۇددى قۇياش يۈسۈپىنىمۇ يۇتۇپ كەتكۈدەك چوڭلۇقتىكى تېگى يوق قۇدۇقلار ھاسىل بولغانىدى. سۇ ئىچىدە ھاسىل بولغان بۇ قۇدۇقلاردا سۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ قىرغاق تامىلىرى پۈتۈنلەي سۇدىن پۈتكەنىدى. كېمىلەر ئۇ قاينامىلارنىڭ بىرىدىن قۇتۇلسا، يەنە بىرىگە دۇچ كېلەتتى.

بۇ ئاپەتلەردىن قۇتۇلۇپ تۇرىشغا، دېڭىزدا بوران چىقىپ، يەنە ئاجايىپ-غارايىپ ئاپەتلەر نامايان بولدى. بورانىنىڭ شىددىتىدىن سۇ ئۈستىدە دەھشەتلىك دولقۇنلار پەيدا بولدى. دولقۇنلار گاھ پەلەككە يەتسە، گاھ سۇ-نىڭ تېگىگىچە پەسلەپ، پۈتكۈل ئالەمنى لەرزىگە سالاتتى. دولقۇنلار بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى مىنگىشىپ كېلەتتى. بۇ دولقۇنلاردىن سۇ يۇزىدە بەئەينى تاغ-تىزمىلىرىدەك ئېگىز-پەس چوقۇا ۋە جىلغىلار پەيدا بولاتتى. بورانىدا دېڭىز دەھشەتلىك چايقالغانلىقتىن، دېڭىز جانۋارلىرى مەيلى بېلىق، مەيلى تاشپاقا، مەيلى لەھەڭ بولسۇن ھەممىسى سۇ يۈزىگە لەيلەپ چىقتى. ئىسكەندەرنىڭ كېمىلىرى دېڭىز دولقۇنلىرى ئىچىدە گاھ ئەرشىگىلاغا چىقىپ، پەلەك ئۆكۈزى ۋە بېلىقغا① ئۇرۇلسا، گاھ تەھتىساراغا چۈشۈپ، يەر تېگىدىكى ئۆكۈز بىلەن بېلىققا② سوقۇلاتتى. كېمە ئەھلى گاھ ئۆلۈپ، گاھ تىرىلەتتى. ئۇلار ئاشۇ دەھشەتلىك سۇدا تىرىكلىكتىن قولىلىرىنى يۇيماقتا ئىدى. كېمىلەر دېڭىز يۈزىدە خۇددى ياغاچ ئاتلاردەك ئۇياق بۇياقتا چېپىشىپ يۈرەتتى. ئۇلار دولقۇن سەل پەسەيگەندە بىرى مەغرىپتىن، بىرى مەشرىقتىن كېلىپ بىر-بىرلىرى بىلەن تېپىشاتتى. بۇ مۇساپىرلار بىر-بىرى بىلەن تېپىشقاندا، ئەلەملىك پىغان چېكىپ، دەردلىك كۆز ياشلىرىدىن دېڭىزغا ئۇنچىلەرنى تۆكەتتى.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە گاھ ئاستا، گاھى تېز مېڭىپ، بىر يىل توققۇز ئاي ئۆتكەندە مۇھىيت دېڭىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەرگە كەلگەندە ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىگە غايىبتىن: «ئەي بىھۇدە ئىشلارنى قىلغان ئىنسان، نەچچە يىل يول يۈرۈپ، سەپەر قىلىپ، نۇرغۇن جاپا-مۇشەققەتلەرنى چېكىپ، يەتمەكچى بولغان يېرىڭگە مانا ئاخىر يېتىپ كەلدىڭ» جانۋارلىرى مەيلى بېلىق، مەيلى تاشپاقا، مەيلى لەھەڭ بولسۇن ھەممىسى سۇ يۈزىگە دېگەن ئىلھام پەيدا بولدى. ئۇ سۇقراتنىڭ كۆڭلىگىمۇ

① ئۆكۈز (سەۋر) ۋە بېلىق (ھۇت) — كونا ئاستىرونومىيە قارىشى بويىچە، ئەڭ ئېگىز ئاسمان بوشلۇقىدىكى 12 بۇرۇجنىڭ ئىككىنچىسىنىڭ نامى. 12 بۇرۇجنىڭ ئىككىنچىسىدىكى يۇلتۇزلار تۈركۈمىنىڭ شەكلى ھۆكۈزگە، ئون ئىككىنچىسىدىكى يۇلتۇزلارنىڭ شەكلى بېلىققا ئوخشىغاچقا، ئاشۇ نام بىلەن ئاتالغان. بۇ يەردە ئاشۇ يۇلتۇزلار كۆزدە تۇتۇلغان.

② قەدىمدە كىشىلەر: «زېمىننى بىر ئۆكۈز كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، ئۆكۈزنى بولسا بىر بېلىق كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ» دەپ قارىغان. بۇ يەردە ئاشۇ ئۆكۈز بىلەن بېلىق كۆزدە تۇتۇلمىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئىلياس ئەلەيھىسسالامدىن شۇنداق ئىلھام يەتكەنىدى. سۇقرات بۇنى ئىسكەندەرگە مەلۇم قىلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلدى. ئىككىيلەن كۆڭۈلدىكىنى دېيىشتى. بۇ ئىشتا شەك ـ شۇبھە قالمىدى. ئىسكەندەر ـ نىڭ كۆڭلىگە ھەممە ئىش ئايان بولدى ئىسكەندەر باشلىق ھەممەيلەن خۇرسەن بولۇشتى. ئۇلار كېمىلەرنى بىر جايغا يىغىپ، لەڭگەر سېلىپ، توختىدى. كېمىلەرنىڭ يەلكەنلىرىنى چۈشۈرۈشتى. ئاندىن ئىسكەندەر خالايىقا:

ـ سىلەر بۇ يەردە خۇشال ـ خۇرام ھالدا تۇرۇپ تۇرۇڭلار. مەن دېڭىزنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كۆرۈپ چىقىمەن. ھېنىڭ نەچچە يىللىرى بېرى كۆزدە تۇتقان ئارزۇيۇم ھۇھىيت دېڭىزىنىڭ تېگىنى كۆرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەمدى ئاشۇ مۇرادىمغا يەتمەكچىمەن، ـ دېدى.

لېكىن بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەر خىلمۇ خىل بولۇپ، ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىي بۇ ۋەقە ھەققىدە ھۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ھۆكۈمالار شېشىدىن ناھايىتى چوڭ ساندۇق ياسىدى. ئىسكەندەر ئۇ شېشە ساندۇقنىڭ ئىچىگە كىردى. ھۆكۈمالار ئۇ ساندۇقنىڭ ئېغىزىنى مۇرە كەپ دورىلار بىلەن مۇستەھكەم ئەتتى. ئاندىن ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى ئۇ ئەينەك ساندۇقا باغلاپ، بىر ئۇچىنى ھۆكۈمالار تۇتۇپ تۇردى. بۇ ئىشلار پۈتكەندە ئۇلار تەڭرىگە تەۋەككۈل قىلىپ، شېشە ساندۇقنى كېمىدىن چۈشۈرۈپ، دېڭىزغا سالدى. ئىسكەندەر شېشە ساندۇقنىڭ ئىچىدە دېڭىزنىڭ تەكتىگە چۆكتى. ئۇ سۇ تېگىدە نەچچە ئايغىچە يۈرۈپ، دېڭىزنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى تاماشا قىلدى، سۇ تېگىدىكى ھەممە نەرسىنى كۆردى. يۈز كۈندىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ھۆكۈمالار ئارغامچىنى تارتىپ، ساندۇقنى چىقىرىۋالدى.

ئەمما ئەھۋال بۇ رىۋايەتتەكىدەك بولۇشى ناتايىن. مۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئىسكەندەرنىڭ سۇدىن سالامەت چىقىشى ئەقىلگە سىغمايدۇ.

بۇ ھەقتە يەنە بىر رىۋايەتمۇ بار. رىۋايەتچىلەر بۇ رىۋايەتنى ئېتىراپ قىلىدۇ. ماڭمۇ مۇشۇ رىۋايەت ئىشەنچلىك سەزىلىدۇ. بۇ رىۋايەت تۆۋەندىكىچە:

تارىخچىلار ئۆز رىۋايەتلىرىدە ئىسكەندەرنى ھەم پەيغەمبەر ھەم ئەۋلىيا دەپىشىدۇ. ئۇنىڭ ۋەقەسىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

ـ ۋاقتىكى، ئىسكەندەر دېڭىزغا كىرىپ، سەپەر قىلىش جەريانىدا ھەددى ھېسابسىز جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چەكتى. بۇ رىۋايەتچىلەر ئارقىلىق ئۇنىڭ تېنى پاك بولدى، كۆڭلىدە تەڭرىنىلا ئويلىدى. سەپەر سۇلۇكلىرى تامام بولغاندىن، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىمۇ كامالەتكە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەۋلىيالىق مەرتىۋىسىگە يېتىپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى پەيغەمبەرلىك نۇرلىرى يورۇتتى. ئاشۇ ئەۋلىيالىق شولىسى ۋە ئەنبىيالىق چىرىغىدىن ئۇنىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ، نەگە قارىسا جىمىي نەرسىنى كۆرەلەيدىغان بولىدى. پۈتكۈل يوشۇرۇن سىرلار ئۇنىڭغا ئاشكارا بولىدى. قۇرۇقلۇقتىكى مەۋجۇت

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بولغان بارلىق جانلىنىق، جانسىز مەۋجۇ-
داتلار ۋە پوتكۈل ئىنسانلار ئۇنىڭغا سۇدا
ئايان بولدى. يەنە ئۇ سۇنىڭ ئىچىدە
شۇقەدەر ھەيۋەتلىك زور مەخلۇقلارنى
كۆردىكى، ناۋادا ئۇلاردىن بىرەرسى
قۇرۇقلۇققا چىقىپ قالسا، ئۇنى كۆرۈپ
قورقۇنچتىن پوتكۈل ئىنسانىيەت ھالاك
بولغان بولاتتى. ئۇ يەردىكى بەلىقلار
شۇقەدەر زور ئىدىكى، ئۇلار ناھايىتى تېز
ماڭسا، ئۇلارنىڭ تېنى بىر ئورۇندىن بىر
ئايدا ئاران ئۆتۈپ بولالايتتى. ئەنە شۇنى-
داق چوڭ بەلىقلاردىن بىر كۈندە
نەچچىنى يەۋېتىدىغان لەھەڭلەرمۇ بار
ئىدى. بۇ دېڭىزنىڭ تاشپاقا ۋە قىسقۇچ
پاقىلىرىمۇ ئاشۇ بەلىقلاردەك چوڭ ۋە
ھەيۋەتلىك ئىدى.

ئىسكەندەر ئارزۇ قىلغان نەرسىلەر-
نىڭ ھەممىسىنى كۆردى. بەلكى
ئارزۇسىدىن يۈز ھەسسە كۆپ نەرسىلەرنى
كۆرۈپ مۇلاھىزە قىلدى. ئەنىسىالىق
ئىلھاملىرىدىن خەۋەر تاپتى. پوتكۈل سۇ
ۋە قۇرۇقلۇقتا پادىشاھ بولۇپ، ئۆزى
ئويلاپ باقمىغان نەرسىلەرنى بىلىپ
يەتتى. ئۇ كۆرگەن ۋە بىلگەنلىرىنى
ھەمراھلىرىغا سۆزلەپ بەردى. ئۇ خالايىق
ئىسكەندەرنىڭ ئىبرىشكەن ئىستىقبال - ۋە
مەرتىۋىسىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى غالىب
پادىشاھ، ئەۋلىيا، پەيغەمبەر ۋە بۈيۈك
ئالىم، دانىشمەن ھۆكۈما دەپ تونۇدى.

ئەلقىسسە، ئىسكەندەرنىڭ مۇرادى
ھاسىل بولغاندىن كېيىن، شاد - خۇرام
بولۇپ، قايىتىشقا پەرمان قىلدى. كېمىلەر
يەلكەنلىرىنى چىقىرىپ قوزغالدى. ئۇلار
شۇ قەدەر تېز ماڭدىكى، بۇ پىرقىراۋاتقان
پەلەكمۇ ئۇلارنىڭ سۈرئىتىگە يېتىشەلمەيتى-
تى. ئۇلار ئەككى يىلالمىق يولنى بىر يىلدا
بېسىپ، يەتتە يۈز كېمىدىكى خەلق ساقلاپ
تۇرۇۋاتقان ئارالغا كەلدى. ئارالدىكى
خالايىق ئىسكەندەرنى بەلەن كۆرۈشۈپ،
شاد - خۇراملىققا چۆمدى. ئىسكەندەر بۇ
ئارالدا بىر كۈن ئارام ئالغاندىن كېيىن،
ئەتىسى پوتكۈل خالايىق بىلەن بىرگە
رۇمغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار دېڭىزدا
يۈرىدىغان يولنى تاماملىغاندىن كېيىن
بىر يەردىن قىرغاققا چىقىپ، قۇرۇقلۇق
سەپىرىنى باشلىدى. ئىكىن ئىسكەندەرنىڭ
جىسمى بىتاب بولۇپ، مەجەزىدە ساغلام-
لىقنىڭ ئورنىنى كېسەللىك ئالامەتلىرى
ئىگىلىدى. ئۇ ئۆز ئۆمرىنىڭ ئاز
قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ، خالايىقنى ئۆز
دىنىغا دەۋەت قىلدى. ئاندىن مەملىكە-
نىڭ قانۇن-قائىدىلىرىنى تۈزدى، ئاندىن
قېپقالغان زۆرۈر ئىشلاردىن بىرى بولغان
تائىپىلەر شاھىنى بويسۇندۇرۇش ئىشىنى
ئورۇندىدى. بۇ پادىشاھلىق يەتتە يۈز يىل
ھۆكۈم سۈرگەن بولۇپ، مەملىكىتى
ئىنتايىن قۇدرەتلىك ئىدى. ئۇلارمۇ
ئاخىرى ئىسكەندەرگە بويسۇنۇپ، ئۇنىڭ
پەرمانىنى قوبۇل قىلدى.

ئىسكەندەر ئاغىر نەپەسچان بولسىمۇ،
تۇختىماي يول يۈردى. كېچە - كۈندۈز
ئارام ئالمىدى، ھېچ يەردە توختىمىدى.
ئۇنىڭ ئەمدىكى ئارزۇسى ئۆز ۋەتىنى
رۇمغا تېزرەك قايتىۋېلىش ئىدى. ئۇ بىر
چۆلدە ھەمراھلىرى بىلەن كېتىۋاتاتتى.
ھاۋا بارغانسېرى قىزىشقا باشلىدى.
قۇياشنىڭ قىزدۇرۇشى تۇپەيلىدىن ئۇنىڭ
ھېچ ھالى قالمىدى. يۈرۈشكە زادىلا
ماجالى يەتمىدى. ئۇ زەئىپلىكتىن جىنىڭ
مىغا تىترەك ئولاشقان ھالدا قىزىق قۇم

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئۇستىكە چۈشتى. ئۇ ئۆزىنى يەلپۈشكە بۇيرۇدى. ھەمراھلار ئۇنى يەلپۈدى. لېكىن كېسەلنىڭ ئېغىرلىقى تۆپەيلىدىن قايتا ئورنىدىن تۇرالمىدى. سىپاھلاردىن بىرى ئۆزىنىڭ ساۋۇتىنى يېشىپ، يەركە سالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئۇستىكە ئېسىلغاندەرنى ياتقۇزدى. سىپاھلارنىڭ يەنە بىرىدە ئالتۇندىن ياسالغان قالقان بار ئىدى. ئۇ سىپاھ ئالتۇن قالقىنىنى ئېسىلغاندەرنىڭ ئۇستىگە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا سايە سالدى. ئېسىلغاندەر قارىسا يەر تۆمۈركە، ئاسمان ئالتۇنغا ئايلىنىپتۇ. ئۇ ئىلگىرى ئۆزىنىڭ ئەقبالىنى پال كىتابلىرىدىن كۆرگەنىدى. ئۇ كىتابلاردىن ئۆز ھاياتىنىڭ تۈگىگەن مەزگىلىدە يەر تۆمۈركە، ئاسمان ئالتۇنغا ئايلىنىدىغانلىقىنى ئوقۇغانىدى. ئېسىلغاندەر ئۆزىنىڭ تېگىدىكى تۆمۈردىن ياسالغان ساۋۇت، ئۇستىدە تۇرغان ئالتۇن قالقانىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاشۇ پال ھۆكمىنى يادىغا ئالدى. بۇ ئۇقەدىن ئۆز ھاياتىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى بىلىپ، كۆزلىرىدىن قايغۇلۇق ياشلىرىنى تۆكتى. بۇكۈن ئەھۋالىنىڭ ئۆزگىچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، جاندىن ئۈمىدىنى ئۈزدى.

ساقىنامە:

كەتۈر، ساقىيا، بادەڭۇ قوي نىزائ،
تولا تۇت ماڭا ساغەرى ئەلۋىدائ.
دەمى مۇغتەنەم ئاڭلا مەيخانەنى،
كى تولدۇرغۇسى چەرخ پەيمانەنى.
مۇغەننىي، چېكىپ نەغمە، قىل بىزنى شاد،
كېرەك بولسا ئول نەغمەئى خەيرىيادە.
ئەگەر مۇڭلۇغ ئىستەر ئېسەك ئاندا بەيت،
نەۋائىنىڭ ئاشۇفتە نەزمىدىن ئەيت.
نەۋائى تاپىپ ساقىئى ماھۇەش،
يانىدا ئانىڭ مۇتربىي نەغمەكەش.
بولۇپ مەستۇ ياد ئەتمە ئاگاھلىق،
ئەگەر ئىستەر ئېرسەك دەمى شادلىق.

جاھان بەزمىسىنىڭ ساقىيلىرى شۇ قەدەر ھاياسىزكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ پىيالىسىگە ئۆلۈم زەھىرىنى قۇيۇۋاتقانلىقىنى بىلەن ھوشيارنى ئايرىپ ئولتۇرمايدۇ. ھايات بېغىنىڭ باغۋەنلىرى شۇ دەرىجىدە ۋاپاسىزدۇركى، ئۇلار تىرىكلىك شاخلىرىنى ئەجەل تېغى بىلەن كېسىشتە پادىشاھ بىلەن گادايىنى پەرق ئەتمەيدۇ. بۇ بىلىنى ئالەمدىن ئىبارەت چاك ـ توزاندىن ئىبارەت سېلىكىشكە ئىشارەت ۋە بۇ ھالاكەت گىردابىدىن قول ئۈزۈشكە بىشارەتتۇر.

ئەي كۆڭۈل بۇ جاھان تۇراقسىزدۇر، ئۇنىڭدىن ۋاپا كېلەرمىكىن دەپ تەمە قىلما. بۇ جاھان بىر چوڭ كېسەلكەتتىلا ئىبارەت، ئۇ كېسەلكەتتىن ئىبارەت يىراق تارتقىن. جاھاندىن ئىبارەت بۇ كېسەلكىنى چوڭقۇر دېگىز ئوراپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تۆتتىن ئۈچ قىسمى دېگىزغا غەرق بولغان، تۆتتىن بىر قىسمىلا سۇ سىرتىدا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. سەن لايغا بۇلغانمىسۇن دېسەڭ سۇ ئىچىدىكى پالچىقتىن ئىبتىكىنى تارتقىن. كۆڭلۈمنى كىر باسمىسۇن دېسەڭ، سۇ سىرتىدىكى چاك ـ توزاندىن

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

يىراق تۇرغىن. بۇ پالچىق بىلەن توزان دىن تېز قاچقىن. چۈنكى ئۇنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ قالغان كىشى زادىلا قۇتۇلالمايدۇ. شاھ بەھرامۇ ئاشۇ پاتقاقتا پېتىپ كەتكەندى، تاكى قىيامەتكىچە ئۇ پاتقاقتىن چىقالمايدۇ. كەيخۇسرەۋمۇ ئاشۇ توزان ئىچىدە غايىب بولغانىدى. ئۇنى ھېچ كىشى ئىزدەپ تاپالمىدى. ھەرقانداق بىر پادىشاھ جاھان مەملىكەتلىرىنى ئېلىپ، كانلار، دېڭىزلار ۋە خەزىنىلەرنى بويسۇندۇرغان بولسىمۇ، ئاقىۋىتىتە جاھان ئۇلارنى دەردكە مۇپتىلا قىلدى، بەخش ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى تارتىۋېلىپ، ھالاك قىلدى.

ئىسكەندەرمۇ شاھلارنىڭ شاھى ئىدى، ئالىم ئىدى، ئەۋلىيا ئىدى ھەم پەيغەمبەر ئىدى، ئۇ قايسى ئىشقا قولىنى سۇنسا، ئۇنى قولغا كەلتۈرەتتى، قايسى ئىقلىمغا لەشكەر تارتسا، زەپەر قۇچاتتى، دۈشمەنلىرىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇپ، مۇرادىغا يېتەتتى. ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كەيۇمەرس زامانىدىن تاكى ھازىرغىچە ھېچقانداق پادىشاھ قىلىپ باقمىغانىدى. ھېچكىمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان ئىشلار ئۇنىڭغا نېسىپ بولدى، بۇ ئىشلارنىڭ بىرى شۇكى، ئۇ يەتتە ئىقلىمنى ئىشغال قىلىپ، پۈتكۈل قۇرۇقلۇقتا ئات ئويناتىپ، جاھاندا ئۆز دەۋرانىنى سۈرۈپ ئۆتتى. سەپەرگە چىقىپ يەتتە چوڭ دېڭىزنى، بىر بۇيۇك دېڭىزنى ئايلىنىپ، ئۇ يەرنىڭ بايلىق خەزىنىلىرىنى قولغا چۈشۈردى. 12 مىڭ ئارالنى ئىشغال قىلىپ، ئۆزىگە تەۋە قىلدى. يەنە يەجۇج ـ مەجۇجلەرنىڭ يولىغا سەپىل سوقتۇردى، ئۇ سەپىلنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ، يەنە تېخى پەلەك ۋە زېمىننىڭ سىرلىرى نامايان بولىدىغان ئۇستۇرلاب ۋە جاھانـنەما ياساتتى. ئىلىم تەھسىل قىلىپ جاھان مەملىكىتىدە ئىچىلمىغان نۇرغۇن تىلسىملارنى ئاچتى، كۆپلىگەن يېڭى تىلسىملارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. يەنە نۇرغۇن دانىشمەن ھۆكۈمالارنى ئۆزىگە يېقىن دوست قىلدى. ئۇ ئالىملارنىڭ ئالدىدا پەلەك مۇشكۈللىرىمۇ ئاسان بولاتتى. ئالەمدە ئۇنىڭ شاھلىق قۇدرىتى تەڭداشسىز ئىدى، ئىلىم ـ مەرىپەتتە، ئەۋلىيالىق ۋە پەيغەمبەرلىك جەھەتتىمۇ ئۇستۇن مەرتىۋىگە ئېرىشكەنىدى. ھېچقانداق ئادەمگە نېسىپ بولمايدىغان بۇ ئىشلار ئۇنىڭغا مۇيەسسەر بولغانىدى. لېكىن ئاقىۋەت يەنە بۇ جاھان ئۇنىڭغىمۇ ۋاپا قىلمايى، جاپا قىلدى. ئۇنىڭ نازۇك تېنىنى ئەجەل ئۇيقۇسى بىلەن ئاجىز قىلىپ، قارا تۇپراق ئۇستىگە تاشلىدى. بۇ مەكـكار پەلەك ئۇنى ئۆز ۋەتىنىدىن، ئانىسى ۋە پەرزەنتلىرىدىن جۇدا قىلىپ، دەشت ۋە دېڭىزلاردا سەرسان قىلدى. ئۇ قايـتەتتەن چاغدا كۆڭلىگە ئىزتىراپ ۋە ئىشتىياق پەيدا بولۇپ، جۇدا بولغان قايـاشلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن شۇ قەدەر تېز ماڭدى. لېكىن يېقىنلاپ كېلىپ مۇرادىغا يېتىدىغان چاغدا ئۆلۈم ئوتى ئۇنىڭ جېنىغا ھارارەت سالدى. تەقدىر ئۇنىڭغا دۈشمەنلىك قىلىپ، خۇددى بېلىقنى قىزىق قۇمغا تاشلىغاندەك ئىش قىلدى. ئۇنىڭ بېشىدا سىرداش قايـاشلىرى يوق ئىدى. بايـاۋان ئىچىدە خەستە جېنى قا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تىق قىلىنالماقتا ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ يۈز تۇمەن دەرىلىرىگە بىرمۇ داۋا تېپىلمىدى. ئۇ ئىشلارغا ئەقىل ھەيراندۇر. جاھان ئىشلىرىغا ئارتۇقچە ھەۋەس قىلغۇچىلارغا بۇ ئەپسانە مەگگۇلۈك ئاچچىق ساۋاق، ئەبەدىي ئىبرەتتۇر.

لوقمانىڭ ھېكايىتى. ئۇ جاھانىڭ تەئەللۇقاتىدىن قول ئۈزۈپ، بىر ۋەيرانە جايدا خەزىنىگە ئوخشاش ماكان تۇتتى.

يەنە مىڭ يىلدىن كېيىن ئۇنىڭغۇ پەلەك ئەجدىھاسىدىن ھادىسە يەتتى.

ئاڭلىشىمچە، لوقمان ھېكىم ئۆز دەۋرىدە ياقا پۇچقاقتىكى بىر ۋەيرانە جايدا ماكان تۇتقانىدى. ئۇ بەئەينى خەزىنىگە ئوخشاش ۋەيرانە ئىچىدە ئورۇنلىشىپ، جاھانىڭ ئىسسىق ـ سوغۇقلىرىنىڭ رەنجى ـ ئەلىمىنى تارتاتتى. چۈنكى ئۇ نىڭ جىسمىغا ئۇ بۇزۇق ۋەيرانە دال بولالمايتتى. ئۇنىڭ مىڭ ياشقا كىرگەن چېغىدا، بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى:

— ئەي ھېكىم، — دېدى ئۇ ئادەم لوقمانغا، — سەن بۇ قەدەر دانىشمەنلىكىڭ بىلەن ئالەمنى يورۇتقان تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن جاھانىڭ راھەت ـ پاراغىتىگە ناـ ئىل بولمايسەن؟ نېمىشقا ئوبدانراق جايدا تۇرماي، بۇخارابە ئىچىدە ماكان تۇتۇسەن؟

لوقمان ھېكىم ئۇ كىشىگە جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

— بۇ ۋەيرانىدە نەچچە يىللاردىن بېرى ھوقۇشتەك ياشاپ كېلىۋاتىمەن. بۇنىڭدىن مەقسىتىم بىمەۋدە ئىشلاردىن قول ئۈزۈش، زىيان تارتىشتىن ساقلىنىش تىن ئىبارەت. مەن غەم ۋە ھەسرەتكە قالماي دەپ بۇ ئالەمگە كۆڭۈل بەرمىدىم ۋە مۇشۇ ۋەيرانە ئورۇنغا ماكانلاشتىم. ھالبۇكى، پانىي ئالەمدىن باقي ئالەمگە كېتىدىغان چېغىمدا بۇ ۋەيرانىمۇ ھېنىڭ دىن ئېشىپ قالمىدۇ. يوقلۇق سەپىرىگە قەدەم قويغىنىمدا، ھەتتا مۇشۇ بۇزۇق كەپىمۇ ماڭا ئارتۇقلۇق قىلمىدۇ. كىمكى بۇ جاھاندىن ئۆزىنى يىراق تۇتسا، ئۇ نىڭ رەنجۇ مۇشەققىتىدىن قۇتۇلىدۇ.

بىر كىشىنىڭ لوقماندىن: «ساڭا بۇنچىۋالا بىلىمنى كىم ئۆگەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەرسەك» دېگەن مەزمۇندا سوئال سورىغانلىقى. لوقمانىنىڭ نادان كىشىلەرنى ئىشارەت قىلغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ئىش كۆرگەنلىكىدىن بېشارەت بەرگەنلىكى.

بىر كىشى لوقماندىن: — زامانداشلىرىڭدىن ھېچقايسىسى تۇرسا، ئەجەبا سەن بۇنچىۋالا ئىلىم ـ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مەرپەتنى كىمدىن تەلىم ئېلىپ ئۆگەنـ
دىڭ؟ ــ دەپ سوردى.

لوقمان ھېكىم مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ مەن بۇ بىلىم ـ ھېكمەتلەرنى دانىشمەنلەرگە شاگىرت بولۇش ئارقىلىق ئۆگەنمىدىم. ھېنىڭ ئۆگەنگەن بىلىمىمگە نادان كىشىلەر ئۇستاز بولغان. نادانلار قانداق يامان ئىشنى قىلسا، مەن ئۇنىڭ ئەكسىنى قىلدىم. يامانلىقتىن قېچىپ، ياخشى ئىشلارغا يېقىن بولدۇم. جاھان ئەھلىنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيىتى نادانلىق تېتىن ئىبارەت. كىمنىكى ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ئىش تۇتسا، ئۇ كىشى ئىلىم ـ ھېكمەت ساھەسىگە كىرگەن بولىدۇ. شۇڭا دانالار جاھاندىن قول ئۈزۈشنى ئەلا بىلىپ، ئۇنىڭدىن ئالاقىسىنى ئۈزگەن. كىمنىكى خارابات خەزىنىلىرىدىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن ئۆز قەسىرىنى ۋەيران قىلسا، بۇ بەخت ـ سائادەتنىڭ بېشارىتىدۇر. جاھاندىن قول ئۈزۈش پادىشاھلىقنىڭ شەرتىدۇر. چۈنكى كۆرۈنۈشتىكى خارابلىق تېتىن روھىي جەھەتتىكى، ياق، بەلكى ماھىيەت جەھەتتىكى ئاۋاتلىق ھاسىل بولىدۇ.

ئىسكەندەرنىمىڭ ئۆلۈمدىن ئازابىدىن ئال چۈنقىتىمىڭ تولغىنىغانلىقى ۋە ئۆزىگە ھازا تۇتۇلىشىق ھەققىدە ئانىسىغا خەت يازغانلىقى. ئاندىن كېيىن تەقدىر ئىسكەندەرنىڭ ھاياتلىق خېتىنى ئېلىپ، كۆزلىرىگە سۈرتكەنلىكى. خالايىق ئىسكەندەرنىڭ تاۋۇتىنى كۆتۈرۈپ، ئىسكەندەرىيەگە كەلتۈرگەنلىكى. ئانىسى خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، تاۋۇت ئالدىغا چىققىنىدا، ئوغلىنىڭ خۇددى بوۋاقلىق مەزگىلىدە ئۇخلاش ئۈچۈن بۆشۈك ئىچىدە ياتقاندەك بۇ تاۋۇت بۆشۈكى ئىچىدە يېتىپ، مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەنلىكى. ئانىنىڭ يەر كۆكسىنى خۇددى ئۆز كۆكسىنى يارغاندەك يېرىپ، ئوغلىنى تۇپراققا تاپشۇرغانلىقى*.

تارىخشۇناسلار بۇماتەملىك داستانىنى دەۋرانىنىڭ بۇ داراسى ئەجەل جامىدىن مۇنداق ئاخىرلاشتۇرىدى: ئۆلۈم زەھمىنى ئىچىۋاتقان مۇشۇ ئىبغىر ۋاقىتتىكى، ئىسكەندەر ئۇزۇنىنىڭ كۈندە، ئۆزىنى كەچىنىڭ ۋاقتىتىن باشلاپ ئومۇر قۇياشىنىڭ زاۋاللىققا يەتكەنلىكىنى بېقىپ، چوڭ قىلىپ، قاتارغا قوشقان ئانىسى چۈشەندى. ئۆزىنىڭ دۇنيادىن كېتىدىغانلىقىنى يادىغا ئالدى. ئانىسى يادىغا جاھانىنى، ياق، بەلكى جاننى قەرىپ ئېيتىپ بىلدىلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ئاجايىپ تەسىرىغان ۋاقتى كەلگەنلىكىنى بىلدى. بىر ئوت تۇتاشتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئېچىپ،

* قول يازمىنىڭ ئاخىرىدىن بىر نەچچە ۋاراق يوقالغان، بىز بۇ ماۋزۇ ئاستىدا ئەسلىدىكى «سەددى ئىسكەندەرىي» داستانىنى ئاساسىدا تولۇقلاپ ئىشلەندى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

خالايىقنى قاراپ، خۇددى ئەجەل شۇنىڭغا نىسبەتەن سوغۇق بىر ئاھ چەكتى. ئاندىن ئانىسىغا خەت يېزىپ، قەغەز يۈزىنى قارا قىلىش ئارقىلىق ئۆز ۋەسىيەتلىرىنى بايان قىلىش ئۈچۈن، كاتىپ، قەغەز ۋە قەلەم كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

سەھىپىلەرگە گۆھەرلەرنى چاچقۇچى، قەلبىمىچاقنان بىر كاتىپ بۇ دەردلىك سەھىپىنى ئېچىپ، قەلەمنى تەييارلىدى. ئۇنىڭغا ئىسكەندەر ئۆز ھېكمەتلىرىنى بايان قىلدى. كاتىپ قالدۇرماستىن يېزىشقا باشلىدى. خەت مۇنداق باشلاندى:

«بۇ خەت بولسا پۈتۈنلەي دەردلىك سەھىپىلەردىن ئىبارەتتۇر. تەڭرى بەدەن ئىچىدىكە جان جەۋھىرىنى سالغۇچى ۋە ئۆزى بەرگۈچىنى يەنە قايتۇرۇپ ئالغۇچىدۇر. ئۇ دېڭىزدا يوقالغانلارنى ئىگىمۇ. يولباشچىسى، چۆل - باياۋانلاردا ئۆلگەنلەر- نىڭمۇ ھەمراھىچىسىدۇر. ئۇ كادايىلىقنى پادىشاھلىقتىن ئەزىز قىلغان. جاھان شاھلىرى بولسا ئۇنىڭ ئالدىدا ئەرزىمەس پۇچۇق يارماقتۇر. تەڭرىنىڭ تەقدىرىدىن خەۋەر تاپقاندا ئەمەل ۋە مەنسەپنىڭ ھەشەمەتلىرى ھېچ نېمىگە ئەسقاتمايدۇ. ئۇنىڭ ھەربىر قازا ۋە تەقدىرىگە نۇرغۇن ھېكمەتلەر يوشۇرۇنغان. ئۇنى ئەقىل ھەرقانچە پىكىر قىلسىمۇ بىلىپ بولالمايدۇ. تەڭرىنىڭ ئۆزىلا چەكسىز ئۇلۇغلۇق ئىگىسىدۇر. ئۇنىڭ ھەم پاشلىنىشى يوق تۇر، ھەم ئاخىرى يوقتۇر. مەن تەڭرىنىڭ ھەمدۇسانالىرىنى مۇشۇنچىلىك بايان قىلدىم، ئەمدى ۋەسىيىتىمنى باشلاي. مەندەك ئەجەل قوشۇنى ئىلكىدە ئاجىز، بولغان بىچارە ناتۋاننىڭ بۇ بۇزۇلغان تېنىدىنىڭ چىنى ھەم ۋۇجۇدۇم گۆھىرىنىڭ ئىلگىي كېنى بولغان سەن ئانامغا دەيدىغانلىرىم تۆۋەندىكىچە:

مەن سېنىڭدىن ئايرىلىپ، يىراق يەرلەردە يۈرۈپ، سېنى جۇدالىق دەردى ۋە پۇرقەت ئازابىدا قويدۇم. بېشىمغا بىھۇدە خىيالىلار كىرىۋىلىپ، مېنىڭ ھۇنىرىم جاھانىنى بويسۇندۇرۇشتىن ئىبارەت، دەپ قاردىم. لېكىن قىلغانلىرىمنىڭ ھەممىسى خام خىيال ئىكەن. چۈنكى كۆڭلۈم ھەۋەس شارابلىرىنى ئىچىش بىلەن مەست بولۇپ قالغانىكەن. مېڭەمگە ھوش ۋە ئەقىل پەيدا بولغاندا، پۇرسەت ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئىبىست، سەن ئۇچۇن ئوغۇل بالدىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىغانسەن، ساڭا قۇللۇق بەجا كەلتۈرۈپ ئۆتىدىغۇ! كاشكى، سېنىڭ بوسۇغاڭدىكى تۈپراق بولۇپ، مۇشۇنىڭ ئۈرىنى پادىشاھلىق دەپ بىلگەن بولسامچۇ! مانا ئەمدى مېنىڭ ئۇ ئارمانلىرىمنى ئىشقا ئاشۇرۇ- شۇمغا پەلەك ھەسەتخورلۇق قىلىپ، تەقدىر يول بەرمەيۋاتىدۇ. بۇ خىجالەتچىلىك ئۆچۈن ئەمدى ئۆلەر ۋاقتىمدا ئۆزۈمنىڭ ئۆلتۈرۈۋالغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى. ئەگەر سېنىڭ رازىلىقىڭ مەن بىچارىنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بەرمىسە، مېنىڭدەك ناتۋانىنىڭ ھالىغا ۋاي! يۈز قېتىملاپ ۋاي! مەن گەرچە سېنىڭ ئەمرى - پەرمانىڭنى تولۇتالمىغان بولسامۇ، لېكىن سەن مېنىڭ بۇ ئارمانلىرىمنى ئىشقا ئاشۇرۇ- شۇمغا پەلەك ھەسەتخورلۇق قىلىپ، تەقدىر يول بەرمەيۋاتىدۇ. بۇ خىجالەتچىلىك ئۆچۈن ئەمدى ئۆلەر ۋاقتىمدا ئۆزۈمنىڭ ئۆلتۈرۈۋالغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى. ئەگەر سېنىڭ رازىلىقىڭ مەن بىچارىنىڭ كۆڭ- لىگە تەسكىن بەرمىسە، مېنىڭدەك ناتۋانىنىڭ ھالىغا ۋاي! يۈز قېتىملاپ ۋاي! مەن گەرچە سېنىڭ ئەمرى - پەرما- نىڭنى تولتۇر

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

شۇنداقلا خەلقىم ئالدىدا مېنىڭ ۋەسىيە
تىمنى ئادا قىلدىغان بىردىنبىر كىشى.
شۇڭا تەقدىر ماڭا ھەرقانداق قىسمەتنى
يازسا، ئۇنىڭغا سەنمۇ ماڭا ئوخشاش رازى
بولسائ. كۆكۈل رىشتىكىنى مەندىن ئۈزۈپ،
تەكرىگە باغلىسائ. كاچات ئۇرۇش بىلەن
يۈزلىرىنى ئىپارەك قارا قىلمىسائ ۋە بۇ
ئىپار ئۈستىگە ئاپئاق چاچلىرىنى كاپۇر-
دەك چۈۋۈمىسائ. مەن ئۇچۇن ماتەم
ئاھاڭلىرىنى توۋلاش بىلەن جاھاننى
ماتەم تۇنىدە قارا قىلمىسائ. قۇياشتەك
ئىچكىنى ھارارەتكە تولدۇرۇپ، ياقاڭنى
سۇبھىدەك يىرتمىسائ. قۇياش گويا نۇر
رىشتىلىرىنى چاچقىنىغا ئوخشاش ئاپئاق
چاچلىرىنى سارغايغان يۈزلىرىڭگە چۈۋۈ-
مىسائ. باشقىلاردەك، يەنى ئوغۇل ماتىمى
تۇتقان باشقا ئانىلاردەك يۇزلىرىڭنى
تاتىلاپ، يارا قىلمىسائ. ئەگەر سەۋر
قىلىشقا تاقىتىڭ، تاقەت قىلىشقا قۇۋۋىتىڭ
يەتمىسە، سەن تەييارلىق قىلىپ بىر چوڭ
مەرىكە تۇزگىن. ئۇ مەرىكىگە ھېسابسىز
كۆپ لەززەتلىك تائاملارنى تەييارلا.
ئاندىن پۇتكۈل ئەترابقا جاي سالدۇرۇپ،
ھەممە كىشىنى ئايۇنىڭغا تەكلىپ قىلغىن.
ئۇلار يىغىلغاندا داستىخانغا ئولتۇرغۇزۇپ،
ئاندىن مۇلازىملارغا ئۇلارنىڭ ئالدىغا
ئاش تارتىشنى بۇيرۇغىن.
ھەممەيلەنىسىڭ ئالدىغا ئاش
تارتىپ بولغاندا، سەن جاكارچىغا تاپشۇر-
غىن. ئۇ جاكارچى: «بۇ دۇنيادىن ئىبا-
رەت ئەسكى كۆمبەز ئىچىدە ھېچقانداق
ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىن - يورۇقلىرى
ئۆلمىگەن كىشى بولسا، ئاشۇ كىشى بۇ
ئاشلاردىن يېسۇن، دەپ جاكارلىسۇن.
شۇندىن كېيىن سەن داستىخىنىڭغا قاراپ
باق. بىرەر ئادەم ئائامغا قول سۇنامدۇ-
يوق. ئەگەر بىرەر ئادەم ئاشقا قول
ئۇزىتالمسا، سەنمۇ مېنىڭ ماتىمىمنى
تۇتۇپ ئازاب چەككىن. ئەگەر ئۇ ئائام-
لارغا ھېچكىم قول ئۇزارتمىسا ۋە ئۇنى
يېمىسە، بۇنىڭدىن جاھاندا يىقىنلىرى
ئۆلۈپ تۇپراقتا كىرمىگەن بىرمۇ ئادەمنىڭ
يوقلۇقى مەلۇم بولىدۇ. ھايات‌لىقىڭ قانىدە-
سى شۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن
كېيىن، بۇ ئىشتىن ئۆزۈڭگە تەسەللى
تاپقىن. مېنىڭ ماتىمىم دەردىدىن
قۇتۇلۇپ، پۇتكۈل ئالەم ئەھلى بىلەن
ھەمدەرد بولغىن. سەن ھەر قانچە بەختىيار
ۋە يول باشچى بولساڭمۇ لېكىن يەنىلا
باشقىلارغا ئوخشاشلا تەكرىنىڭ بەندىسى
سەن. شۇڭا ئۆزۈڭنى بارچە خالايىق بىلەن
ئوخشاش بىلگەيسەن. ھەق رىزاسى ئۈچۈن
تىرىشقايسەن. مەن خاھى ياخشى بولاي،
خاھى يامان، بەربىر بۇ دۇنيا بىلەن
خوشلاشتىم. ئەجەل ماڭا ئامان بەرمىدى.
گەرچە مەقسەت گۆھىرىنى قولغا كەلتۈرەل-
مىگەن بولساممۇ، لېكىن ئەمدى پۇشايمان
قىلغىنىم بىلەن پايدىسى يوق. ساڭا بىر
نەچچە كۈنلۈك پۇرسەت بولسىلا، ھەقنى
ئۇنۇتما. تائەت بىلەن بولغان مۇبارەك
ۋاقىتلىرىڭدا بۇ ئۆلگەن غېرىب ئوغلۇڭنى
ياد قىلغىن، دۇئا بىلەن روھىمنى شاد
قىلغىن.»

ئىسكەندەر پۇتكۈل مەقسەتلىرىنى
سۆزلەپ تۈگەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى
ۋاراق ئىچىگە يېزىلدى. ئاندىن ئۇنى
قاتلاپ ئورىغاندىن كېيىن، ھەمراھلىرىغا
بېرىپ، كۆكۈل تىلەكلىرىنى مۇنداق
بايان قىلدى:

— كېچە - كۈندۈز توختىماي مېڭىپ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بۇ مەكتۇپنى ئانامغا يەتكۈزۈڭلار. ئەمدى مېنىڭ قۇياشىمنى ئىپارەڭ قاپقارا بۇلۇت قاپلايدۇ. ئاپتىپىم ئۆچىدۇ. سىلەر مېنىڭ بېشىمدا ئىزتىراپقا چۈشمەڭلار. ھازا - ماتەمنى تۇتمەز دەپ جاھاننى خاراب قىلماڭلار. جەستىمنى تاۋۇتقا سېلىپ، كېچە - كۈندۈز دېمەستىن تېز ئىلگىرىلەڭلار. بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتىپ، جىسمىمنى ئىسكەندەرىيەگە ئېلىپ بېرىڭلار. تىرىك ۋاقتىمدا ئۇ يەر ماڭا ۋەتەن بولغانىدى. ئۆلۈكۈم گىمۇ شۇ جاي دەپنىگاھ بولسۇن. مېنى تاۋۇتقا سالغان ۋاقتىڭلاردا چوقۇم بىر قولۇمنى تاۋۇتنىڭ سىرتىغا چىقىرىپ قويۇڭلار. كىشىلەر ئۇنىڭغا ھەيرەت كۆزلىرى بىلەن، ياق، بەلكى ئىبرەت كۆزلىرى بىلەن نەزەر سالسۇن. قولۇمنىڭ بۇ پەنجىلىرى ۋە قاتار تىزىلىپ تۇرغان بارماقلىرى جاھاندىن ۋە جاھان ئەھلىدىن ئۈزۈلدى. مەن گەرچە بۇ قوللىرىمغا پۈتكۈل جاھان مەملىكىتىنى ھەم بارلىق دېگىز ۋە قۇرۇقلۇقلارنىڭ بايلىقىنى كىرگۈزگەن بولسامۇ، لېكىن ئەجەلنىڭ قوللىرى ئۆلۈم سەپىرىنىڭ ناغرىسىنى چالغاندا، بۇ جاھاندىن قوللىرىم خۇددى چىنار شېخىغا ئوخشاش قۇپقۇرۇق ھالدا كەتتىم. ھېچنەرسىنى بىللە ئېلىپ كېتەلمىدىم. شۇڭا ئالەم ئەھلى مېنىڭ قولۇمنى كۆرۈپ ئىبرەت ئالسۇن. بۇ ئالەمنىڭ بايلىقلىرىغا ئارتۇقچە ھېرىسمەن بولمىسۇن.

ئىسكەندەر بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ تۇرغىنىچە ئۇخلاپ قالدى. ئۇ پانىي ئالەمنى ئىشغال قىلغانىدى. ئەمدى باقىي ئالەمنى ئىگىلەش ئۈچۈن يۈرۈش قىلدى. ئۇنىڭ روھى يەردىن كۆككە قاراپ سەپەر قىلدى. ماتەمدىن يەر ۋە كۆك ئاستىن - ئۈستۈن بولدى. ئۆلۈم شېۋىرغانلىرى جاھاننى كېزىپ، ئالەم يۈزىنى قارا تۇپراق بىلەن قاپقارا‌ڭغۇ قىلدى. بۇ شاھانە دەرەخنىڭ بېشى ئېگىلدى. تاج يەرگە چۈشتى، تەخت يۈز پارە بولدى. ئۈزۈكمۇ ئۇنىڭغا قارىلىق تۇتۇپ يۈزلىرىنى يونۇپ، بۈدۈر - چوقۇر قىلىۋەتتى. سوغۇق شامال بارلىق ھېكمەت كىتابلىرىنىڭ ۋاراقلىرىنى يىرتىپ ئۇچۇرۇپ كەتتى. كىشىلەرگە پەقەت ساۋات چىقىرىش تاختىسىلا قېپقالدى. پۈتكۈل ھېكمەت ئەھلى خۇددى كىتابقا ئوخشاش قارا كىيىم كىيدى، ئىلىم - مەرىپەتكە ئوخشاش قارا سىياھ ئىچىگە چۆمدى. يەر ۋە پەلەك ماتەم دەستىدىن چايقىلىپ كەتتى. لېكىن ئارىدىن يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر شاھنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يادىغا ئېلىپ، خالايىقا سەۋر قىلىش ھەققىدە ئاجىزانە خىتاب قىلدى. شۇندىن كېيىن ئۇلار ئاھ - پىغان چېكىشنى قويۇپ، ئىسكەندەرنى ئۆز ۋەسىيىتىدە ئېيتىلغانىدەك تەرتىپ بىلەن تاۋۇتقا سالدى. تاۋۇتنى بولسا مەپىگە سېلىپ، شاھ دېگەن مەنزىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئىسكەندەرنىڭ خېتىنى ئېلىپ ئالدىن يولغا چىقىقان كىشى ئۇ خەتنى شاھنىڭ ئانىسىغا يەتكۈزدى. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئانىنىڭ ھېڭىسىدىن ئەقلى - ھوشى چىقىپ كەتتى. ئۇ گويا‌كى بىر جانسىز جىسىمغا ئوخشاپ قالدى. بۇ ماتەم ۋە غەمدىن ئانا ئۆز كۆكسىنى يېرىپ، ئۆزىنى ھالاك قىلماقچى بولدى. ئەمما خەتنىڭ مەزمۇنىغا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قاراپ ئۆزىنىڭ غەمكىن جېنىغا تەسەللى بەردى. ئىسكەندەرنىڭ يازغان خېتى بويىچە ئىش تۇتۇشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. لېكىن يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. ۋەسىيەتنىمۇ بېشىدا توختىتالمىدى. ئۇ ئاھ ئۇتلىرى بىلەن جاھانىنى، ياق، بەلكى توققۇز قات ئاسمانىنى كۆيدۈرمەكچى بولاتتى. بىراق ھەنە ئوغلىنىڭ سۆزلىرى ئېسىگە چۈشۈپ، پىغان زەھىرىنى ئىچىگە يۇتاتتى. بۇ دەرد ئوتىدا يۇشۇرۇن ئۆرتىنەتتى. ئۇنىڭ يوشۇرۇن ئوتلىرىدا جاھان ئۆرتىنەتتى. جىسمىدىكى تومۇرلار ۋە توقۇلمىلارنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ، قۇرۇغان سۆڭەكلىرىمۇ كۈل بولۇشقا باشلىدى.

شۇ چاغدا خالايىق ئىسكەندەرنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. پۈتكۈل تاغۇ باياۋانلارنى ماتەمدارلار قاپلىدى. كىشىلەر ئىسكەندەرنىڭ تاۋۇتىنى يەلكىلىرىدە قويۇپ، ھەر بىر قەدەم يولىغا جانلىرىنى پىدا قىلغان ھالدا كەلمەكتە ئىدى. ئانا بۇ ئەھۋالنى بىلىپ، يۈرەك بۇلۇتىدىن چاقماقتەك ئوتلۇق بىر ئاھ چەكتى ـ دە، ئورنىدىن ئۇرۇپ، بېلىنى باغلاپ، قوللىرىغا ھاسا تۇتقان ھالدا، يولغا چىقتى. ئانا بۇ ئالەمنىڭ ئىچىنى داغلاپ، دەردمەنلەرچە قەدەم ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئانىنىڭ بۇ خىل ھالىنى كۆرۈپ، ئاسمانمۇ ئۇياتتىن بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئانا يىراقتىن ئوغلىنىڭ تاۋۇتىنى كۆرۈپ، پەلەكنىڭ قىلىدىغان چاپالىرىنى قىلىپ، بۇ ھاياتلىق ئۈمىدىنى ئاخىرى ئۈزۈپ تاشلىغانلىقىنى بىلدى. خالايىق پەلەكتىن بۇ خىل ھېيلە ـ نەيرەڭلەرنى كۆرۈپ، شۇنداق سۈرەن سېلىشتىكى، پەرىشتىلەرمۇ بۇ ئىشقا ھايا جانلانماي تۇرالمىدى.

ئانا تاۋۇت يېنىغا يەتكەندىن كېيىن، دەردمەنلەرچە ئاۋاز بىلەن مۇنداق خىتاب قىلدى:

— ئەي ئەزىز مېھرىبانىم، خۇش كەلدىڭ، كەلگەن قەدىمىڭگە مۇبارەك بولسۇن. مەن قېرىغان كېنىزەكنىڭ جېنىنى يولۇڭدا پىدا بولسۇن. بۇ ئالەم ساڭا ساڭا لايىق ئەمەس ئىدى. شۇڭا بىزنى غۇربەتتە قويۇپ كېتىپ قالدىڭمۇ؟ بۇ دۇنيادىن ئىبارەت قارا تۇپراق سەندەك پاك نۇرغا قانداقمۇ لايىقدا ماكان بولالمىدىم؟! شۇڭا سەن ئۇ ئالەم بېغىنىڭ بوستانىنى مۇنەۋۋەر قىلىپ، پەرىشتىلەرنىڭ قەسرىلىرىنى يورۇتىتۇڭ. ئەقىل ئىدراك سېنىڭ بۇ ئىشىڭنى مۇۋاپىق تاپىدۇ. ساڭا مۇشۇ ئىش بىلەن شادلىق ھاسىل بولغان بولسا، بۇ خۇشاللىقىڭغا بىزنىڭ رازى بولۇشىمىز زۆرۈر. بىراق ماڭا بۇ پەلەكتىن ۋە بەھايا دۇنيادىن شۇ قەدەر زۇلۇم يەتتىكى، سېنىڭدىن بۇرۇن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىپ، ساڭا جەننەت ئىچىدە ئورۇن ياساشقا مۇيەسسەر بولالمىدىم. تەقدىر شۇ قەدەر ئاجايىپ ئويۇن ئويناندىكى، قۇياش غايىب بولۇپ، يەنە قېرى پەلەك قېپىغالدى. بۇنداق بولارنى خىيال قىلغان بولسام، دەرد ـ ئەلەم ھېنى بۇرۇنلا ھالاك قىلغان بولاتتى. بۇنداق ئىشنى چۈشۈمدە كۆرگەن بولسام، شۇ ھامان يۈرىكىم يېرىلغان بولاتتى. تەقدىر ئىلكىدىن بۇ ئىش تۇيۇقسىز جېنىمغا تاقالدى. بۇ بالا ـ قازا سەۋلى توساتتىنلا جىسمىمغا يۈزلەندى. ئەگەر ئاشكارا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ماتىمدىنى تۇتالىغان بولسامۇ بۇنىچىۋالا ئازاب چەكمەس ئىدىم. ئاق چاچلىرىمنى چۈۋۈپ، گاھ ھۇشۇمغا كېلىپ، گاھى ھۇشسىز بولۇپ، يۇزلىرىمنى تىرناپ، بۇ زەپىرانزارغا لالە گۈللەرنى ئېچىلدۇرغان بولسام. ياقىلىرىمنى يىرتىپ، قارا كىگىز كىيىپ ماتىمدىنى قىلسام. ھازا ئېچىپ، ناله پەريادلىرىمنى پەلەككە يەتكۈزسەم، تاۋۇتۇك ئالدىدا جان بېرىپ، زەئىپ جىسمىمنى تېنىدىك ئۇستىگە تاشلىسام. شۇ ئارقىلىق بۇ پەلەك زۇلمىدىن خالىي بولۇپ، سەن بىلەن بىللە كەتكەن بولسام ئىدى. مېنىدىك غەم مېھنەتلىرىدىمۇ دەرد - ئەلەملىرىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، سېنىڭ ماتىمدىنى تۇتۇپ هازا ئاچالمىدىم. بۇ جاننى بېرىپ، سېنىڭ ئارقاڭدىن بارالمىدىم. چۈنكى ماڭا سەندىن بۇرۇن خېتىڭ يېتىپ كەلدى. ئۇ خەتتە قانداق ئىشلارنى ئىلتىماس قىلغان بولساڭ سۆزۈڭنى قوبۇل قىلىش زۆرۈر ئىدى. گەرچە چەكسىز ئازابلىنىۋاتقان بولسامۇ لېكىن سۆزۈڭنى ئاڭلىماسقا ھەددىم يوق. چۈنكى، بۇ خەتتە يېزىلغىنى خاقانىڭ ياكى قەيسەرنىڭ سۆزى ئەمەس، بەلكى ئىنسكەندەرنىڭ سۆزى. ئاھ، تېنىم قۇتلۇ سىددىكى پاك گۆھەر قېنى؟! سۇ ۋە قۇرۇقلۇقنىڭ شاھى ئىسكەندەر قېنى؟!

ئالىنىڭ بۇ پىغانلىرىدىن خالايىق ئىچىگە ھايا-جان چۈشتى. ئۇلار ئاھۇ-ئەپغان چېكىشكەن هالدا شاھنى مەڭگۈلۈك ئارام گاھىغا ئېلىپ كېلىشتى. ئۇ ئەندى دەپ

ئىگاھىغا يەتكۈزدى، ياق، بەلكى، روھنى تەنگە يەتكۈزدى. قارا تۇپراقنىڭ باغرىنى يېرىپ، ئىسكەندەردىن ئىبارەت بۇ قۇياشنى شۇ تۇپراق ئىچىگە يوشۇردى. بۇ كونا پەلەك قۇياشىنىڭمۇ قارا تۇپراقتا پېتىشى بىر ئادەتتۇر. شۇڭا ئىسكەندەرنىڭ جىسمىنى قارا تۇپراقتا كۆمۈپ، ئۇنىڭ قەبرىسىنى يۇز تۆمەنلەرچەزىمۇ - زىننەتلەر بىلەن ياساپ چىقتى. ئۇ قەبرىگە پەلەك ئەتلىسىنى يوپۇق قىلدى. كىشىلەر نەچچە كۈنگىچە ئالە - پىغان قىلىپ، شاۋقۇن سۈرەن - سېلىشتى. لېكىن بۇ دەردكە ھېچبىر داۋا تاپالمىدى. قانچە ناله - پەريات چېكىشكەن بولسىمۇ پايدىسى بولمىدى. ئاخىر هەممەيلەن قازانىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلىپ، كۆڭۈللىرىنى توختىتىپ، خۇشاللىق ئادەتلىرىنى داۋام ئەتكۈزدى. ساقىينامە:

ئايا ساقچى، ئېچىم كەلدى غەمدىن بەتەڭ،
كەتۈر گىل تولا ساغەرى لالەرەڭ.
كى چۈن بولسا ئانى سۇمۇرمەك ماڭا،
ئىش ئولغاي هەم ئول دەم ئۆگۈرمەك ماڭا.
مۇغەننىي، كەلۈنەۋھە ئاھەڭگى تۈز،
بۇزۇغ كۆڭلىمىزنى يانا داغى بۇز.
كى هەم ماتەمى كەلدى، هەم غەمزەدە،
فىراق ئېچىرە بىزنى بۇ ماتەمكەدە.
نەۋائى جەهاندىن ۋەفا ئىستەمە،
تۈتۈپ بىنەۋالىغ، نەۋا ئىستەمە.
بىراۋغە جەهاندىن يېتىشمەس ئەنا،
كىنم ئول تۈتسە - ئايىنى ۋەفرۇ ۋەفا.

